

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์เมืองโบราณเชียงใหม่ เชียงราย

น.ส.อภิปชา เทียนทรัพย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE CONSERVATION AND DEVELOPMENT GUIDELINES FOR CHIANG SAEN ANCIENT
CITY, CHIANGRAI PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Landscape Architecture in Landscape Architecture
Department of Landscape Architecture
FACULTY OF ARCHITECTURE
Chulalongkorn University
Academic Year 2022
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์เมืองโบราณเชียงแสน จ. เชียงราย
โดย	น.ส.อภิปยา เทียนทรัพย์
สาขาวิชา	ภูมิสถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.นวนัฐ โอศิริ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับเป็น ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สรายุทธ ทรัพย์สุข)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	ประธานกรรมการ
.....	
(ดร.วิภากร ธรรมวิมล)	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
.....	
(รองศาสตราจารย์ ดร.นวนัฐ โอศิริ)	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
.....	
(ดร.พรธรรม ธรรมวิมล)	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

อภิปิยา เทียนทรัพย์ : แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์เมืองโบราณเชียงใหม่ เชียงราย. (THE CONSERVATION AND DEVELOPMENT GUIDELINES FOR CHIANG SAEN ANCIENT CITY, CHIANGRAI PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.นงนัฐ โอศิริ

เมืองโบราณเชียงใหม่ คือ เมืองประวัติศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญเพราะเป็นทั้งเมืองต้นกำเนิดอาณาจักรล้านนา และเป็นเมืองหน้าด่านที่มีความโดดเด่นทางกายภาพจากทำเลที่ตั้งเมืองบนส่วนโค้งของแม่น้ำโขงซึ่งเป็นจุดสามเหลี่ยมทองคำบรรจบชายแดนสามประเทศทำให้มีโครงสร้างเมืองที่สอดคล้องตามลักษณะของภูมิประเทศ และด้านวิถีชีวิตที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโบราณสถานในแง่วัฒนธรรมทางด้านศาสนา แต่ด้วยแผนแม่บทในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าฉบับก่อนหน้าไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้เท่าที่ควร เนื่องจากแบ่งแยกพื้นที่โบราณสถานและชุมชนออกจากกัน ส่งผลให้ทั้งคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมในเมืองโบราณเชียงใหม่ และความผูกพันระหว่างชุมชนกับโบราณสถานลดลง

วัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์รวมถึงสภาพปัจจุบันของเมืองโบราณเชียงใหม่เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape) โดยทำการบ่งชี้พื้นที่สำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ และลงสำรวจพื้นที่ภาคสนาม ตลอดจนสัมภาษณ์ตัวแทนประชาชน และเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 7

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มุ่งเน้นการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาพื้นที่สำคัญทางวัฒนธรรมกับประวัติศาสตร์ให้มีความเชื่อมโยงกับกิจกรรมด้านการเรียนรู้ นันทนาการ และประเพณีของชุมชน ตลอดจนการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยเฉพาะการใช้งานพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนของเมืองโบราณเชียงใหม่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรม
ปีการศึกษา 2565

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6372027425 : MAJOR LANDSCAPE ARCHITECTURE

KEYWORD: Chiang Saen Ancient City, Historic Urban Landscape Approach, Conservation and Development

Ahipiya Thiansup : THE CONSERVATION AND DEVELOPMENT GUIDELINES FOR CHIANG SAEN ANCIENT CITY, CHIANGRAI PROVINCE. Advisor: Assoc. Prof. NAVANATH OSIRI, Ph.D.

Chiang Saen ancient city is a historic city, which is important because there is based foundation of large kingdom in the north such as the Lanna Kingdom, and fortress town that has unique physicality form located on the bend of the Mekong River, where the Golden Triangle meets the borders of three countries, that makes urban structure consistent with its topography, and the way of life that shows the relationship between the community and ancient sites in terms of cultural religion. But, the previous master plan for preserving and developing the old city didn't achieve objection due to the separation of ancient sites and communities from each other. As a result, both of cultural heritage values in the ancient city of Chiang Saen and relationship between communities and ancient sites has decreased

The objective of this research is to study the historical and the current part of the Chiang Saen ancient city to present the guidelines of Chiang Saen ancient city as following Historic Urban Landscape by identification of important cultural and historical areas of Chiang Saen Ancient City, surveying the field area and interviewing community president representative and the office of Fine Art No.7

The conservation and development guideline for Chiang Saen ancient city with Historical Urban Landscape in this thesis focus on preserving rehabilitating and development Historic and Cultural site to be linked with learning activity, recreation, community traditions, and education. Especially, usability of historical areas as outdoor Education of the ancient city of Chiang Saen.

Field of Study: Landscape Architecture

Student's Signature

Academic Year: 2022

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.นวนัฐ โอศิริ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ที่สละเวลาในการให้คำปรึกษา แนะนำ และติดตามผลการทำวิจัยเพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จตาม เป้าหมาย จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ วิภากร ธรรมวิมล ประธานสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.พรธรรม ธรรมวิมล กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่ได้สละเวลาเพื่อให้องค์ความรู้ คำแนะนำ และมอบกำลังใจในการปรับปรุง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม และภาควิชาการ วางแผนภาคและเมือง รวมถึงอาจารย์จากคณะอักษรศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ที่ได้ให้องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง อันเป็นส่วนสนับสนุนที่สำคัญต่อการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณกิตติศักดิ์ ปัญญาเดช คุณคงฤทธิ์ ว่างมณี คุณสุวิมล คำแสน คุณสมใจ ไชยวงศ์ และคุณ ธัญพัฒน์ วนภักดี หัวหน้าประธานชุมชนภายในเมืองโบราณเชียงใหม่เป็นตัวแทนชุมชนที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ คำสัมภาษณ์เพื่อใช้เป็นข้อมูลหลักในงานวิจัยชิ้นนี้

ขอขอบพระคุณนาง ไฉน ทะรักษา หรือพี่ต่าย ตัวแทนเจ้าหน้าที่นักโบราณคดีชำนาญการจากสำนักงาน ศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ ที่ให้คำแนะนำด้านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ และแผน แม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนาที่เกี่ยวข้อง รวมถึงความอนุเคราะห์ให้คำสัมภาษณ์เพิ่มเติมซึ่งสามารถนำข้อมูลมา ใช้ในการทำวิจัยได้อย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณพี่อ้อ สาวิตรีที่คอยช่วยเหลือและติดต่อประสานงานในระหว่างที่เรียน และการเป็นผู้ช่วย สอนและผู้ช่วยวิจัยในระดับปริญญาโทมาบัดนี้

ขอขอบพระคุณเหล่าคณะกลุ่มพีจีทีวิทยา (CU Wellness) จากหน่วยส่งเสริมสุขภาพะนิสิต จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษา ช่วยรับฟังปัญหา และหาแนวทางในการปรับตัวเพื่อรับมือต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ระหว่างศึกษา และทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณอย่างยิ่งสำหรับคุณพ่อ คุณแม่ และน้องชายที่คอยให้คำปรึกษา และเป็น กำลังใจที่สำคัญในระหว่างการเรียน และการทำวิจัยมาโดยตลอด แม้คุณพ่อจะเสียชีวิตเมื่อเดือนมิถุนายนในปีที่ผ่านมา ก็ตาม แต่คุณแม่และน้องชายเป็นสมาชิกครอบครัวที่ช่วยเหลือเกื้อกูลและให้กำลังใจในยามยากลำบากเสมอ รวมถึง เพื่อนสนิทต่างคณะ ประกอบด้วย ไหม ณิชารีย์ พลอย จุฑามาต น้องโบ พรนภัส และน้องนันทิน ญาสุมินทร์ ที่คอยให้ กำลังใจต่อการเรียน ครอบครัว และเป็นที่พักพิงจิตใจยามเจอปัญหาที่สร้างความอึดอัด ยากต่อการรับมือเสมอ

อภิปิยา เทียนทรัพย์

สารบัญ

	หน้า
.....	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	1
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	1
1.4 นิยามคำศัพท์.....	2
1.5 กรอบแนวความคิดการวิจัย.....	2
1.6 ขอบเขตการวิจัย.....	3
1.6.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่.....	3
1.6.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา.....	3
1.7 ระเบียบวิธีวิจัย.....	4
1.7.1 ศักยภาพวิเคราะห์แผนแม่บทของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่.....	4
1.7.2 ทบทวนวรรณกรรม หรือข้อมูลทุติยภูมิ.....	4

1.7.3	สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่	4
1.7.4	สัมภาษณ์ชุมชนในเมืองโบราณเชียงแสน	5
1.7.5	สำรวจ หรือสังเกตการณ์ในพื้นที่จริง	5
1.7.6	สรุปวิเคราะห์.....	5
1.8	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.9	ระยะเวลาและแผนการดำเนินงาน.....	7
บทที่ 2	แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1	แผนแม่บทเมืองโบราณเชียงแสนที่เคยจัดทำมาก่อนหน้านี้	7
2.1.1	แผนแม่บทโดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่.....	7
2.1.2	แผนแม่บทโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.....	11
2.1.3	กรณีศึกษาที่มีการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาใช้กับเมืองเก่าในประเทศไทย	17
2.1.3.1.	เมืองเก่าในประเทศไทย และแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์กับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ. 2562	17
2.1.3.2.	Applying the Historic Urban Landscape Approach to the Identification of Urban Heritage Attributes of Bangkok’s Old Town. Thailand ค.ศ. 2020.....	18
2.2	แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape).....	18
2.2.1	ความเป็นมาของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์.....	18
2.2.2	นิยามของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	19
2.2.3	ข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	20
2.2.4	การจัดการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	23
บทที่ 3	ระเบียบวิธีวิจัย	32
3.1	ศึกษาโครงการแผนแม่บทที่มีการศึกษามาก่อนหน้านี้	32

3.2	ศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	32
3.3	ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ และแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณเชียงใหม่	33
3.3.1	บริบททางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่	33
3.3.2	การเปลี่ยนแปลงของเมืองโบราณเชียงใหม่.....	34
3.4	การสัมภาษณ์นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง	34
3.4.1	ตัวแทนนักโบราณคดีจากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่	34
3.4.2	ตัวแทนผู้นำชุมชน 6 ชุมชนในเมืองโบราณเชียงใหม่	35
3.5	การรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่.....	36
3.6	เสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมือง ประวัติศาสตร์	36
บทที่ 4	การศึกษาและวิเคราะห์พื้นที่ศึกษา	38
4.1	เมืองโบราณเชียงใหม่.....	38
4.1.1	ข้อมูลทั่วไป อาณาเขตและการเข้าถึงเมือง.....	38
4.1.2	การแบ่งพื้นที่ใช้สอย หรือการใช้ประโยชน์ที่ดินเมืองโบราณเชียงใหม่	41
4.1.3	ประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่.....	46
4.1.3.1	สมัยก่อนประวัติศาสตร์ล้านนา (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18)	46
4.1.3.2	สมัยอาณาจักรล้านนาเฟื่องฟู (พุทธศตวรรษที่ 18 - 21).....	47
4.1.3.3	สมัยถูกปกครองโดยพม่า (พุทธศตวรรษที่ 21 - 23).....	48
4.1.3.4	สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24)	49
4.2	บริบททางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่.....	49
4.2.1	พื้นที่ทางกายภาพของเมือง	50
4.2.1.1	ประเภท ศาสนสถาน	50
4.2.1.2	ประเภท เรือนพักอาศัย	63
4.2.1.3	ประเภท ภูมิสถาปัตยกรรม.....	65

4.2.2	วิถีชีวิตทางสังคม.....	74
4.3	การเปลี่ยนแปลงของเมืองโบราณเชียงใหม่.....	78
4.3.1	การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ.....	78
4.3.1.1	การรื้อถอนพื้นที่โบราณสถาน.....	80
4.3.1.2	การพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว.....	82
4.3.1.3	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	86
4.3.2	การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบวิถีชีวิตชุมชน.....	93
4.3.2.1	บทบาทของเมืองโบราณเชียงใหม่.....	94
4.3.2.2	กิจกรรมการใช้พื้นที่.....	94
4.4	แบบประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่า...99	
4.4.1	การประเมินศักยภาพขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม.....	100
4.4.1.1	ศักยภาพด้านศาสนสถาน.....	102
4.4.1.2	ศักยภาพด้านภูมิสถาปัตยกรรม.....	102
4.4.1.3	ศักยภาพด้านพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ของเมือง.....	102
4.4.2	การประเมินปัญหาขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม.....	103
4.4.2.1	หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สูญหาย.....	103
4.4.2.2	ปัญหาจากความแออัดภายในชุมชน.....	105
4.4.2.3	ปัญหาจากการล้มของต้นไม้โบราณ.....	105
4.4.2.4	ปัญหาที่ตั้งของโบราณสถานใกล้พื้นที่ส่วนตัวของชุมชน.....	105
4.4.2.5	ปัญหาการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะของชุมชน.....	106
4.4.3	สรุปความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม.....	106
บทที่ 5	สรุปผลการสัมภาษณ์.....	109
5.1	ทัศนคติของชุมชนที่มีต่อโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงใหม่.....	111
5.2	ความต้องการของชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่.....	112

5.2.1	การจัดพื้นที่สาธารณะ	112
5.2.2	การจัดระเบียบความเรียบร้อย	112
5.2.3	เพิ่มกิจกรรมด้านการศึกษา	113
5.2.4	เพิ่มการคมนาคมสำหรับการท่องเที่ยว.....	114
5.2.5	สนับสนุนการประชาสัมพันธ์และการจัดกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่โบราณสถาน.....	115
บทที่ 6	การเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่.....	1
6.1	แนวทางแก้ไขปัญหาด้านกายภาพของเมือง	5
6.1.1	การออกแบบโครงข่ายสีเขียวสาธารณะ (Green Public Linkage).....	5
6.1.2	การออกแบบโครงสร้างเส้นทาง (Route).....	10
6.1.2.1	เส้นทางสำหรับด้านการท่องเที่ยว.....	10
6.1.2.2	เส้นทางสำหรับด้านการศึกษา.....	10
6.1.2.3	เส้นทางสำหรับด้านสังคม	10
6.1.3	การออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะ (Green Public Space)	14
6.1.4	การออกแบบภูมิทัศน์ของพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	16
6.1.5	การกำหนดกฎระเบียบ.....	17
6.2	แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านแหล่งการเรียนรู้ทางการศึกษา.....	17
6.2.1	การออกแบบองค์ประกอบเสริมเพื่อการเรียนรู้.....	18
6.2.2	การส่งเสริมศักยภาพของแหล่งการเรียนรู้ และการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นห้องเรียนนอกสถานที่.....	18
6.3	ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....	19
บรรณานุกรม	21
ประวัติผู้เขียน	25

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ระยะเวลาและแผนดำเนินงาน.....	7
ตารางที่ 2 กรณีศึกษาการใช้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ในการอนุรักษ์และจัดการเมืองเก่าในต่างประเทศ	26
ตารางที่ 3 การแสดงจำนวนการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตเมืองโบราณเชียงใหม่.....	45
ตารางที่ 4 กิจกรรมพื้นถิ่นของชุมชนในแต่ละเดือน.....	76

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ขอบเขตการศึกษาเชิงพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่.....	4
ภาพที่ 2 แผนภาพอธิบายระเบียบขั้นตอนการศึกษาวิทยานิพนธ์.....	6
ภาพที่ 3 ภาพแสดงตัวอย่างแนวทางการออกแบบอาคารที่อยู่อาศัย 1 ชั้น.....	8
ภาพที่ 4 ภาพแสดงตัวอย่างแนวทางการออกแบบอาคารพาณิชย์ หรือห้องแถว ตึกแถวสองชั้น	8
ภาพที่ 5 ภาพแสดงตัวอย่างการใช้ต้นไม้สูงเพื่อบังอาคารข้างเคียง.....	8
ภาพที่ 6 ภาพแสดงผังบริเวณศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเมืองโบราณเชียงใหม่	9
ภาพที่ 7 ภาพแสดงทัศนียภาพพัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเมืองโบราณเชียงใหม่	9
ภาพที่ 8 ภาพแสดงผังบริเวณพื้นที่รองรับผู้ที่มีปัญหาด้านที่พักอาศัย.....	9
ภาพที่ 9 ภาพแสดงผังที่ตั้งโครงการรองรับผู้ที่มีปัญหาด้านที่พักอาศัย.....	10
ภาพที่ 10 ภาพแสดงโครงการจัดสรรพื้นที่รองรับการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่เมืองโบราณ เชียงใหม่ 3 พื้นที่.....	12
ภาพที่ 11 ภาพแสดงทัศนียภาพจัดสรรพื้นที่รองรับการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่โรงงานไร่ยาสูบ	13
ภาพที่ 12 ภาพแสดงทัศนียภาพการปรับปรุงภูมิทัศน์และพื้นที่บางส่วนในเขตโบราณสถาน.....	13
ภาพที่ 13 ภาพแสดงผังสัญจรภายในพื้นที่โครงการเพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว (ภาพจาก คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553: น.5-7).....	14
ภาพที่ 14 ภาพถ่ายถนนที่มีเส้นทางจักรยานตรงถนนรอบเวียง บันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2564 กับภาพผลงานออกแบบผังสัญจรถนนรอบคูเมือง.....	15
ภาพที่ 15 ภาพจากโปรแกรม Google Street View 2019 ตรงพื้นที่ตำแหน่งโรงงานยาสูบกับภาพ ผลงานออกแบบผังพื้นที่รองรับการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่โรงงานไร่ยาสูบ	16
ภาพที่ 16 ภาพจากโปรแกรม Google Street View 2019 ตรงพื้นที่วัดปทุมใต้ (ร้าง) ในโครงการ ปรับปรุงภูมิทัศน์กับผลงานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่โบราณสถานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม	16

ภาพที่ 17	Development of the HUL Concept	19
ภาพที่ 18	ภาพแผนที่แสดงตำแหน่งเมืองเก่าตัวอย่างที่นำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มา ประยุกต์ใช้ (ดัดแปลงจาก UNESCO. 2015)	25
ภาพที่ 19	แผนผังที่ตั้งของเมืองโบราณเชียงใหม่.....	39
ภาพที่ 20	แผนผังแสดงขอบเขตเมืองโบราณเชียงใหม่	40
ภาพที่ 21	ภาพแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน	42
ภาพที่ 22	ภาพแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย (ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.3-11).....	43
ภาพที่ 23	ภาพแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่โครงการ	44
ภาพที่ 24	แผนผังแสดงองค์ประกอบของเมืองโบราณเชียงใหม่ (Historic Site Mapping)	51
ภาพที่ 25	แผนผังภาพแสดงลำดับความสำคัญของโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงใหม่	52
ภาพที่ 26	แผนผังโบราณสถานของเมืองโบราณเชียงใหม่รวม 4 ประเภท	53
ภาพที่ 27	แผนผังแสดงตำแหน่งของรูปแบบแผนผังทั้ง 4 ประเภทภายในเมืองโบราณเชียงใหม่	54
ภาพที่ 28	แผนผังโบราณสถานแบบวางตามแนวแกน 2 รูปแบบ	55
ภาพที่ 29	แผนผังโบราณสถานแบบที่มีอุโบสถ 2 รูปแบบ	56
ภาพที่ 30	แผนผังโบราณสถานแบบเป็นหมู่อาคาร	56
ภาพที่ 31	แผนผังโบราณสถานแบบมีอาคารหลักเพิ่มจากแนวแกนเดิม	57
ภาพที่ 32	รูปแบบเจดีย์ 3 ประเภทของเมืองโบราณเชียงใหม่	58
ภาพที่ 33	แผนผังแสดงตำแหน่งของรูปแบบเจดีย์ทั้ง 3 ประเภทภายในเมืองโบราณเชียงใหม่.....	59
ภาพที่ 34	รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทยอด 3 ประเภทแยกย่อยของเมืองโบราณเชียงใหม่	60
ภาพที่ 35	รูปแบบเจดีย์ทรงระฆังแต่ละรูปแบบของเมืองโบราณเชียงใหม่.....	61
ภาพที่ 36	ภาพถ่ายตึกแถวอิทธิพลวัฒนธรรมฝรั่งเศส บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	63
ภาพที่ 37	ภาพถ่ายเรือนกาแลอยู่อาศัย บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564	64
ภาพที่ 38	ภาพถ่ายพระตำหนักของในหลวงรัชกาลที่ 9 บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564	64

ภาพที่ 39	ภาพถ่ายกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	66
ภาพที่ 40	ภาพถ่ายคลองคูเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564	66
ภาพที่ 41	ภาพถ่ายแนวต้นสักตามแนวกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	67
ภาพที่ 42	ภาพถ่ายแนวต้นสักตามแนวถนนกลางเมืองเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	68
ภาพที่ 43	ภาพถ่ายต้นสักโบราณภายในพื้นที่วัดป่าสัก บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564	68
ภาพที่ 44	ภาพถ่ายแนวต้นจามจุรีริมแม่น้ำโขง บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	69
ภาพที่ 45	ภาพถ่ายสภาพต้นจามจุรีริมแม่น้ำโขง บันทึกภาพวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	69
ภาพที่ 46	แผนผังแสดงตำแหน่งช่วงเมืองที่หายไปของเมืองโบราณเชียงใหม่.....	70
ภาพที่ 47	ภาพถ่ายพระมหาธาตุของวัดเจดีย์หลวง บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564	71
ภาพที่ 48	ภาพจากโปรแกรม Google Street View 2021 ตรงพระมหาธาตุของวัดมหาธาตุ.....	72
ภาพที่ 49	ภาพถ่ายพาโนรามา (panorama) กิจกรรมการพักผ่อนในพื้นที่สาธารณะริมน้ำโขง และการจอดเรือตามริมแม่น้ำโขงของชุมชน บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	73
ภาพที่ 50	ภาพถ่ายกิจกรรมการพักผ่อนในพื้นที่สาธารณะริมน้ำโขง บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564	73
ภาพที่ 51	ภาพถ่ายกิจกรรมการพักผ่อนในพื้นที่สาธารณะริมน้ำโขง (Cultural Activity Site Mapping).....	75
ภาพที่ 52	แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่มีผลต่อเมืองโบราณเชียงใหม่	79
ภาพที่ 53	ภาพถ่ายบรรยากาศโบราณสถานในพื้นที่อยู่อาศัยชุมชน บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	81
ภาพที่ 54	ภาพถ่ายบรรยากาศโบราณสถานที่ถูกรุกรานจากสิ่งของกิจวัตรประจำวันของชุมชน บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	81
ภาพที่ 55	ภาพถ่ายโบราณสถานในพื้นที่ที่ถูกขายตามในโฉนดที่ดิน บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564	82

ภาพที่ 56 ภาพถ่ายอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	83
ภาพที่ 57 ภาพถ่ายอาคารโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	83
ภาพที่ 58 ภาพจากโปรแกรม Google Street View 2021 ตรงศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์ตั้งบริเวณวัดมหาธาตุ	84
ภาพที่ 59 ภาพถ่ายทางจักรยานลักษณะตัวแอลบนถนนรอบกำแพงเมือง โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (1).....	85
ภาพที่ 60 ภาพถ่ายทางจักรยานลักษณะตัวแอลบนถนนรอบกำแพงเมือง โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (2).....	86
ภาพที่ 61 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2497	88
ภาพที่ 62 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2511	89
ภาพที่ 63 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2520	89
ภาพที่ 64 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2529	90
ภาพที่ 65 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2539	91
ภาพที่ 66 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2545	92
ภาพที่ 67 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2550	93
ภาพที่ 68 ภาพถ่ายบรรยากาศพื้นที่สาธารณะบนริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (1).....	95

ภาพที่ 69 ภาพถ่ายบรรยากาศพื้นที่สาธารณะบนริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกรายภาพ วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (2).....	95
ภาพที่ 70 ภาพถ่ายบรรยากาศสนามเด็กเล่นของเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกรายภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	96
ภาพที่ 71 ภาพถ่ายบรรยากาศสนามเปตองของเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกรายภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	96
ภาพที่ 72 ภาพถ่ายบรรยากาศการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกรายภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (1).....	97
ภาพที่ 73 ภาพถ่ายบรรยากาศการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกรายภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (2).....	97
ภาพที่ 74 ภาพถ่ายบรรยากาศการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกรายภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (3).....	98
ภาพที่ 75 ภาพถ่ายบรรยากาศการจัดกิจกรรมตลาดกาดตองบนถนนริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณ เชียงใหม่ บันทึกรายภาพวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2564.....	99
ภาพที่ 76 แผนผังแสดงศักยภาพทางกายภาพอันโดดเด่นภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่	101
ภาพที่ 77 แผนผังแสดงปัญหาที่สำคัญภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่	104
ภาพที่ 78 แผนผังแสดงพื้นที่เปราะบางควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์ เมืองประวัติศาสตร์	107
ภาพที่ 79 ภาพแสดงการแบ่งเขตชุมชน 6 ชุมชนในการบริหารเทศบาลตำบลเชียงใหม่	110
ภาพที่ 80 แผนภาพอธิบายการวิเคราะห์ข้อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียง แสน โดยตัวแทนประธานชุมชนและตัวแทนเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	117
ภาพที่ 81 แผนผังออกแบบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่.....	4
ภาพที่ 82 แผนผังออกแบบการเข้าถึงพื้นที่เปราะบางทางองค์ประกอบคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่	6
ภาพที่ 83 แผนผังออกแบบโครงข่ายทางสัญจรภายในเมืองโบราณเชียงใหม่.....	7

ภาพที่ 84 แผนผังออกแบบโครงข่ายสีเขียวสาธารณะต่อยอดแนวทางสู่พื้นที่สาธารณะนอกเขตเมือง โบราณเชียงใหม่.....	9
ภาพที่ 85 แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับการท่องเที่ยว.....	11
ภาพที่ 86 แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับศึกษาทรงเจดีย์.....	12
ภาพที่ 87 แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับด้านสังคมด้วยเส้นทางสวดมนต์วัดร้างในเขต ชุมชนริมน้ำโขง.....	13
ภาพที่ 88 แผนผังออกแบบกำหนดพื้นที่ว่างสาธารณะ (Green Public Space).....	15
ภาพที่ 89 แผนผังออกแบบกำหนดพื้นที่แหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียนในพื้นที่โบราณสถานของเมือง โบราณ.....	20

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

เมืองเชียงใหม่เป็นหนึ่งในเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญของประเทศไทย ก่อตั้งเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 (สำนักศิลปากรที่ 7, 2549: น.2-29, 2-30) ตำนานสิงหนวัติได้กล่าวถึงชนเผ่าลาวจากและยูนนานอพยพลงมาสร้างเมืองโยนกเชียงแสน ต่อมาได้เข้ายึดครองอาณาจักรหริภุญไชย (ลำพูน) ของชาวมอญ และสามารถรวบรวมเมืองต่าง ๆ กลายเป็นอาณาจักรล้านนา เมืองโบราณเชียงแสนในอดีตมีความสำคัญต่ออาณาจักรล้านนาในฐานะเป็นเมืองหน้าด่านทางการค้าและการปกครองเนื่องจากตั้งอยู่ติดแนวโค้งของแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญสำหรับขนส่งสินค้าและการสัญจรหลักในภูมิภาค (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538: น.80 ถึง 95)

ในปัจจุบันเมืองโบราณเชียงแสนมีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่องเที่ยวซึ่งมีที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณจุดบรรจบของชายแดนประเทศไทย ลาว และพม่า มีมรดกทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถานจำนวนกว่า 100 แห่ง (เอกสิทธิ์ เรือนทอง, 2556: น. 25) นอกจากนี้ทางหน่วยงานภาครัฐได้มีนโยบายพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสนให้เป็นประตูการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคอาเซียนจัดทำโดยกรมโยธาธิการและผังเมือง โดยมุ่งหวังให้เกิดการผลักดันเศรษฐกิจของประเทศให้ดียิ่งขึ้น

ที่ผ่านมา มีโครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ทางภูมิภาคเหนือ โดยประกอบแนวทางการอนุรักษ์ที่เน้นแก้ไขเรื่องกายภาพของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกกฎระเบียบเพื่อควบคุมรูปแบบสถาปัตยกรรมและการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง อย่างไรก็ตามโครงการศึกษาเหล่านี้ไม่สามารถบรรลุผลตามแบบแผน เนื่องจากไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชน ส่งผลต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมเฉพาะของเมืองโบราณเชียงแสนที่ลดลง

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นความพยายามแรกในการใช้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape) หรือ HUL ซึ่งประกาศอย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2554 โดยองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ในการวางแผนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสนทั้งกายภาพของเมืองและความต้องการของประชาชน

1.2 คำถามการวิจัย

แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์สามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงใหม่ได้อย่างไร ?

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมทั้งบริบทในปัจจุบันของเมืองโบราณเชียงแสน

2. เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสนภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape) ในการวางแผนทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสน

1.4 นิยามคำศัพท์

เมืองเก่า	คือ	เมืองที่มีลักษณะพิเศษตั้งแต่ก่อนกาล แสดงรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมสืบต่อผ่านแต่ละยุคสมัย และมีองค์ประกอบที่โดดเด่นผ่านลักษณะทางกายภาพ บ่งชี้ถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์หรือการเป็นเมืองที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เช่น โบราณสถาน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.), 2546)
ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape)	คือ	แนวคิดเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองซึ่งประกอบด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงวิถีชีวิตเฉพาะถิ่นของผู้อยู่อาศัย และทรัพยากรธรรมชาติเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งแบบการรับรู้เชิงทัศน์ในรูปธรรมกับนามธรรม (Francesco Bandarin .Ron Van Oers , 2012: น.175)
มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Culture Heritage)	คือ	สิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นด้วยลักษณะทางกายภาพทั้งวัตถุและสถานที่ โดยครอบคลุมถึงสิ่งที่เคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อนุสาวรีย์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม (UNESCO, 2005)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.5 กรอบแนวความคิดการวิจัย

เนื่องจากเมืองโบราณเชียงแสนได้รับการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่ผ่านมาทั้งหมด 2 ฉบับ ประกอบด้วย แผนแม่บทจากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ และแผนแม่บทจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยแผนแม่บททั้ง 2 มุ่งเน้นการอนุรักษ์ด้านกายภาพภายนอก และออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาให้เกิดการแบ่งพื้นที่ระหว่างชุมชนและโบราณสถานออกจากกัน นอกจากนี้ การส่งเสริมวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ยังลดการเข้าถึงพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ส่งผลให้คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงแสนลดทอนลง งานวิจัยนี้จึงศึกษาแนวคิดอื่นเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่สามารถแก้ไขปัญหาทั้งทางด้านกายภาพและสังคมของพื้นที่ศึกษา

แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ คือ แนวคิดทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่ตีเอกลักษณะทางวัฒนธรรมของพื้นที่ออกมา โดยจำแนกองค์ประกอบทางมรดกวัฒนธรรมของเมืองเก่าได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible heritage value) คือ องค์ประกอบเชิงกายภาพที่สามารถรับรู้ได้จาก

ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น และการรับรส ยกตัวอย่างเช่น ภูมิประเทศ, พื้นที่ว่างและสวน, องค์ประกอบโครงสร้างเมือง, การใช้งานพื้นที่, และการจัดการพื้นที่ว่าง และ (2) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible heritage value) คือ องค์ประกอบเชิงนามธรรมซึ่งผู้คนสามารถรับรู้ได้จากการเชื่อมโยงถึงรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อาทิ ประเพณีทางวัฒนธรรมและการปฏิบัติทางสังคม ค่านิยมทางสังคม (GML Heritage, 2022)

ดังนั้นแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์จึงได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในหลายพื้นที่ของแต่ละประเทศ โดยนำแนวคิดดังกล่าวมาต่อยอด เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตสร้างผลที่ดีทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และสังคม ยิ่งเมืองเก่าในภูมิภาคเอเชียมีความเหมาะสมต่อการนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ เพราะคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของเมืองเก่าเหล่านี้เกิดจากการจัดกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในประเด็นของศาสนา จิตวิญญาณ และความเชื่อทางสังคม จึงเป็นฐานสำคัญทำให้องค์ประกอบทางกายภาพมีพื้นฐานจากประเพณีทางวัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคมที่สอดคล้องด้านความเชื่อทางศาสนาอย่างมาก และควรค่าต่อการอนุรักษ์ (GML Heritage, 2022) อีกทั้งเป็นแนวคิดที่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงวิถีทัศน์ของเมืองเก่า เพื่อแสวงหาความเหมาะสมต่อบริบทชุมชนที่แตกต่างออกไปตามช่วงเวลาของแต่ละยุคสมัย

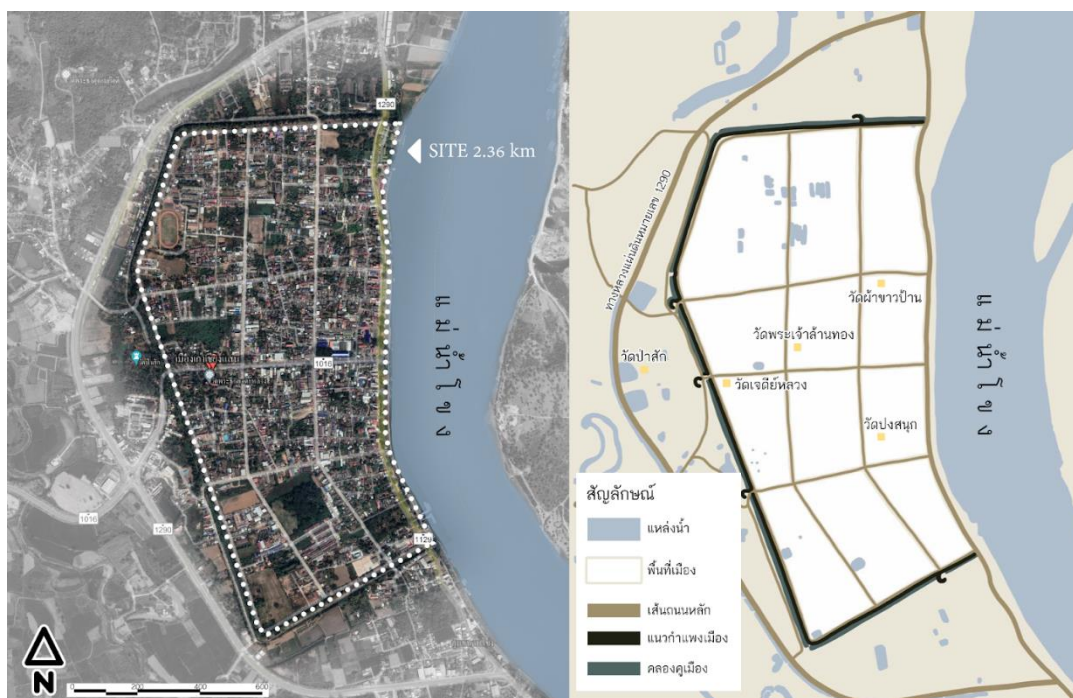
1.6 ขอบเขตการวิจัย

1.6.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่

บริเวณเมืองโบราณเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ขอบเขตพื้นที่ทั้งหมด 2.36 ตารางกิโลเมตร ดังภาพที่ 1.1

1.6.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

- 1) ศึกษาหลักการและแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์
- 2) ศึกษารูปแบบทางกายภาพของเมืองโบราณเชียงแสน ได้แก่ พื้นที่โบราณสถาน พื้นที่ริมแม่น้ำโขง พื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่สีเขียวของเมือง และ องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ของเมือง
- 3) ศึกษาแนวคิดจากชุมชน วิถีชีวิตชุมชน กิจกรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางกายภาพของเมืองโบราณเชียงแสน

ภาพที่ 1 ขอบเขตการศึกษาเชิงพื้นที่ในเมืองโบราณเชียงใหม่
(ดัดแปลงภาพจากโปรแกรม Google Earth: ผู้วิจัย)

1.7 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยวิธีการศึกษาข้อมูลแบบการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ผ่านการสำรวจ สัมภาษณ์ และค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิดังต่อไปนี้ ดังภาพที่ 1.2

1.7.1 ศึกษาวิเคราะห์แผนแม่บทของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่

โดยศึกษาข้อจำกัด อุปสรรค และผลการดำเนินของโครงการการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณ เชียงแสน เพื่อใช้ประกอบในการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์

1.7.2 ทบทวนวรรณกรรม หรือข้อมูลทุติยภูมิ

เพื่อศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ บ่งชี้องค์ประกอบสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ และตัวอย่างเมืองเก่าที่ใช้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ในการอนุรักษ์และพัฒนา จากข้อมูลชั้นทุติยภูมิในภาคเอกสารต่าง ๆ ประกอบด้วย (1) ข้อมูลภาคเอกสาร (2) ข้อมูลแผนที่เก่า และ (3) ข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศ

1.7.3 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่

คุณนงไฉน ทะรักษา ตำแหน่งนักโบราณคดีชำนาญการ หัวหน้าเจ้าหน้าที่จากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียง

แสนในปัจจุบัน รวมถึงบริบทของเมืองโบราณเชียงแสน ทั้งด้านกายภาพ และด้านสังคมซึ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน และวัฒนธรรมประเพณีเฉพาะถิ่น

1.7.4. สัมภาษณ์ชุมชนในเมืองโบราณเชียงแสน

การสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนเป็นกลุ่มประธานชุมชนแต่ละพื้นที่ของเมืองโบราณเชียงแสน ประกอบด้วย (1) คุณกิตติศักดิ์ ปัญญาเดช ประธานชุมชนเจดีย์หลวง (2) คุณอำพล นาระติยะ ประธานชุมชนท่าพ่าน ซึ่งไม่สะดวกให้การสัมภาษณ์ (3) คุณธัญพัฒน์ วนภักดี ประธานชุมชนริมโขง (4) คุณคงฤทธิ์ วัฒนฉวี ประธานชุมชนนางเซ็ง (5) คุณสมใจ ไชยวงศ์ ประธานชุมชนล้านทอง และ (6) คุณสุวิมล คำแสน ประธานชุมชนผ้าขาวป่าน โดยสัมภาษณ์ประเด็นหลัก 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับโบราณสถานในปัจจุบัน, ประเด็นที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีพื้นเมืองของชุมชนและสถานที่จัดกิจกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน, และ ประเด็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์เมืองโบราณเชียงแสน

1.7.5. สำรวจ หรือสังเกตการณ์ในพื้นที่จริง

เน้นสำรวจองค์ประกอบสำคัญของเมืองโบราณเชียงแสน และพื้นที่ทางวัฒนธรรม เพื่อไปจัดทำแผนผังพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมือง (Historic cultural sites) ซึ่งจัดหมวดหมู่ได้ 3 ประเภท ได้แก่ (1) ประเภทศาสนสถาน (2) ประเภทเรือนพักอาศัย และ (3) ประเภทภูมิสถาปัตยกรรม นอกจากนี้มีการสังเกตการณ์เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมทั้งที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม สังคม และท่องเที่ยวในพื้นที่เขตเมืองของชุมชน

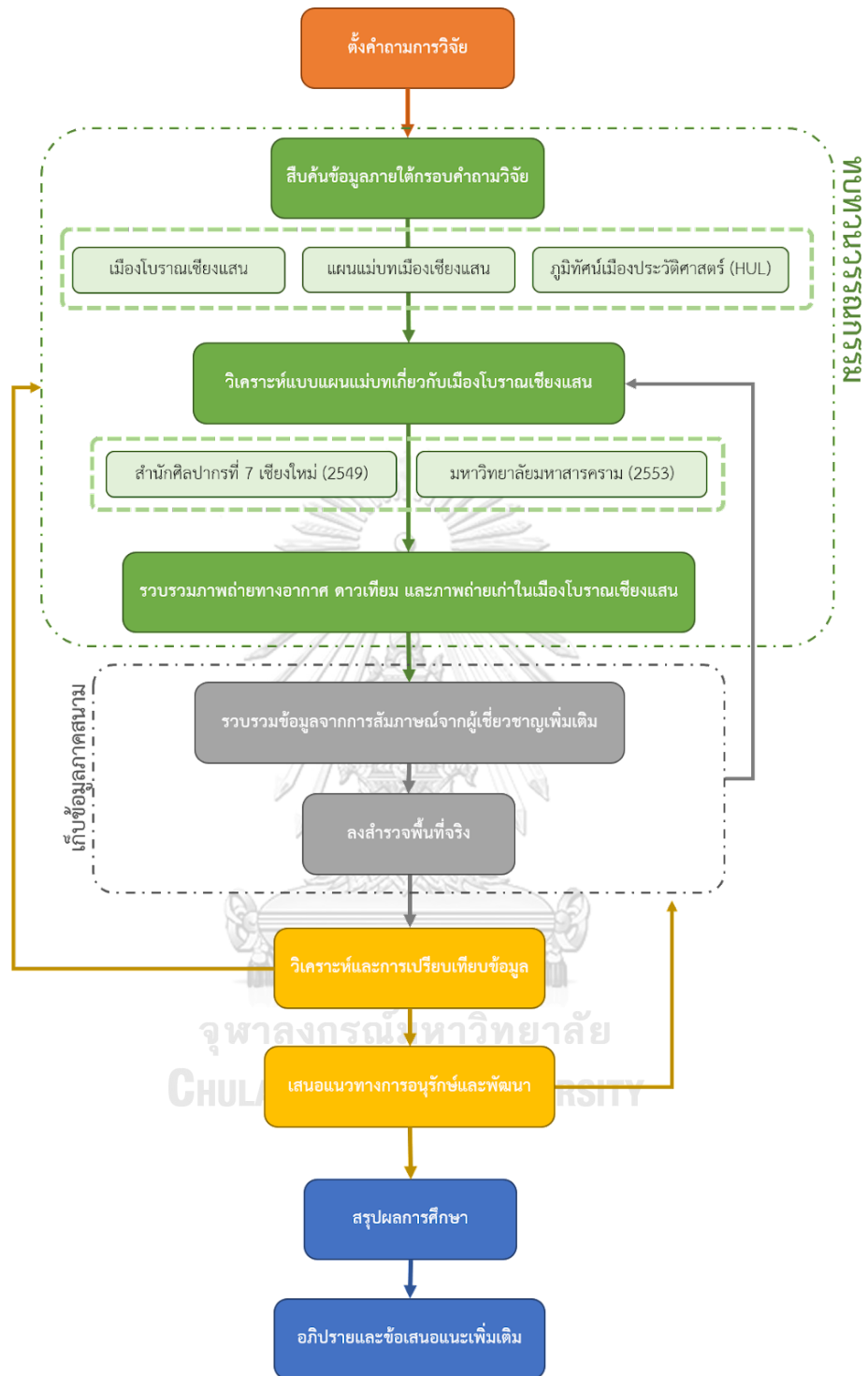
1.7.6. สรุปวิเคราะห์

นำผลการรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ สรุปและวิเคราะห์เพื่อบ่งชี้ศักยภาพ ความเหมาะสม และปัญหาที่จำเป็นต่อการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสนภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

CHULALONGKORN UNIVERSITY

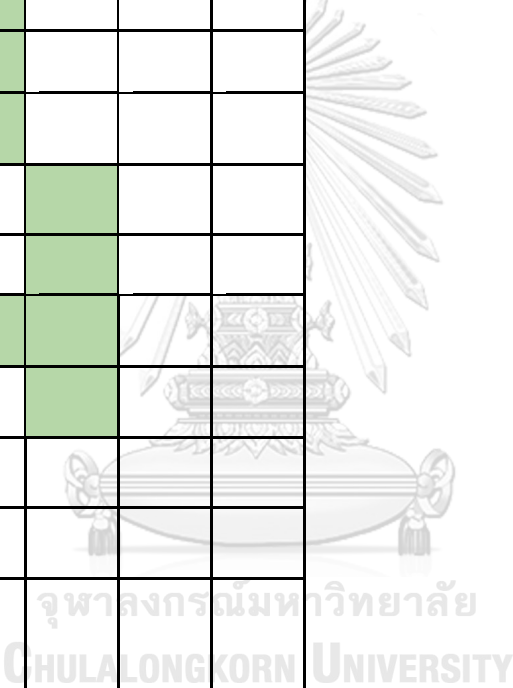
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย และเป็นกรณีศึกษาสำหรับการต่อยอดการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าในอนาคตและยังสามารถนำเสนอต่อหน่วยงานระดับชาติและท้องถิ่น สำหรับเป็นแนวทางการปรับปรุงเมืองเก่าในอนาคต

ภาพที่ 2 แผนภาพอธิบายระเบียบขั้นตอนการทำศึกษาวิทยานิพนธ์
(ที่มา: ผู้วิจัย)

6. ออกแบบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสน ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์				
7. ตรวจสอบผลการวิเคราะห์ ทำข้อสรุปและข้อเสนอแนะของการศึกษา				
8. ดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์				
9. ส่งแบบร่างวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์				
10. สอบวิทยานิพนธ์				

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2 เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการทบทวนวรรณกรรมแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ (1) แผนแม่บทเมืองโบราณเชียงใหม่ที่เคยจัดทำมาก่อนหน้านี้ และ (2) แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจผลของการจัดทำแผนแม่บทที่มีอยู่เดิมส่งผลกระทบต่อบริบทในปัจจุบันของเมืองโบราณเชียงใหม่อย่างไร และทำความเข้าใจพื้นฐานของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการประยุกต์ใช้เพื่อการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ดังนี้

2.1 แผนแม่บทเมืองโบราณเชียงใหม่ที่เคยจัดทำมาก่อนหน้านี้

เมืองโบราณเชียงใหม่มีการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ทั้งหมด 2 แผน ประกอบด้วย (1) โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ให้เป็นมรดกโลก พ.ศ. 2549 จัดทำโดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ และ (2) โครงการศึกษาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ พ.ศ. 2553 จัดทำโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 แผนแม่บทโดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่

โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ให้เป็นมรดกโลก พ.ศ. 2549 จัดทำโดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของแผนแม่บท คือ เพื่อดำเนินการโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ให้เป็นมรดกโลก โดยกำหนดการเสร็จโครงการตามแบบแผนแม่บทลงในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2562 สามารถวิเคราะห์แผนแม่บทได้ดังนี้

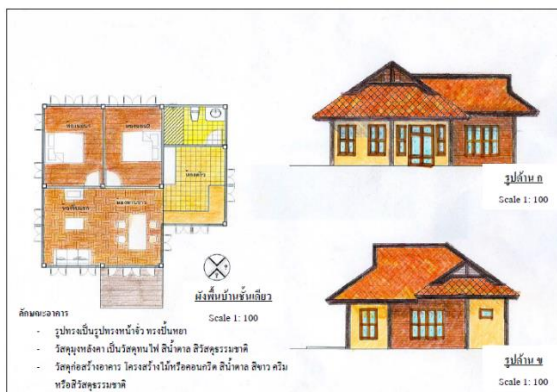
วิธีเก็บข้อมูล ใช้รูปแบบการรวบรวมภาคเอกสาร ทางโบราณคดีกับประวัติศาสตร์ จัดการประชุมเพื่อขอความร่วมมือในการปฏิบัติงานกับทางชุมชน และลงสำรวจพื้นที่จริง

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง คือ การเปรียบเทียบทฤษฎีการอนุรักษ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาถึงรูปแบบวัฒนธรรมในการอนุรักษ์ระหว่างดินแดนตะวันตกกับดินแดนตะวันออก และวิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมกับรูปแบบวัฒนธรรมของไทยเพื่อการต่อยอดนำมาประยุกต์ใช้

ผลการศึกษา แผนแม่บทฉบับนี้มุ่งเน้นแนวทางการออกแบบและพัฒนาเมืองด้านกายภาพ สามารถแจกแจงแนวทางของแผนแม่บท ดังนี้

- 1) แนวทางการกำหนดระเบียบควบคุมลักษณะอาคารทั้งสี ความสูง และรูปทรงอาคารในเขตกำแพงเมือง โดยเน้นรูปทรงหน้าจั่ว หลังคาทรงปั้นหยา โทณสีน้ำตาล และเลือกวัสดุต้องคงทนต่อสภาพแวดล้อม รวมถึงวัสดุทางธรรมชาติ เพื่อสื่อถึงความเป็นพื้นถิ่น ดังภาพที่ 2.1 - 2.2

- 2) แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เกิดความสวยงาม ด้วยการใช้พันธุ์ไม้เพื่อบดบังทัศนียภาพที่อาจลดคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของโบราณสถานในพื้นที่ ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 3 ภาพแสดงตัวอย่างแนวทางการออกแบบอาคารที่อยู่อาศัย 1 ชั้น (ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.5-91)

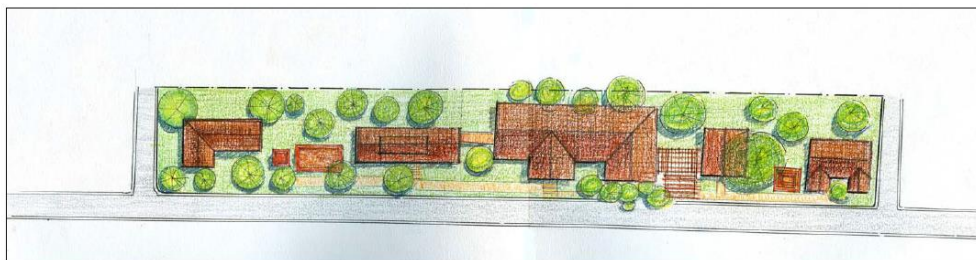

ภาพที่ 4 ภาพแสดงตัวอย่างแนวทางการออกแบบอาคารพาณิชย์ หรือห้องแถว ตึกแถวสองชั้น (ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.5-96)

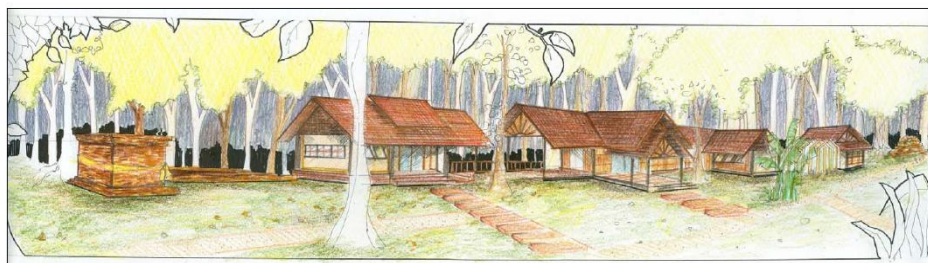

ภาพที่ 5 ภาพแสดงตัวอย่างการใช้ต้นไม้สูงเพื่อบังอาคารข้างเคียง (ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.5-72)

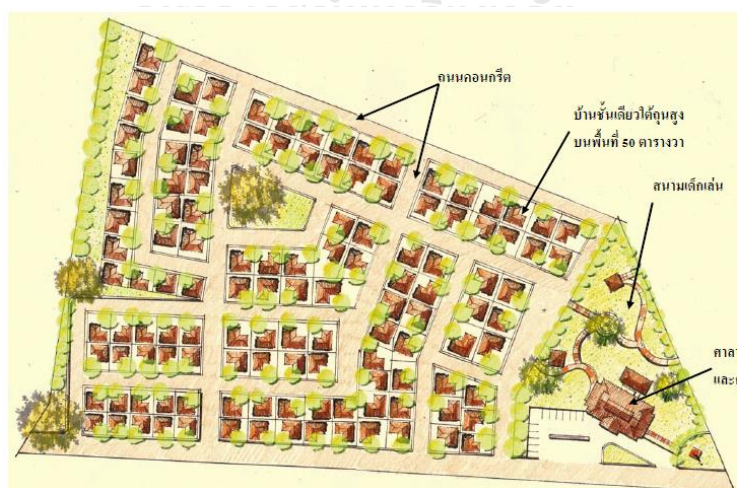
- 3) แนวทางการสร้างอาคารแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สามารถเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ให้แก่ประชาชนในพื้นที่และกลุ่มนักท่องเที่ยว ดังภาพที่ 2.4 - 2.5

ภาพที่ 6 ภาพแสดงผังบริเวณศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเมืองโบราณเชียงใหม่
(ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.5-47)

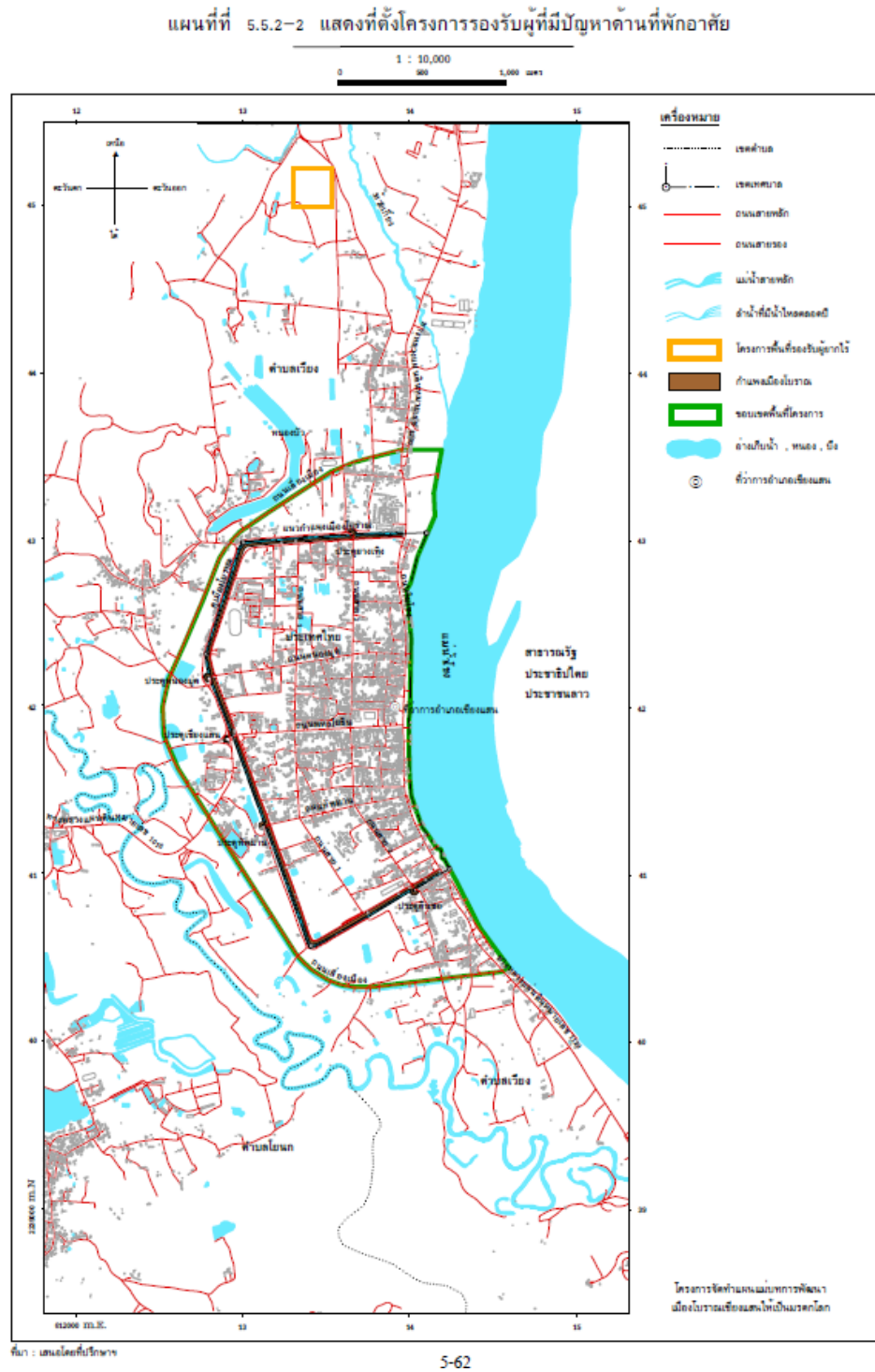

ภาพที่ 7 ภาพแสดงทัศนียภาพพัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเมืองโบราณเชียงใหม่
(ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.5-48)

ภาพที่ 8 ภาพแสดงผังบริเวณพื้นที่รองรับผู้ที่มีปัญหาด้านที่พักอาศัย
(ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.5-63)

- 4) แนวทางการสร้างพื้นที่พักอาศัยนอกเขตเมืองโบราณเชียงใหม่สำหรับผู้อาศัยใกล้พื้นที่โบราณสถานไม่ให้เกิดการรุกร้าซึ่งสร้างความเสียหายทั้งต่อโบราณสถานและมุมมองภายในเมือง ดังภาพที่ 2.6 - 2.7

ภาพที่ 9 ภาพแสดงผังที่ตั้งโครงการรองรับผู้ที่มีปัญหาด้านที่พักอาศัย (ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.5-62)

สรุปผลการวิเคราะห์ แผนแม่บทของสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ มุ่งเน้นออกแบบแนวทางแก้ปัญหาด้านกายภาพเป็นหลัก ซึ่งใช้งบประมาณในการจัดทำตามแผนแม่บทเป็นจำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถจัดทาลงพื้นที่จริงได้ อีกทั้งการแก้ปัญหาดังกล่าวทำให้ชุมชนไม่มีปฏิสัมพันธ์ต่อโบราณสถานส่งผลให้สามารถขอความร่วมมือจากชุมชนในการร่วมกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมได้ยาก

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่ และตัวแทนเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่พบว่า ในปัจจุบันเมืองโบราณเชียงใหม่มีแหล่งการเรียนรู้ 2 แห่งที่มีความสอดคล้องตามแบบแผน คือ พิพิธภัณฑ์แห่งชาติเชียงแสนตั้งบริเวณถนนกลางเมืองใกล้วัดเจติยหลวง และอาคารในโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ตั้งใกล้วัดป่าสักนอกเขตกำแพงเมืองเป็นพื้นที่รวมหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ เช่น พระพุทธรูปศิลปะแบบเชียงแสนสิ่งหนึ่ง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551: น.348) โดยผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียนที่สถาบันศึกษาพามาทัศนศึกษาเพื่อการเรียนรู้มากกว่าผู้ใช้บริการที่เป็นผู้อยู่อาศัย ซึ่งเป็นผลกระทบจากการจัดทำแผนโดยไม่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ทำให้ชุมชนขาดความผูกพันและไม่เห็นความสำคัญในการร่วมกิจกรรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.1.2 แผนแม่บทโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

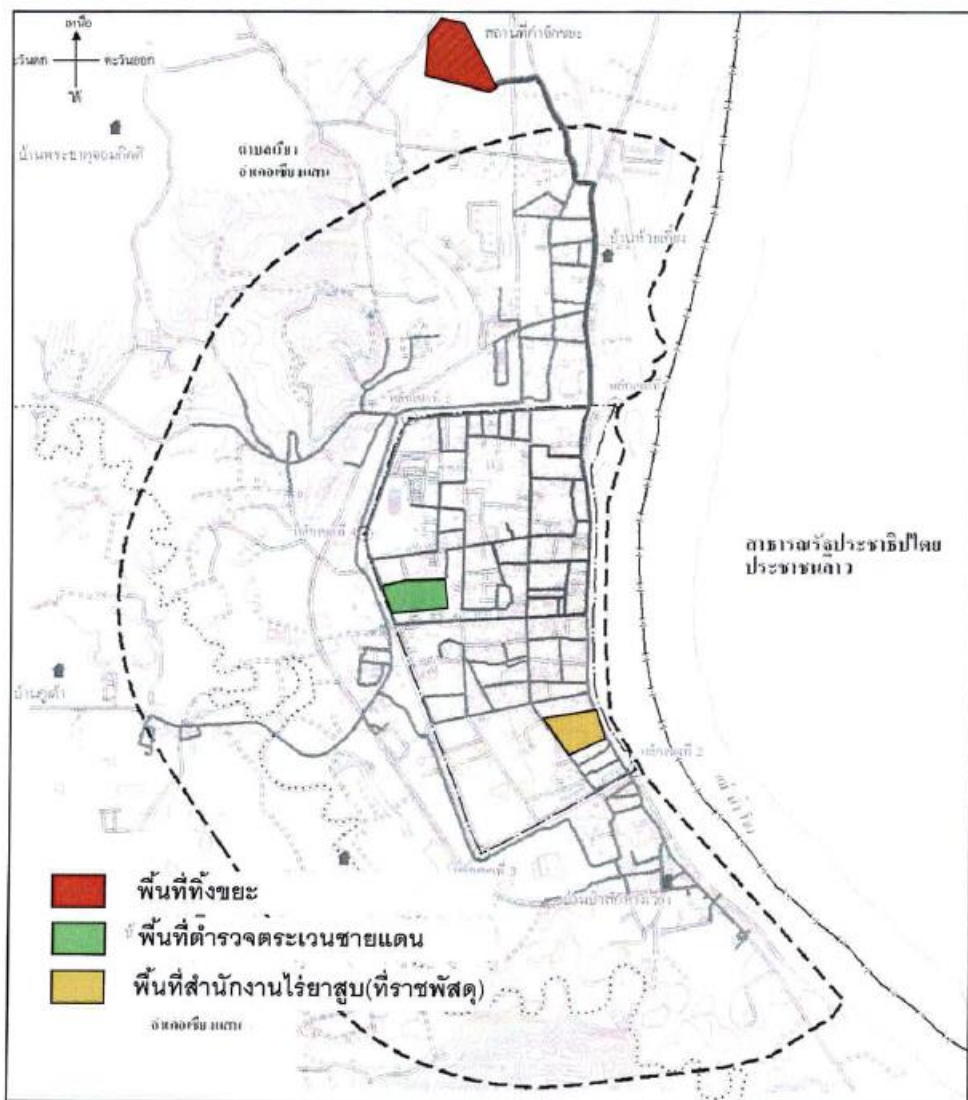
โครงการศึกษาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2553 จัดทำโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม แผนแม่บทฉบับนี้จัดทำไว้ 2 ฉบับรายงาน คือ ฉบับรายงานสมบูรณ์และ ฉบับรายงานชั้นกลาง วัตถุประสงค์ของแผนแม่บท คือ เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการมรดกวัฒนธรรมและโบราณคดีภายในเมืองเชียงแสน และต้องการให้เมืองเชียงแสนเป็นเมืองมรดกที่มีชีวิต (Living heritage) โดยกำหนดการเสร็จโครงการตามแบบแผนแม่บทลงในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนใน พ.ศ. 2562 สามารถวิเคราะห์แผนแม่บท ดังนี้

วิธีเก็บข้อมูล ใช้รูปแบบการรวบรวมภาคเอกสารทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์จัดการประชุมเพื่อสอบถามความเห็นชุมชนและให้ความรู้การเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต และลงสำรวจพื้นที่จริง

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง แนวคิดเมืองมรดกมีชีวิต โดยอิงหลักการกฎบัตรสากล และมุ่งเน้นเรื่องการอนุรักษ์, การปฏิสังขรณ์, และการบูรณะ โดยมองปัญหาหลักเรื่องการรุกรานโบราณสถานของชุมชน

ผลการศึกษา แผนแม่บทนี้มุ่งเน้นแนวทางการออกแบบและพัฒนาเมืองด้านกายภาพที่เกี่ยวกับการจัดสรรพื้นที่ของเมือง สามารถแจกแจงแนวทาง ดังนี้

- 1) แนวทางการแยกการอยู่อาศัยของชุมชนออกจากพื้นที่โบราณสถานเพื่อแก้ปัญหาการรุกรานพื้นที่โบราณสถานของชุมชน ซึ่งเลือกทำเลที่ตั้ง 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ตำรวจตระเวนชายแดน(ตชด.) พื้นที่โรงงานยาสูบ และพื้นที่นอกเมือง โดยมีการออกแบบที่มีโครงสร้างผังบ้านพักอาศัยรูปแบบหมู่บ้านจัดสรรกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบไทยร่วมสมัยที่มีความเป็นระเบียบแบบแผน ทั้งนี้ทางแผนแม่บทเลือกกลุ่มผู้ใช้งานที่ย้ายมาอาศัยในพื้นที่จัดสรร คือ ชุมชนที่มีปัญหาเรื่องของเขตที่ดินชุมชนกับที่ดินโบราณสถานมีลักษณะแนบชิดมากเกินไป ทับคาบเกี่ยวระหว่างสองที่ดิน หรืออยู่ในพื้นที่เดียวกันตามหลักฐานใบโฉนดที่ดินและไม่สามารถเวียนคืนพื้นที่ได้ เพราะชุมชนบางกลุ่มไม่มีที่อยู่อาศัยแหล่งอื่น หรือขาดต้นทุนสำหรับย้ายแหล่งที่อยู่อาศัย ดังภาพที่ 2.8 - 2.9

ภาพที่ 10 ภาพแสดงโครงการจัดสรรพื้นที่รองรับการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ 3 พื้นที่

(ภาพจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553: น.5-8)

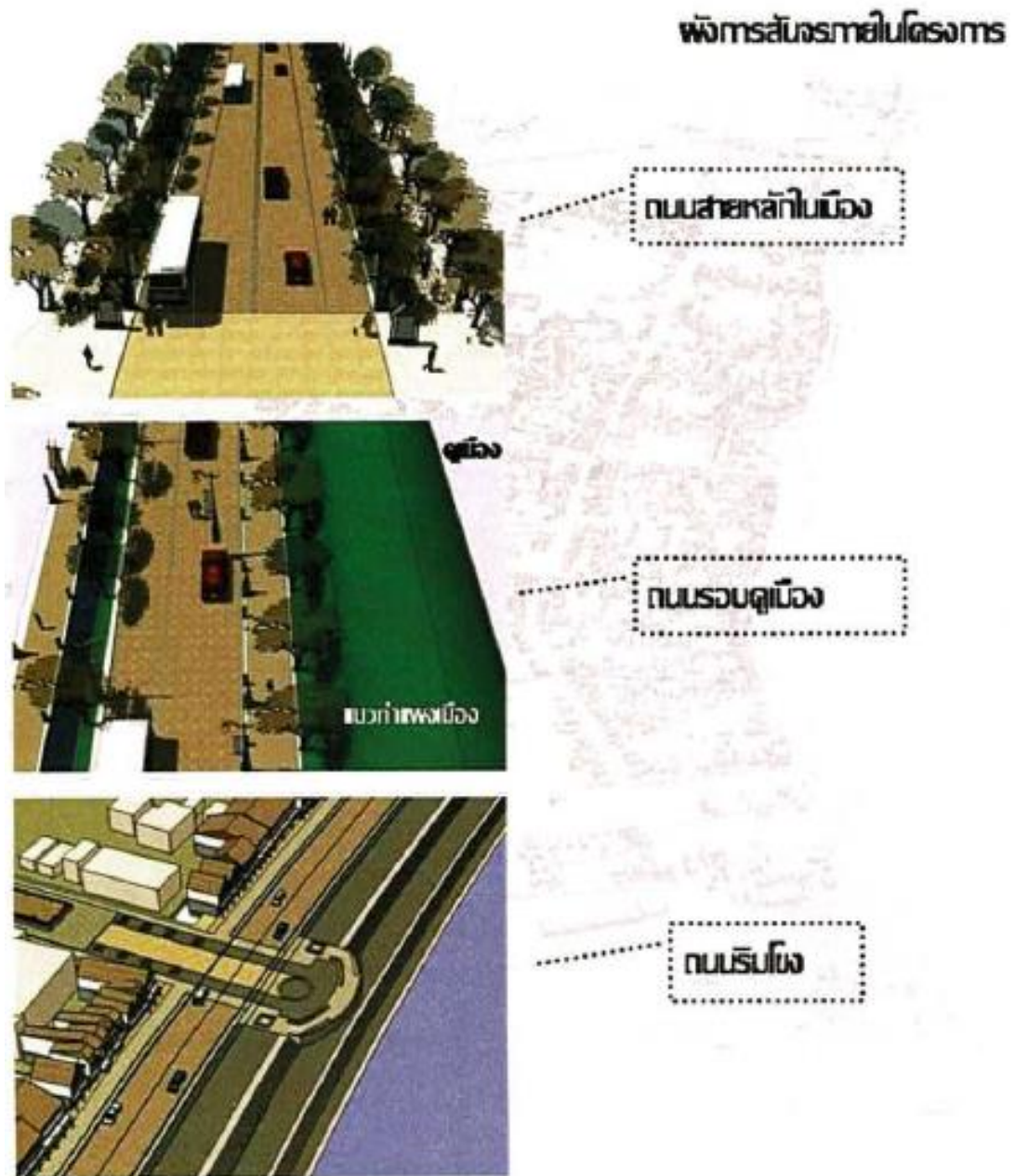
ภาพที่ 11 ภาพแสดงทัศนียภาพจัดสรรพื้นที่รองรับการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่โรงงานไร่ยาสูบ
(ภาพจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553: น.5-12)

- 2) แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์และพื้นที่โบราณสถานบางแห่งให้เกิดความสวยงาม สามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมการพักผ่อนภายในชุมชน ด้วยการออกแบบพื้นที่ศาลารับการเข้าถึงพื้นที่โบราณสถาน เพิ่มองค์ประกอบส่งเสริมการเรียนรู้ อาทิ ป้ายข้อความอธิบายโบราณสถาน และเลือกพันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่เพิ่มคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่มากขึ้น ดังภาพที่ 2.10

ภาพที่ 12 ภาพแสดงทัศนียภาพการปรับปรุงภูมิทัศน์และพื้นที่บางส่วนในเขตโบราณสถาน
(ภาพจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553: น.5-25)

- 3) แนวทางการออกแบบเส้นทางเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ (Linkage) ด้วยการปรับปรุงทางเท้า ทางจักรยาน และทางสัญจรคมนาคมอื่น ๆ ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ เช่น รถราง ดังภาพที่ 2.11

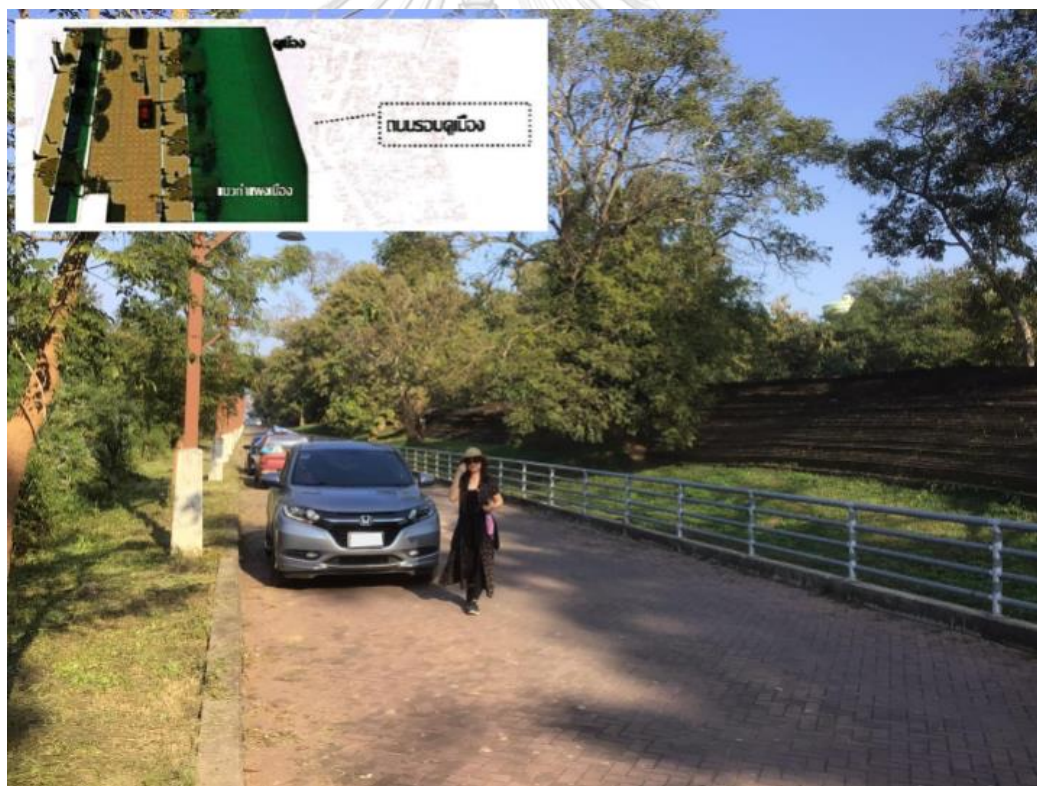

ภาพที่ 13 ภาพแสดงผังสัญจรภายในพื้นที่โครงการเพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว
(ภาพจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553: น.5-7)

สรุปผลการวิเคราะห์ แผนแม่บทของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มุ่งเน้นออกแบบแนวทางแก้ปัญหาด้านกายภาพเป็นหลัก

โดยเฉพาะแนวทางส่วนใหญ่ของแผนมีความโดดเด่นเรื่องการปรับปรุงภูมิทัศน์ทั้งเส้นทางเชื่อมต่อพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และพื้นที่โบราณสถาน ทำให้จำเป็นต้องใช้งบประมาณในการจัดทำตามแผนแม่บทเป็นจำนวนมาก ซึ่งไม่สามารถจัดทาลงพื้นที่เมืองเชียงใหม่ โดยนำภาพแสดงแนวทางการออกแบบภายในแผนแม่บทเทียบกับภาพถ่ายทางทัศนียภาพจากทั้งโปรแกรม Google Street View ปี 2019 และภาพถ่ายจริง เพื่อป้องกันการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องต่อแนวทางของแผนจากการเน้นปรับปรุงภูมิทัศน์ด้านกายภาพของพื้นที่โดยขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโบราณสถาน

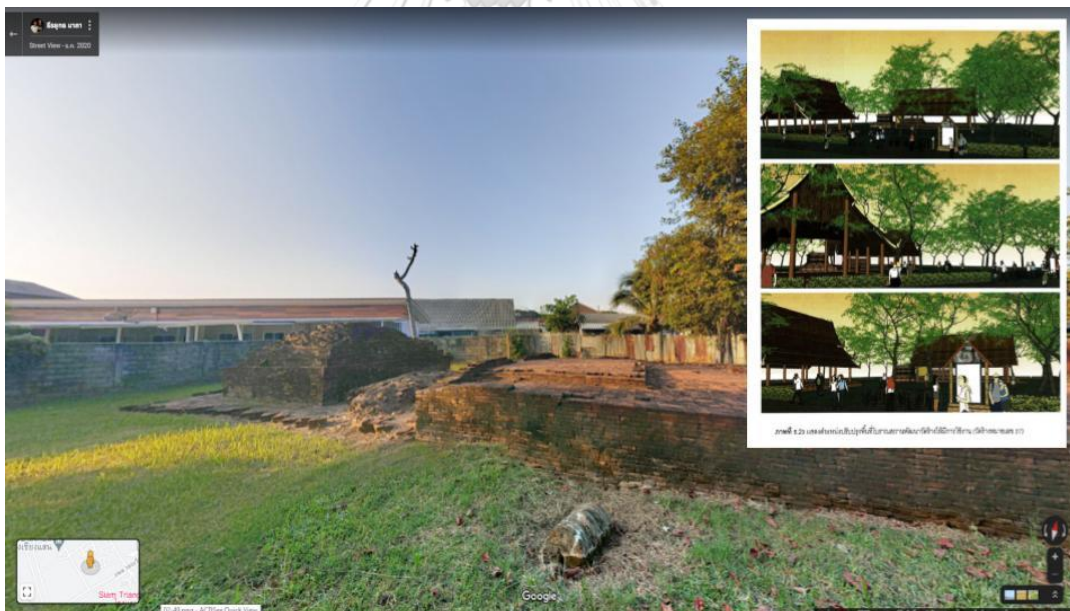
จากการสำรวจและสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่ และตัวแทนเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่พบว่า แนวทางการออกแบบผังสัญจรที่มีจัดทำเส้นทางจักรยานแต่มีผู้ใช้บริการน้อยและยากต่อการใช้งานจริง, แนวทางการออกแบบผังพื้นที่รองรับการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่โรงงานไรรยาสูบที่ยังคงเป็นพื้นที่ว่างและไม่มีความคืบหน้า และการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่โบราณสถานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นที่วัดปุมได้ (ร้าง) ที่ยังคงไม่มีการปรับปรุงตามแผนที่กำหนดไว้ ดังภาพที่ 2.12 – 2.14

ภาพที่ 14 ภาพถ่ายถนนที่มีเส้นทางจักรยานตรงถนนรอบเวียง บันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2564 กับภาพผลงานออกแบบผังสัญจรถนนรอบคูเมือง
(ดัดแปลงจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553: น.5-7)

ภาพที่ 15 ภาพจากโปรแกรม Google Street View 2019 ตรงพื้นที่ตำแหน่งโรงงานยาสูบกับภาพผลงานออกแบบ
ผังพื้นที่รองรับการพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยในพื้นที่โรงงานไร่ยาสูบ
(ดัดแปลงจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553: น.5-12)

ภาพที่ 16 ภาพจากโปรแกรม Google Street View 2019 ตรงพื้นที่วัดปทุมใต้ (ร้าง) ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์
กับผลงานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่โบราณสถานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
(ดัดแปลงจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553: น.5-23)

จากการศึกษาแผนแม่บททั้งหมดสรุปว่า แผนแม่บทที่ผ่านมาจากเมืองเชียงใหม่เน้นการ
ออกแบบแนวทางด้านกายภาพโดยเฉพาะการปรับปรุงเมืองและโบราณสถานให้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม และ

จัดสรรพื้นที่สำหรับแยกการอยู่อาศัยของชุมชนออกนอกเขตกำแพงเมืองเพื่อแก้ปัญหาเรื่องการรุกร้าพื้นที่โบราณสถานที่ยังอาจสร้างความเสียหายให้เกิดการลดทอนคุณค่าภายในพื้นที่ แต่กลับทำให้ชุมชนมีความผูกพันต่อพื้นที่โบราณสถานลดลง และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งจากการร่วมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมภายในพื้นที่ และการร่วมดูแลรักษาโบราณสถาน ถือเป็น การลดทอนคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ทางด้านสังคมเช่นกัน นอกจากนี้แผนทั้งสองต้องใช้งบประมาณสูงในการขับเคลื่อน จึงส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินตามแผนแม่บททั้งสองได้ลุล่วง

2.1.3 กรณีศึกษาที่มีการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาใช้กับเมืองเก่าในประเทศไทย

ทั้งนี้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ถูกนำมาศึกษาและทดลองประยุกต์ใช้กับเมืองเก่าในประเทศไทย โดยพบทั้งหมด 2 บทความสามารถสรุปว่า เมืองเก่าในประเทศไทยสามารถนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาได้จริงเพราะสามารถอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในเมืองเก่าทั้งด้านกายภาพและสังคม อีกทั้งส่งเสริมในการสร้างความสนใจ และความกระตือรือร้นที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่มากขึ้น โดยแจกแจงรายละเอียดของแต่ละบทความ ดังนี้

2.1.3.1. เมืองเก่าในประเทศไทย และแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์กับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ. 2562

เขียนโดย เกรียงไกร เกิดศิริ เป็นบทความวิเคราะห์ทั้งรูปแบบเมืองเก่าที่มีอยู่ในประเทศไทย และแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ เพื่อบ่งชี้ถึงความเหมาะสมในการนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้

วิธีเก็บข้อมูล ใช้รูปแบบจากการวิเคราะห์จากภาคเอกสาร เปรียบเทียบเนื้อหาเพื่อให้ได้ข้อสรุป

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ แนวคิดเมืองเก่าในประเทศไทย

สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์ เมืองเก่าภายในประเทศไทยสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท โดยเมืองเก่าลักษณะพลวัตในประเทศไทย ความหมายคือ เมืองที่มีลักษณะเป็นเมืองศูนย์กลางของรัฐจารีต (Traditional state) หรือเป็นเมืองที่ตั้งขึ้นมาจากทำเลที่ตั้งของการเป็นชุมชนค้าขาย ซึ่งมีพลวัตทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในปัจจุบัน ไม่ได้ถูกทิ้งร้าง โดยยังเหลือซากโบราณสถานที่มีประวัติศาสตร์ของพื้นที่สอดแทรกกระจายอยู่ภายในเมือง มีความเหมาะสมและสามารถนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ต่อยอดได้ แต่ผลการศึกษาของบทความอยู่ในขั้นตอนการวิจัยเชิงทฤษฎีเท่านั้น

2.1.3.2. Applying the Historic Urban Landscape Approach to the Identification of Urban Heritage Attributes of Bangkok's Old Town. Thailand ค.ศ. 2020

เขียนโดย วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ (Wimonrart Issarathumnoon) เป็นบทความวิเคราะห์แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ถึงความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้ โดยมีกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเมืองกรณีศึกษาในบทความฉบับนี้

วิธีเก็บข้อมูล ใช้รูปแบบการรวบรวมเอกสาร จากทฤษฎีข้อเสนอแนะภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์และกฎบัตรสากลวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง คือ ข้อเสนอแนะภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์ แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์สามารถประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาระบบการขยายตัวของเมืองที่มีความพลวัตสูง ซึ่งช่วยดึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ประวัติศาสตร์อย่างกรุงรัตนโกสินทร์เป็นอย่างมาก ส่งผลให้วิถีชีวิตของชุมชนสอดคล้องต่อภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ของพื้นที่มากขึ้น ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวสามารถสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ กับชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมและสร้างความผูกพันต่อเมืองเก่าที่ตนอยู่อาศัยได้มากยิ่งขึ้น

2.2 แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape)

2.2.1 ความเป็นมาของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (UNESCO, 2011) เป็นแนวคิดที่ถูกกล่าวครั้งแรกใน ค.ศ. 1976 โดยเกี่ยวข้องกับคำศัพท์สำคัญ คือ ‘พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ (Historic area / city)’ ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ซึ่งรวมทั้งโบราณสถาน อาคาร ธรรมชาติ และบรรพชีวินวิทยา แต่ละพื้นที่มีความแตกต่างตามลักษณะเฉพาะทำให้เกิดคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่นั้น จึงต้องพึงระวังไม่ให้พื้นที่เหล่านั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์

ต่อมาใน ค.ศ. 2005 ยูเนสโกประกาศข้อบัญญัติเวียนนาเพื่อสร้างแนวคิดใหม่ที่สามารถบูรณาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญภายในพื้นที่พร้อมกับการพัฒนาเมืองเก่า ทั้งนี้ที่ผ่านมาการพัฒนาเมืองก่อให้เกิดปัญหาการรุกรานและสร้างความเสียหายแก่แหล่งโบราณคดีและมรดกทางวัฒนธรรม ยูเนสโกจึงจัดการประชุมทางวิชาการเพื่อหารือและตรวจสอบแนวคิดและเริ่มการทดลองประยุกต์ใช้งานในพื้นที่จริงช่วง ค.ศ. 2007 – 2010 ทั้งในประเทศทางทวีปเอเชีย ยุโรป แอฟริกา ออสเตรเลีย และอเมริกาใต้ จนสรุปผลลัพธ์ในทิศทางที่ดีและสามารถนำมาใช้ได้จริง เพราะเป็นแนวคิดที่มีความยืดหยุ่นและง่ายต่อการประยุกต์ใช้จากความแตกต่างในแต่ละปัจจัยของเมืองเก่า ทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ที่ช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิต เพิ่มแหล่งรายได้ และสนับสนุนการทำอาชีพดั้งเดิมให้คงอยู่ไม่สูญหายไป ถือเป็นความสำเร็จที่ดีทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และสังคม สุดท้ายใน ค.ศ. 2011 ยูเนสโกประกาศเผยแพร่

ข้อเสนอแนะแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแนวทาง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่าง เป็นทางการ (UNESCO, 2011)

Development of the HUL Concept

ภาพที่ 17 Development of the HUL Concept

(ภาพจาก UNESCO. 2011)

ดังนั้นภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่เมืองประกอบด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงวิถีชีวิตเฉพาะถิ่นของผู้อยู่อาศัย และทรัพยากรธรรมชาติที่มีความโดดเด่น ทั้งแบบการรับรู้เชิงทัศนในรูปธรรมกับนามธรรม โดยแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เป็นแนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่เน้นในการอนุรักษ์พื้นที่ทางกายภาพของเมือง (Physical form) และวิถีชีวิตทางสังคม (Social evolution) ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน กลายเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญเพราะครอบคลุมการจัดการหลายประเด็นและยืดหยุ่นต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทเมืองที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมเฉพาะถิ่น (Francesco Bandarin. Ron Van Oers, 2012)

2.2.2 นิยามของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (UNESCO, 2011) คือ การออกแบบและพัฒนาเมืองเก่า โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่โบราณสถานและชุมชนเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของเมืองตามกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งองค์ประกอบคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมของแนวคิดประกอบด้วย 2 องค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึงในการอนุรักษ์และปกป้องรักษา (GML Heritage, 2022) ได้แก่

- 1) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible heritage value) คือ องค์ประกอบเชิงกายภาพที่สามารถรับรู้ได้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น และ

การรับรส ยกตัวอย่างเช่น ภูมิประเทศ พื้นที่ว่างและสวน องค์ประกอบโครงสร้างเมือง การใช้ งานพื้นที่และการจัดการพื้นที่ว่าง

- 2) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible heritage value) คือ องค์ประกอบเชิงนามธรรมซึ่งผู้คนสามารถรับรู้ได้จากการเชื่อมโยงถึงรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อาทิ ประเพณีทางวัฒนธรรมและการปฏิบัติทางสังคม ค่านิยมทางสังคม ทั้งนี้คุณค่าทั้งสององค์ประกอบในแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ไม่สามารถจำแนกหมวดหมู่อย่างชัดเจน เนื่องจากองค์ประกอบทั้งสองมีความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมร่วมกัน ทำให้การอนุรักษ์และการพัฒนาภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ไม่ควรพิจารณาเพียงองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่ง ต้องคำนึงถึงทั้งสององค์ประกอบจึงสามารถเสนอแนวทางได้อย่างเหมาะสม

สาระสำคัญของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์นอกจากจะมุ่งเน้นอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานและเมือง ยังพิจารณาครอบคลุมถึงวัฒนธรรมประเพณี โดยการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองตลอดจนคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับสังคม เศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การวางแผนและวางผังแม่บทอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะเมืองเก่าในภูมิภาคเอเชีย เพราะคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของภูมิภาคเอเชียเกิดจากการจัดกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมใน ประเด็นเกี่ยวกับศาสนา จิตวิญญาณ และความเชื่อทางสังคม จึงเป็นรากฐานสำคัญทำให้องค์ประกอบทางกายภาพมีพื้นฐานในการสร้างภาพประเพณีทางวัฒนธรรม ความเชื่อเฉพาะถิ่น รูปแบบวิถีชีวิต และค่านิยมทางสังคมที่สอดคล้องต่อหลักทางศาสนาเป็นอย่างมาก (GML Heritage, 2022) สิ่งเหล่านี้จึงควรค่าต่อการอนุรักษ์ อีกทั้งแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มีความยืดหยุ่นในการประยุกต์ใช้ เพราะสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ของเมืองเพื่อแสวงหาความเหมาะสมต่อบริบทชุมชนที่แตกต่างออกไปตามช่วงเวลาของแต่ละยุคสมัย

2.2.3 ข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

อย่างไรก็ตามเมืองเก่าแต่ละแห่งมีปัจจัยเกี่ยวกับข้อพึงระวัง หรือความท้าทายในการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาต่อยอดเพื่อจัดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ทำให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการเมืองเก่าในบางพื้นที่ไม่สามารถยอมรับข้อเสนอแนะ หรืออาจนำข้อจำกัดนั้นเป็นเป้าหมายในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า (UNESCO, 2011) ประกอบด้วยปัจจัย ดังต่อไปนี้

- 1) การขยายตัวของเมืองและกระแสโลกาภิวัตน์
ปัจจัยหลักที่เมืองเก่าทั่วโลกโดยส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบมากที่สุด เพราะเป็นผลกระทบซึ่งเกิดจากขาดการบริหารควบคุมและกำหนดการใช้ประโยชน์ภายในพื้นที่เมืองเก่าให้เกิดความชัดเจนและรัดกุม ส่งผลให้องค์ประกอบโดยรวมทางกายภาพของเมืองเก่าถูกลดทอน ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนและกระทบถึงความรู้สึกผูกพันระหว่างชุมชนกับพื้นที่
- 2) การพัฒนาที่เกิดขึ้นภายในเมืองเก่า
บางพื้นที่เมืองเก่าพบปัญหาจากการพัฒนาเมืองที่ไม่มีกำหนดขอบเขตและข้อจำกัด เป็นผล

ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือทำลายองค์ประกอบที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อพื้นที่เมืองเก่า กระทั่งต่อคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าที่อาจสูญหายจากการพัฒนา โดยเฉพาะพื้นที่ โบราณสถาน หรือพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อาจไม่ได้รับความใส่ใจในการดูแลจัดการพื้นที่ จนถูกปล่อยทิ้งร้าง และถูกรื้อถอนทำลายจากปัจจัยอื่นในเวลาต่อมา ทำให้ยากต่อการ ปฏิสังขรณ์และการดูแลรักษาสภาพของพื้นที่ให้คงอยู่สภาพเดิมมากที่สุด

3) สิ่งแวดล้อมภายในเมืองเก่า

การพัฒนาและขยายตัวของเมืองเก่าในปัจจุบันส่งผลให้สภาพแวดล้อมภายในพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลง จึงต้องพิจารณาปัจจัยทางธรรมชาติที่มีผลต่อเมืองเก่าทั้งด้านกายภาพและด้าน สังคมผ่านรูปแบบการใช้ชีวิต คือ ด้านระบบสาธารณสุข - สาธารณูปการ ซึ่งมุ่งเน้นประเด็น เกี่ยวกับการรองรับการไหลของน้ำ และด้านพลังงานเพราะเป็นปัจจัยที่มีผลต่อวิถีชีวิตของ ประชาชนในปัจจุบันมากที่สุด เช่น ระบบไฟฟ้า หากไม่มีการจัดการที่ดีสามารถสร้างความเสียหายแก่เมืองเก่า เช่น เกิดน้ำท่วมจากการระบายน้ำในช่วงฝนตกไม่ทันท่วงที ทำให้เกิดคราบ น้ำและกระแสน้ำที่สามารถกัดเซาะจนสร้างความเสียหายแก่โบราณสถานจนมีสภาพทรุดโทรม และชำรุด ส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องคอยบำรุงรักษาสภาพของพื้นที่ ร้ายแรงที่สุดอาจทำ ให้สูญเสียองค์ประกอบที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ไปโดยปริยาย

4) นโยบายแบบแผน

การกำหนดนโยบายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจำเป็นต้องคำนึงถึงความกลมกลืน อย่างร่วมสมัยระหว่างพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในเมืองเก่ากับความทันสมัยจากการ พัฒนาของเมือง โดยหน่วยงานผู้รับผิดชอบในการออกกำหนดนโยบายเป็นกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วน เสียต่อพื้นที่เมืองเก่า ดังนี้

4.1) รัฐบาลสมาชิก เพราะเป็นกลุ่มที่รับผิดชอบในการดำเนินการใช้งานพื้นที่เมืองเก่า เช่น พื้นที่ที่มีภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์ พื้นที่โบราณสถาน เป็นต้น

4.2) หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพราะเป็นกลุ่มหน่วยงานที่จำเป็นต้องร่วม ปฏิบัติงานเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อเมืองเก่า

4.3) องค์กรระหว่างประเทศ ถ้ามี่ส่วนช่วยในการสนับสนุนการบูรณาแนวทางการ อนุรักษ์และพัฒนา

4.4) องค์กรเอกชนภายนอกประเทศ เพราะสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาแนวทางการ เผยแพร่อุปกรณ์เครื่องมือสำหรับการอนุรักษ์องค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่า และการ กำหนดแนวทางปฏิบัติที่ดีตามข้อเสนอแนะภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

5) เครื่องมือและนวัตกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนา

การปรับปรุงแบบการอนุรักษ์และพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพบริบทท้องถิ่นที่เปลี่ยนไปตามแต่ ละช่วงเวลาการพัฒนาของเมืองเก่า จำเป็นต้องพัฒนาหรือปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพในการ

จัดทำแนวทางให้ดียิ่งขึ้น โดยประกอบเครื่องมือและนวัตกรรมภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย ดังนี้

5.1) ข้อตกลงและเทศบัญญัติ เป็นเครื่องมือสำหรับการเจรจาหรือเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมกันด้วย ความประณีตประนอม โดยการอำนวยความสะดวกในการเจรจาข้ามศาสตร์ความรู้และวัฒนธรรม ด้วยวิธีการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประเพณีที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่า

5.2) การรวบรวมจัดองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และองค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเมืองประวัติศาสตร์ เพื่อสะดวกต่อการตรวจสอบและต่อยอดพัฒนาสร้างผลประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และท่องเที่ยวที่ดีขึ้น

5.3) ระบบการกำกับดูแลตามกฎหมายเงื่อนไขของท้องถิ่น รวมถึงมาตรการและกฎระเบียบ ตรวจสอบคล่องตัวบริบทท้องถิ่นของเมืองเก่าแต่ละแห่ง

6) การเสริมสร้างศักยภาพของพื้นที่ การวิจัยเนื้อหา และกระบวนการสื่อสาร

การเสริมสร้างศักยภาพของพื้นที่เมืองเก่ามีผลให้ศักยภาพขององค์ประกอบเมืองประวัติศาสตร์ได้รับการส่งเสริมและมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจัยสำคัญ คือ การเข้าใจของชุมชนที่มีต่อพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในเมืองเก่าซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและเพิ่มความเข้มแข็งมากขึ้น ในส่วนการวิจัยและรวบรวมข้อมูลช่วยวิเคราะห์คุณค่าของเมืองเก่าซึ่งมีบริบทของเมืองที่ซับซ้อนให้สามารถเข้าใจต่อลักษณะทางกายภาพของเมืองง่ายมากขึ้น และกระบวนการสื่อสาร คือ การประชาสัมพันธ์ซึ่งใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการถ่ายทอดความรู้และการสื่อสารประสานงานต่อหน่วยงานและเผยแพร่เข้าถึงชุมชนสะดวกมากยิ่งขึ้น

7) ความร่วมมือระหว่างประเทศ

การขยายความร่วมมือระหว่างประเทศ ทำให้นโยบาย และมาตรการในการจัดการบริหารเมืองเก่าได้รับการสนับสนุนเป็นวงกว้างมากขึ้น และช่วยสร้างความหนักแน่นของการขอความร่วมมือต่อชุมชนได้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น

ดังนั้นเมืองเก่าแต่ละพื้นที่ที่มีบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ส่งผลให้มีแนวทางการจัดการและข้อพึงระวังในการออกแบบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่ไม่เหมือนกัน ยูเนสโกจึงมีการแนะนำขั้นตอนเพื่อพิจารณาการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้เสนอแนวทางการจัดการในแต่ละพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยขั้นตอนทั้งหมดอย่างน้อย 6 ขั้นตอน (UNESCO, 2015) รายละเอียดดังนี้

- 1) การจัดทำแผนการสำรวจพื้นที่เมืองเก่า เพื่อจัดทำแผนที่ของเมืองซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพยากรทางธรรมชาติดั้งเดิม พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนที่จัดกิจกรรมภายในพื้นที่
- 2) การจัดการประชุมหรือกิจกรรมที่สามารถแสดงความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความตระหนักในการดูแลและป้องกันสภาพแวดล้อมของเมืองเก่า เพราะ

เมืองเก่ามีองค์ประกอบที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม สามารถสร้างประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว โดยการร่วมมือในการวางแผนจัดแนวทางการมีส่วนร่วมกิจกรรม และความรับผิดชอบต่อเมืองเก่าร่วมกันทั้งสองฝ่าย

- 3) การจัดทำแบบประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่า เพื่อตรวจสอบผลกระทบที่เกิดจากขยายตัวของเมืองที่มีผลต่อทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนไป รวมถึงผลกระทบจากปัจจัยทางภัยธรรมชาติและสภาพอากาศที่มีผลให้เกิดความเสียหายแก่เมืองเก่าได้
- 4) การวิเคราะห์ปัจจัยด้านศักยภาพและปัญหาของพื้นที่เมืองเก่า เพื่อกำหนดข้อพึงระวังและข้อจำกัดในการวางแผน ออกแบบ และการดำเนินโครงการพัฒนาที่จะจัดทำภายในพื้นที่เมืองเก่าแต่ละแห่ง
- 5) การจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อเสนอแนวทางการจัดการที่เหมาะสมมากที่สุดจากความโดดเด่นและปัญหาที่แตกต่างกันของเมืองเก่าแต่ละแห่ง
- 6) การกำหนดความร่วมมือและกรอบการจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นต่อในแต่ละโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างเช่น การพัฒนาแนวทางการประสานงานจัดทำกิจกรรมภายในพื้นที่เมืองเก่า ระหว่างหน่วยงานของทางภาครัฐกับเอกชน

นอกจากนี้ คัสติส รูโดคาส และ อินเดร์ กราซูลิวีเต-วิลนิสกี (Kastytis Rudokas, Indre Grazuleviciute-Vileniske, 2020) กล่าวว่า แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อนและครอบคลุมต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่ามากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองที่มีลักษณะพลวัต (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2562) ซึ่งเป็นเมืองที่มีลักษณะเป็นเมืองศูนย์กลางของรัฐจาริต (Traditional state) หรือเป็นเมืองที่ตั้งขึ้นมาจากทำเลที่ตั้งของการเป็นชุมชนค้าขาย ทั้งนี้ยังเป็นเมืองที่มีพลวัตทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในปัจจุบัน ไม่ได้ถูกทิ้งร้างไป โดยยังคงหลงเหลือซากโบราณสถานอันเก่าแก่แทรกตัวอยู่ในเมือง ความสำคัญของการนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ คือ การตระหนักความสมดุลในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนบางอย่างในองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองเก่าสามารถเปลี่ยนแปลงถึงรูปแบบวิถีชีวิตทางสังคม หรือองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ กระทั่งความแท้จริง (Authenticity) ภายในเมืองเก่า เพราะเป็นหลักสำคัญที่ควรอนุรักษ์ทั้งคุณค่าทางกายภาพและคุณค่าทางวิถีชีวิตอยู่คงเดิมมากที่สุด แต่การคงความแท้จริงให้คงอยู่ตลอดไปอย่างแนวคิดร่วมสมัยไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้อีกต่อไป เพราะสภาพแวดล้อมสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อองค์ประกอบที่สำคัญทางมรดกวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลาตามกระบวนการทางธรรมชาติ และรวมถึงบริบทภายในเมืองต้องมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาตามกระแสโลกาภิวัตน์ (RE-LEVANT, 2019) จึงควรพิจารณาผ่านความแท้จริงแบบวงกว้าง (Pervading authenticity) ในการประยุกต์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ซึ่งสอดคล้องต่อแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์และบริบททางสังคมในปัจจุบันอย่างมาก

2.2.4 การจัดการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

จากการศึกษากรณีศึกษาการใช้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ในการอนุรักษ์และการจัดการเมืองเก่าในต่างประเทศทั้งกรณีที่ยูเนสโกเป็นผู้ดูแลจัดการโดยตรงและกรณีศึกษาอื่น พบจำนวนเมืองเก่าตัวอย่างทั้งหมด 12 ประเทศ ดังภาพที่ 2.16 โดยสรุปผลการวิเคราะห์จากตารางที่ 2.1 พบว่าแนวทาง

การจัดการสามารถจัดหมวดหมู่เป็นเครื่องมือการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เป็น 4 ประเภท (UNESCO, 2015) ได้แก่

- 1) **เครื่องมือการวางแผน กับองค์ความรู้** (Planning and knowledge tools)
รูปแบบแนวทางเน้นการศึกษาพื้นที่เมืองเก่าเพื่อเข้าใจถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่ามากขึ้น มักจัดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาด้วยวิธีการจัดทำแผนที่ลักษณะทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ เพื่อวิเคราะห์ประเมินศักยภาพ ผลกระทบ และความเปราะบางของเมืองเก่าที่กำลังเผชิญ จนสามารถต่อยอดแนวทางการออกแบบที่แก้ปัญหาและความต่อเนื่องในการจัดการ
- 2) **เครื่องมือการผสมผสานกำลังกับชุมชนท้องถิ่น** (Community engagement tools)
รูปแบบแนวทางเน้นจัดกิจกรรมให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเพื่อสร้างความเข้าใจและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยสามารถสนับสนุนในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี ค่านิยม ศาสนา ความเชื่อทางด้านจิตวิญญาณ และความต้องการของประชาชนผู้อยู่อาศัย ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างความผูกพันระหว่างชุมชนกับพื้นที่เมืองเก่าได้มากยิ่งขึ้น
- 3) **ระบบกฎเกณฑ์** (Regularity system)
รูปแบบแนวทางเน้นสร้างกฎระเบียบนโยบายบนฐานความรับผิดชอบร่วมกันของหน่วยงานและพลเมืองภายในเมืองเก่า เพื่อจัดการพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่า รวมถึงสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เดิมจากรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ ทั้งนี้กฎระเบียบควรได้รับการยอมรับจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งสองฝ่าย
- 4) **เครื่องมือด้านการเงิน** (Financial tools)
รูปแบบแนวทางเน้นจัดนโยบายในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเพื่อสร้างแรงกระตุ้นและสนับสนุนการต่อยอดนวัตกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า รวมถึงการออกแนวทางที่สามารถส่งเสริมการลงทุนและการร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนในระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดความยั่งยืนทางการเงินแก่พื้นที่ ทั้งนี้แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าไม่จำเป็นต้องจัดประกอบแนวทางที่มีความ

สอดคล้องต่อเครื่องมือการบูรณาการครบทั้ง 4 ประเภท และรายละเอียดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าไม่จำเป็นต้องสอดคล้องตามเมืองเก่าตัวอย่างในต่างประเทศที่นำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ เพราะหลักการของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มุ่งเน้นเสนอแนวทางตามปัจจัยด้านศักยภาพ และปัญหาที่พบในแต่ละพื้นที่เมืองเก่าด้วยการอนุรักษ์องค์ประกอบโดดเด่นทางกายภาพขององค์ประกอบที่มีคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ และครอบคลุมถึงกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น โดยการส่งเสริมบทบาทของชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม จูเลีย เรย์-เปเรซ และ อนา เปเรรา โรเดอร์ส (Julia Rey-Pérez, Ana Pereira Roders, 2020) ศึกษาการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ประยุกต์ใช้ในเมืองเก่าตัวอย่างแห่งอื่นในระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมาสรุปว่า การนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาประยุกต์ต่อการอนุรักษ์

และพัฒนาเมืองเก่าในปัจจุบันได้รับความนิยมอย่างมากในทวีปยุโรป และเป็นທີ່ได้รับความสนใจจากมหาวิทยาลัยที่สำคัญทางประเทศจีนเพราะพบการวิจัยแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เพิ่มมากขึ้น แต่ไม่เป็นที่แพร่หลายในบางพื้นที่ เช่น อเมริกา แอฟริกา และหมู่เกาะโอเชียเนีย ปัญหาเกิดจากชุมชนไม่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม และหน่วยงานท้องถิ่นไม่ให้ความร่วมมือในการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้ เป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีมาตั้งแต่ต้น ดังนั้นแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ควรได้รับการพัฒนาปรับปรุงหรือเพิ่มรายละเอียดตามความแตกต่างของเมืองเก่าแต่ละแห่งที่มีกฎระเบียบท้องถิ่นไม่เหมือนกัน ทั้งเครื่องมือบูรณาการ และขั้นตอนการพิจารณาจากข้อ 2.2.3 ให้เหมาะสมต่อประเทศในทวีปอื่นได้มากยิ่งขึ้น

LEGEND

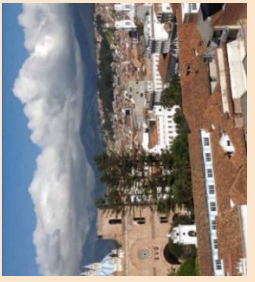
■ AMERICA ZONE
 ■ AFRICA ZONE
 ■ EURASIA ZONE
 ■ AUSTRALIA ZONE

ภาพที่ 18 ภาพแผนที่แสดงตำแหน่งเมืองเก่าตัวอย่างที่นำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้

(ดัดแปลงจาก UNESCO. 2015)

ตารางที่ 2 กรณีศึกษาการใช้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ในการอนุรักษ์และจัดการเมืองเก่าในต่างประเทศ

ลำดับ	เมืองเก่าตัวอย่าง	ความสำคัญของเมือง	ปัญหา	เครื่องมือในการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	
1	เมืองบาลลาเรต์, ประเทศออสเตรเลีย (UNESCO, 2015) 	เมืองประวัติศาสตร์แห่งเมืองแร่ทองคำ ลักษณะภาพลักษณ์ของเมืองมีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่หลากหลายจากประชากรซึ่งอพยพจากต่างแดนเพื่อแสวงหาความมั่นคงจากเหมืองทอง	จำนวนประชากรหนาแน่นจนเกิดความแออัดไม่สามารถรองรับความต้องการได้ทุกคนสภาพอากาศเฉพาะถิ่นเริ่มมีผลกระทบทำให้เมืองเก่าทรุดโทรมและเสียหายจากภัยทางธรรมชาติ	เครื่องมือการวางแผนกับองค์ความรู้ สร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการระบบออนไลน์เพื่อรวมข้อมูลของเมืองสำหรับสนับสนุนในการพัฒนา และการอนุรักษ์	เครื่องมือด้านการเงิน จัดตั้งทุนวิจัย และการระดมทุนโดยมีเงินช่วยเหลือ ดอกเบี้ยต่ำ การกู้เงินทั้งเอกชน และสาธารณะเพื่อร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง
2	เมืองเซียงไฮ้, ประเทศจีน (UNESCO, 2015) 	เมืองหลวงซึ่งเป็นเมืองท่าที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน โดยเฉพาะบทบาทที่เกี่ยวข้องสงครามครั้งสำคัญ รูปแบบวิถีชีวิตมีความเป็นเอกลักษณ์ของผู้อยู่อาศัยบริเวณริมแม่น้ำหวงโทว	การเข้าถึงพื้นที่เมืองไม่เต็มที่ ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตต่ำ การพัฒนาเมืองใหม่ที่ทำให้หลายพื้นที่ถูกรื้อถอนเพราะขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน	เครื่องมือการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดทำแผนภูมิหมาย และข้อบังคับเกี่ยวกับมาตรการอนุรักษ์ชุมชน และการสนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนา	เครื่องมือการมีส่วนร่วมของชุมชน และสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับเอกชน

ลำดับ	เมืองเก่าตัวอย่าง	ความสำคัญของเมือง	ปัญหา	เครื่องมือการวางแผนกับองค์ความรู้	เครื่องมือการผลานกำลังกับชุมชนท้องถิ่น	ระบบกฎเกณฑ์	เครื่องมือด้านการเงิน
3	เขตอุลียง, เมืองซูโจว, ประเทศจีน (UNESCO, 2015) 	หมู่บ้านจีนเก่าแก่มียุคที่คนดั้งเดิมที่สวายนาม คงทางสัญจรหลักด้วยคมนาคนทางเรือ การเกษตรกรรมที่เกิดจากกิจกรรมการใช้งานร่วมกับพื้นที่เมื่อประวัติศาสตร์อย่างเฉพาะตัว	หมู่บ้านเสื่อมโทรมจากผู้คนที่ย้ายมาอยู่อาศัยใหม่ไม่รักษาและดูแลพื้นที่เพราะขาดความผูกพัน กิจกรรมพื้นถิ่นหายไปจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิต	การจัดกรวางผังเมือง และการมีส่วนร่วมในการออกแบบระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมและการประชุมเชิงปฏิบัติการที่อยู่อาศัยของชุมชนดั้งเดิมและชุมชนใหม่ที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในเขตพื้นที่เมืองเก่า	การจัดกรวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาโครงการภายในชุมชน	อำเภอเป็นผู้ให้การสนับสนุนทั้งโครงการเฉพาะบุคคล และความร่วมมือทางสาธารณะ
4	เมืองดูเออนัก, ประเทศเอคาตอร์ (UNESCO, 2015) 	เมืองเก่าที่ปรับอิทธิพลจากประเทศสเปนตั้งเมืองบนพื้นที่ภูเขาล้อมรอบด้วยเนินเขา และแม่น้ำ 4 สายล้อมรอบเขตเมือง	การพัฒนาเมืองที่รุนแรงจนเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ ส่งผลถึงคุณภาพชีวิตลดลง รวมถึงลดการปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่เมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์เมืองเก่าไปเป็นทางที่ไม่ดี	การวางแผนรวมรอบข้อมูลทรัพยากรละเอียดและบริบทของเมืองเก่าแต่ละด้านเพื่อเป็นแหล่งการศึกษาที่สำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม	การจัดทำเวิร์คชอปเกี่ยวกับกรปฏิบัติกรในการทำแผนที่ที่มีเนื้อหาจากหลากหลายประเด็น	การออกแบบแนวทางการปฏิบัติภายในเมืองเก่าที่ดี	การรับเงินทุนเป็นส่วนสนับสนุนในการปฏิบัติตามแผน

ลำดับ	เมืองเก่าตัวอย่าง	ความสำคัญของเมือง	ปัญหา	เครื่องมือในการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	เครื่องมือด้าน	
5	เมืองราวาโลปินดี, ประเทศปาเกีสถาน (UNESCO, 2015) 	เมืองประวัติศาสตร์ที่สถาปัตยกรรมมีความหลากหลาย ความเชื่อทางศาสนา ทั้งคริสเตียน ซิกข์ มุสลิม และฮินดู โดยอาคารเก่าประชาชนยังให้ความสำคัญและเกิดปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน	โบราณสถานไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนคุ้มครอง ขาดเจ้าหน้าที่ในการดูแล รับผิดชอบ ทำให้การบริหารจัดการทางภาครัฐเน้นผลประโยชน์มากกว่าคำนึงอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่า	การจัดแผนการศึกษา และการประสานของเมืองเก่าเพื่อต่อยอด สำหรับจัดทำแผนแม่บทในอนาคต	ข้อตกลงเกี่ยวกับยุทธศาสตร์สำหรับการฟื้นฟูแกนประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของเมืองเก่าอยู่ในระดับชาติ	-
6	เมืองแซนชิบาร์, ประเทศแทนซาเนีย (UNESCO, 2015) 	เมืองประวัติศาสตร์ที่ตั้งอาณาเขตเชื่อมต่อกับทวีปแอฟริกา ตะวันออก อินเดีย และอ่าวเปอร์เซีย ลักษณะของเมืองรับอิทธิพลทั้งแนวคิด และค่านิยมจากชาวอินเดีย ประยุกต์ร่วมกับวิถีชีวิตดั้งเดิมสร้างลักษณะเฉพาะถิ่น	การเติบโตด้านความเป็นอยู่ของประชากร ร่วมกับการพัฒนาของเมืองที่ไร้การควบคุม และขาดแนวทางที่เหมาะสมทำให้พื้นที่อาศัยกับพื้นที่ในเมืองแยกออกจากกัน จึงลดทอนคุณค่าของพื้นที่	การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมภายในพื้นที่ เพื่อจัดทำแผนที่ภายใต้การวิเคราะห์ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในการทำแผนที่ โดยมีเนื้อหาได้จากกรมสำรวจร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ชุมชน	เงินสนับสนุนช่วยเหลือโครงการที่ได้รับจากรัฐบาล

ลำดับ	เมืองเก่าตัวอย่าง	ความสำคัญของเมือง	ปัญหา	เครื่องมือในการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	
7	เมืองนาเปลส์, ประเทศอิตาลี (UNESCO, 2015) 	เมืองทำเรือเก่าตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ เป็นเมืองการค้าใจกลางเขตเมดิเตอร์เรเนียน ปัจจุบันยังคงมีประชากรอยู่อาศัย ทำให้มีลักษณะแบบเมืองเก่าพลวัต	การพัฒนาความเป็นเมืองสูง พฤติกรรมของประชาชนที่ลดการสัมผัสกับพื้นที่ภายในเมืองดั้งเดิม	เครื่องมือการวางแผนกับองค์ความรู้ การวางแผนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในเมืองเก่า กำหนดเป้าหมายของการประชุมเชิงปฏิบัติการในรูปแบบระบบเครือข่าย การสร้างกฎระเบียบของชุมชนที่มีต่อพื้นที่เมืองเก่า การสร้างแรงจูงใจทางการคลังทุนของแต่ละองค์กรในพื้นที่	
8	เมืองอันสเตอร์ดัม, ประเทศเนเธอร์แลนด์ (UNESCO, 2015) 	เมืองทำเรือที่มีแนวป้องกันในการดูแลรักษาสภาพของเมืองอย่างมีประสิทธิวิธภาพเพราะความกระตือรือร้นทั้งหน่วยงานและชุมชนภายในพื้นที่ แสดงถึงความผูกพันของชุมชนที่มีต่อเมืองเก่าเป็นอย่างมาก	แนวทางการเปลี่ยนแปลงตลอดภายใต้การดำเนินงานของ ยูเนสโก เมื่อมีแนวคิดใหม่ ทำให้นักวิจัยไม่ประเทสไม่เห็นพ้องว่าเมืองแห่งนี้จำเป็นต้องนำแนวคิดใหม่มาประยุกต์ใช้พื้นที่เมืองเก่าอีก	เครื่องมือการผสมผสาน กำลังใจในการผสมผสานทางวัฒนธรรม การจัดตั้งกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อสร้างความเข้าใจต่อแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ และตอบคำถามที่นักวิจัยในพื้นที่สงสัยและตั้งคำถามขึ้นมา	-

ลำดับ	เมืองเก่าตัวอย่าง	ความสำคัญของเมือง	ปัญหา	เครื่องมือในการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์		
				เครื่องมือการวางแผนกับองค์ความรู้		
				เครื่องมือการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น		
				ระบบกฎเกณฑ์		
				เครื่องมือด้าน		
				การเงิน		
9	เมืองปารามาริโบ, ประเทศชิลีนาม (UNESCO, 2013) 	หมู่บ้านในทวีปอเมริกาตอนใต้ได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมชาวสเปนที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคอาณานิคม ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมพื้นเมือง ทำให้เมืองปารามาริโบมีโบราณสถานเก่าแก่ภายในใจกลางเมืองจำนวนมากและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว	การขยายตัวของความเป็นเมืองทำให้ผู้อยู่อาศัยต้องเปลี่ยนอาชีพเดิมเพื่อปรับตัวตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้กำลังสูญเสียวิถีชีวิตดั้งเดิมไป	-	การสร้างระเบียบกฎหมายที่ใช้ชีวิตชุมชนร่วมกับการทำงานภายในเมือง	เน้นสนับสนุนการทำอาชีพดั้งเดิมเพื่อการรองรับการใช้งานเชิงพาณิชย์การร่วมสมัยมากขึ้น
10	เมืองอิสตันบูล, ประเทศตุรกี (UNESCO, 2013) (ภาพจาก THE Standard)	เมืองประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ มีความเป็นเมืองเก่าลักษณะพลัดสูง และมีวัฒนธรรมอันโดดเด่นแบบยุโรปตอนกลางกับอิทธิพลการผสมผสานของศาสนาคริสต์ และอิสลาม	การพัฒนาให้มีความเป็นเมืองสูง ทำให้เกิดความแออัดจากการเป็นเมืองที่มีประชากรอยู่อาศัยเยอะที่สุดในทวีปยุโรปและประเทศตุรกี	การรวบรวมข้อมูลด้วยระบบออนไลน์ทำให้ประชาชนสามารถร่วมการแสดงความคิดเห็นออกมาได้โดยกว้าง ทำให้สามารถทราบเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตพื้นถิ่นในชุมชนมากขึ้น	การใช้เทคโนโลยีในการจำลองการออกแบบระเบียบกฎหมายและการตั้งคำถามเกี่ยวกับเมืองเก่าทำให้ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้ดียิ่งขึ้น	-

ลำดับ	เมืองเก่าตัวอย่าง	ความสำคัญของเมือง	ปัญหา	เครื่องมือในการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์	เครื่องมือการวางแผนกับองค์ความรู้	เครื่องมือการสถานกำลังกับชุมชนท้องถิ่น	ระบบกฎหมาย	เครื่องมือด้าน
11	เมืองลามา, ประเทศเคนยา (UNESCO, 2013) (ภาพจาก Tripadvisor)	ประเทศเคนยาเป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นทางภาษา กับสภาพแวดล้อมของเมืองเก่าที่ยังคงรักษาดีและมีวิถีชีวิตดั้งเดิม โดยมีเมืองลามาเป็นเมืองมรดกโลกที่ขึ้นทะเบียนโดยยูเนสโก	ในบางพื้นที่ของเคนย่ายากต่อการเข้าถึงเนื่องจากไม่ใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทยทำให้หลายพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยกำลังสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม	การสร้างเทคโนโลยีคือ 'ซอฟต์แวร์ อูซาคี' ที่สามารถแสดงผลออกมาเป็นผังแผนที่ให้ผู้ใช้คนได้ทราบข้อมูลในเมืองทั่วถึงหลังจากได้รับข้อมูลจากประชาชนเข้าซอฟต์แวร์	-	-	-	การออกแบบพัฒนาพื้นที่เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูพื้นที่
12	เดอะ ไฮค์ โลน, นครนิวยอร์ก, ประเทศสหรัฐอเมริกา (UNESCO, 2013) 	ทางรถไฟเก่า (The New York Central Railroad line) เกิดจากโครงการพัฒนาพื้นที่ทางตะวันตก (The West side improvement project) โดยเกี่ยวข้องถึงการยกระดับทางรถไฟขึ้นเหนือพื้นดินเพื่อความปลอดภัยของผู้คนบนท้องถนน	พื้นที่ขาดปฏิสัมพันธ์กับผู้คนมานานนับ 20 ปี ทางรัฐบาลเตรียมวางแผนเรื่องพื้นที่เพราะมองว่าไม่สามารรถทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้	-	การจัดโครงการพัฒนาพื้นที่โดยตอบรับความต้องการของผู้คนในพื้นที่จากการสอบถามอภิปราย	-	-	การออกแบบพัฒนาพื้นที่เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูพื้นที่

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 3 เป็นการลงรายละเอียดระเบียบวิธีวิจัยที่มีการกล่าวเบื้องต้นในข้อที่ 1.7 โดยขยายรายละเอียดเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ศึกษาโครงการแผนแม่บทเมืองโบราณเชียงใหม่และแสนฉบับก่อนหน้า (2) ศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (3) ศึกษาทฤษฎีภูมิ และแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณเชียงใหม่ (4) การสัมภาษณ์ต่อนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง (5) การรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ และ (6) เสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

ทั้งนี้ระเบียบวิธีวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสอดคล้องตามขั้นตอนพิจารณาการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้เสนอแนวทางการจัดการในพื้นที่ศึกษา รายละเอียดดังนี้

3.1 ศึกษาโครงการแผนแม่บทที่มีการศึกษามาก่อนหน้านี้

รวบรวมเอกสารโครงการแผนแม่บทที่มีการศึกษามาก่อนหน้านี้ของเมืองโบราณเชียงใหม่ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของแผนแม่บทฉบับก่อนภายใต้ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัจจัยด้านศักยภาพและปัญหาของพื้นที่เมืองเก่าเกี่ยวเนื่องประเด็นความท้าทายในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเรื่องนโยบายแบบแผน เครื่องมือและนวัตกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่า และการเสริมสร้างศักยภาพของพื้นที่, การวิจัยเนื้อหา, และกระบวนการสื่อสารซึ่งมุ่งเน้นการวิจัยเนื้อหาเกี่ยวกับเมืองโบราณเชียงใหม่เป็นหลัก เพราะแผนแม่บทฉบับก่อนหน้าจัดเป็นการวิจัยเนื้อหาแบบหนึ่งเพื่อ วิเคราะห์คุณค่าของเมืองโบราณเชียงใหม่ให้สามารถเข้าใจต่อลักษณะทางกายภาพของเมืองง่ายยิ่งขึ้น โดยจากการศึกษาพบว่าไม่มีแผนแม่บทเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ทั้งหมด 2 แผน คือ แผนแม่บทของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2553 และแผนแม่บทของสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ พ.ศ. 2549 โดยบ่งชี้ถึงการจัดทำแผนแม่บทที่ขาดการต่อ ยอดระยะเวลาห่างมากกว่า 10 ปี อีกทั้งแผนแม่บททั้งสองไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในการนำแนวทางที่เสนอประยุกต์ใช้ในพื้นที่จริง เนื่องจากมุ่งเน้นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าด้านกายภาพมากกว่า

ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเสนอแนวคิดการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าในรูปแบบอื่นอย่างแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ซึ่งได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายประเทศมากที่สุด โดยเฉพาะจากยูเนสโก ซึ่งเป็นองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

3.2 ศึกษาแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ เพื่อศึกษาทำความเข้าใจพื้นฐานของแนวคิดซึ่งได้รับการยอมรับในระดับสากลจากยูเนสโก รวมถึงการศึกษาผ่านบทความที่เขียนวิจัยโดยจากการประกาศข้อบัญญัติแนวคิดของยูเนสโก และบุคคลที่เกี่ยวข้องทางด้านอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเป็นหลัก ทั้งนี้ครอบคลุมถึง

การรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวกับเมืองเก่าตัวอย่างซึ่งประสบความสำเร็จในการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ประยุกต์ใช้ในการจัดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของแต่ละพื้นที่เมืองเก่าที่มีผลต่อความแตกต่างของรูปแบบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าแต่ละแห่งภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ประกอบรวมถึงการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารเกี่ยวกับการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ประยุกต์ใช้ในประเทศไทย เพื่อศึกษารูปแบบการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในประเทศไทย โดยพบบทความที่มีความเกี่ยวข้องทั้งหมด 2 ฉบับ คือ (1) เมืองเก่าในประเทศไทย และแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์กับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ. 2562 เขียนโดย เกรียงไกร เกิดศิริ และ (2) Applying the Historic Urban Landscape Approach to the Identification of Urban Heritage Attributes of Bangkok's Old Town. Thailand ค.ศ. 2020 เขียนโดย วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ (Wimonrart Issarathumnoon) ทั้งสองบทความบ่งชี้ถึงความเหมาะสมต่อการนำแนวคิดดังกล่าวมาต่อยอดเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในประเทศไทย จึงเกิดความพยายามทดลองนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ซึ่งมีบริบททางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นอย่างมาก

3.3 ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ และแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณเชียงใหม่

รวบรวมแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ และเอกสารทางทุติยภูมิเกี่ยวกับเมืองโบราณเชียงใหม่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ศึกษา เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ภายใต้ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัจจัยด้านศักยภาพและปัญหาของพื้นที่เมืองเก่า โดยแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศพบทั้งหมด 7 ภาพ คือ ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2497, 2511, 2520, 2529, 2539, 2545, และ 2550 ถือเป็นภาพถ่ายทางอากาศฉบับล่าสุดที่มีการบันทึกโดยกรมแผนที่ทหาร กองแผนที่ภาคที่ 2 ส่วนการสืบค้นเอกสารทางทุติยภูมิศึกษาหลายประเภท ประกอบด้วย (1) ภาคเอกสารหรือหนังสือทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเมืองโบราณเชียงใหม่ (2) งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง และ (3) ภาพถ่ายเก่าภายในเมืองเชียงใหม่แต่ภายหลังจากการศึกษาพบทั้งหมด 2 ฉบับ แต่ไม่ได้นำมาต่อยอดทางการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เนื่องจากเนื้อหาของภาพถ่ายการวิเคราะห์และขาดความชัดเจนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบทของเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยวิเคราะห์ร่วมกับข้อ 3.4 และ 3.5 เพื่อบูรณาการเป็นเนื้อหาสรุปผลการวิเคราะห์สำหรับเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ในข้อ 3.6 ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์พื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ควรประกอบเนื้อหาที่มีการจัดทำแบบประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่า เพื่อสามารถจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่มีความเหมาะสมต่อเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 บริบททางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่

เนื้อหาครอบคลุมคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้การวิเคราะห์ตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ 2 องค์ประกอบ คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ทั้งนี้ทั้งสององค์ประกอบดังกล่าวไม่สามารถแยก

ประเภทออกมอย่างชัดเจน จึงจำแนกในรูปแบบอีกประเภทที่สามารถแสดงความสัมพันธ์ร่วมกันของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ภายในเมืองเก่า แบ่งเป็น

2 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1) พื้นที่ทางกายภาพของเมือง องค์ประกอบทางกายภาพของเมืองโบราณเชียงใหม่ สามารถจัดหมวดหมู่ได้ 3 ประเภท คือ (1) ประเภท ศาสนาสถาณ (2) ประเภทเรือนพักอาศัย และ (3) ประเภทภูมิสถาปัตยกรรม
- 2) วิถีชีวิตทางสังคม องค์ประกอบทางนามธรรมซึ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม เฉพาะถิ่น โดยกิจกรรมของชุมชนในเมืองโบราณเชียงใหม่เชื่อมโยถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

3.3.2 การเปลี่ยนแปลงของเมืองโบราณเชียงใหม่

เนื้อหาครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นของเมืองโบราณเชียงใหม่ผ่านการศึกษากายภาพทางอากาศ ภาคเอกสาร และจากบทสัมภาษณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง สามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังเมือง การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมือง บทบาทของเมืองโบราณเชียงใหม่ในปัจจุบัน และกิจกรรมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองเก่า

3.4 การสัมภาษณ์นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องต่อเมืองโบราณเชียงใหม่ ได้แก่ นักโบราณคดีจากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ และตัวแทนผู้นำชุมชนในเมืองโบราณเชียงใหม่ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาผ่านความคิดเห็นของประชาชนทั้งกลุ่มผู้อยู่อาศัยและกลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้ขั้นตอนการจัดการประชุมหรือกิจกรรมที่สามารถแสดงความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์ปัจจัยด้านศักยภาพและปัญหาของพื้นที่เมืองเก่า โดยวิเคราะห์ร่วมกับข้อ 3.3 และ 3.5 เพื่อบูรณาการเป็นเนื้อหาสรุปผลการวิเคราะห์สำหรับเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ในข้อ 3.6 ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์พื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ครอบคลุมเนื้อหาที่มีการจัดทำแบบประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่า เพื่อสามารถจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่มีความเหมาะสมต่อเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 ตัวแทนนักโบราณคดีจากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่

จากการติดต่อสอบถามข้อมูลจากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ทางหน่วยงานแนะนำตัวแทนเจ้าหน้าที่เพื่อให้สัมภาษณ์ คือ คุณณงไฉน ทะรักษา นักโบราณคดีชำนาญการ ด้วยรูปแบบการสัมภาษณ์เป็นลักษณะกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure) ระยะเวลาสัมภาษณ์ 1 ชั่วโมง 45 นาที โดยกำหนดคำถามลักษณะปลายเปิดที่มีเนื้อหาสำคัญหลักเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาในเมืองโบราณเชียงใหม่ และพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ตามหลักฐานประวัติศาสตร์ของพื้นที่รวมทั้งหมด 3 คำถามใหญ่ และมีความยืดหยุ่นต่อลำดับของคำถาม และลักษณะการตั้งคำถามเพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ถ่ายทอดจากผู้ให้สัมภาษณ์ได้

อย่างเต็มที่ รวมถึงการแสดงความคิดเห็นที่ความหลากหลายประเด็นมากยิ่งขึ้น โดยแนวทางของคำถามเกี่ยวกับประเด็น ดังนี้

- 1) ประเด็นเกี่ยวกับโครงการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าที่เคยจัดทำในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ ประกอบด้วย โครงการศึกษาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ พ.ศ. 2553 และโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ให้เป็นมรดกโลก พ.ศ. 2549
- 2) ประเด็นเกี่ยวกับการนำแนวหลักภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ ในการนำมาใช้เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่
- 3) ประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของชุมชนในเมืองโบราณเชียงใหม่

3.4.2 ตัวแทนผู้นำชุมชน 6 ชุมชนในเมืองโบราณเชียงใหม่

ติดต่อประธานชุมชนทั้ง 6 ของเมืองโบราณเชียงใหม่ เพื่อเป็นตัวแทนเสียงของผู้อยู่อาศัยในแต่ละเขตชุมชนภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ นอกจากนี้ทำหน้าที่ประสานงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังทำหน้าที่ประสานงานกระจายข่าวสารและรวบรวมสมาชิกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ ประกอบด้วย (1) คุณสุวิมล คำแสน ประธานชุมชนผ้าขาวปาน (2) คุณคงฤทธิ์ ว่างณี ประธานชุมชนเจ้าแม่นางเซ็ง (3) คุณกิตติศักดิ์ ปัญญาเดช ประธานชุมชนเจดีย์หลวง (4) คุณธัญพัฒน์ วนภักดี ประธานชุมชนริมโขง (5) คุณอำพล นาระต๊ะ ประธานชุมชนทัพพานซึ่งไม่สะดวกให้การสัมภาษณ์เนื่องจากปัญหาทางสุขภาพ และ (6) คุณสมใจ ไชยวงศ์ ประธานชุมชนพระเจ้าล้านทอง รูปแบบการสัมภาษณ์เป็นลักษณะกึ่งโครงสร้าง (semi-structure) ระยะเวลาสัมภาษณ์ 1 ชั่วโมง 30 นาที โดยกำหนดคำถามลักษณะปลายเปิดที่มีเนื้อหาสำคัญหลักเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาในเมืองโบราณเชียงใหม่ พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในมุมมองของชุมชน และการจัดกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ประวัติศาสตร์รวมถึงพื้นที่อื่นที่ชุมชนนิยมใช้เป็นศูนย์รวมของการจัดกิจกรรม รวมทั้งหมด 3 คำถามใหญ่ และมีความยืดหยุ่นต่อลำดับของคำถาม และลักษณะการตั้งคำถามเพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ถ่ายทอดจากผู้ให้สัมภาษณ์ได้อย่างเต็มที่ รวมถึงการแสดงความคิดเห็นที่ความหลากหลายประเด็นมากยิ่งขึ้น โดยแนวทางคำถามเกี่ยวกับประเด็น ดังนี้

- 1) ประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน ในการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและโบราณสถานในพื้นที่
- 2) ประเด็นเกี่ยวกับกิจกรรมพิเศษประจำเดือนหรือประจำปี เช่น เทศกาลเฉพาะภายในเมือง, เทศกาลที่จัดตามประเพณี หรือวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา รวมถึงความถี่ในการจัดกิจกรรมภายในพื้นที่โบราณสถาน
- 3) ประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ เมืองโบราณที่มีให้เห็นภายในพื้นที่เมืองเชียงใหม่หรืออยากให้มีเกิดขึ้นในเมืองโบราณเชียงใหม่ เช่น แหล่งการเรียนรู้, จัดกิจกรรมที่สำคัญต่อชุมชน

3.5 การรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

การสำรวจ หรือสังเกตการณ์ในพื้นที่จริงที่เมืองโบราณเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ถือเป็นขั้นตอนการดำเนินการสำรวจพื้นที่เมืองเก่าภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เพื่อจัดทำแผนที่อธิบายบริบททางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชุมชนภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยรูปแบบการสำรวจเป็นลักษณะการเดินทางตามเส้นทางถนนหลักตามโครงสร้างองค์ประกอบเมืองเชียงใหม่ สำหรับศึกษาสภาพปัจจุบันของพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่เกี่ยวกับหลักฐานประวัติศาสตร์ ได้แก่ โบราณสถาน, กำแพงและป้อมประตูเมือง, คลองคูเมือง, แนวต้นไม้โบราณ และพื้นที่ว่างเมือง การใช้งานพื้นที่แต่ละประเภทของชุมชน และรูปแบบการจัดกิจกรรมของชุมชน เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ โดยวิเคราะห์ร่วมกับข้อ 3.3 และ 3.4 สำหรับบูรณาการเป็นเนื้อหาสรุปผลการวิเคราะห์สำหรับเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ในข้อ 3.6 ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์พื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ควรประกอบเนื้อหาที่มีการจัดทำแบบประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่า เพื่อสามารถจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่มีความเหมาะสมต่อเมืองโบราณเชียงใหม่

การสำรวจลงพื้นที่จริง ใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันที่ 23 ถึง 26 ธันวาคม พ.ศ.2564 ซึ่งตรงกับช่วงการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนบริเวณพื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำโขง โดยมีกิจกรรมขายของและอาหารพื้นเมือง และการแสดงดนตรีระบำพื้นเมืองของกลุ่มเยาวชนที่มีหน่วยงานให้การสนับสนุนรับผิดชอบ ผู้ร่วมงานส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ชุมชน รองลงมาคือนักท่องเที่ยวซึ่งมีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และตรงกับวันอาทิตย์ที่เป็นวันจัดกิจกรรมตลาดกาดตองประจำสัปดาห์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ ภายในงานนิยมนำอาหารพื้นเมืองโดยเฉพาะผักพื้นเมืองปลอดสารพิษเพราะชุมชนปลูกทำขายและรับประทานเองภายในชุมชน

3.6 เสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

จากการศึกษาเนื้อหาทั้งหมด ขั้นตอนสุดท้ายของการศึกษา คือ การเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยนำผลการศึกษาทั้งหมดสรุปภายใต้ขั้นตอนการจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่มีความเหมาะสมต่อการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ ให้สามารถเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่มีความสอดคล้องต่อเครื่องมือบูรณาการภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ ซึ่งมุ่งเน้นการจัดการประเภทเครื่องมือการวางแผน กับองค์ความรู้ และเครื่องมือการผสมผสานกำลังกับชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย (1) แนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนาด้านกายภาพ ซึ่งเกี่ยวกับการจัดการลักษณะองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง และ (2) แนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนาด้านแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาภายในพื้นที่โบราณสถานเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่ รวมถึงการกำหนดพื้นที่สำหรับแหล่งการเรียนรู้ทางด้านศึกษาทั้งพื้นที่ทางราชการ และพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่า โดยทั้ง 2 แนวทางสามารถสร้างผลประโยชน์แก่ชุมชนในด้านสังคม และการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีรายได้ และสร้างความผูกพันของชุมชนที่มีต่อพื้นที่โบราณสถานมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภายในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ประกอบเนื้อหาในการกำหนดความร่วมมือและกรอบการจัดการร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยสังเขป เพื่อต่อยอดแนวทางการจัดการภายในหน่วยงานในอนาคต

บทที่ 4

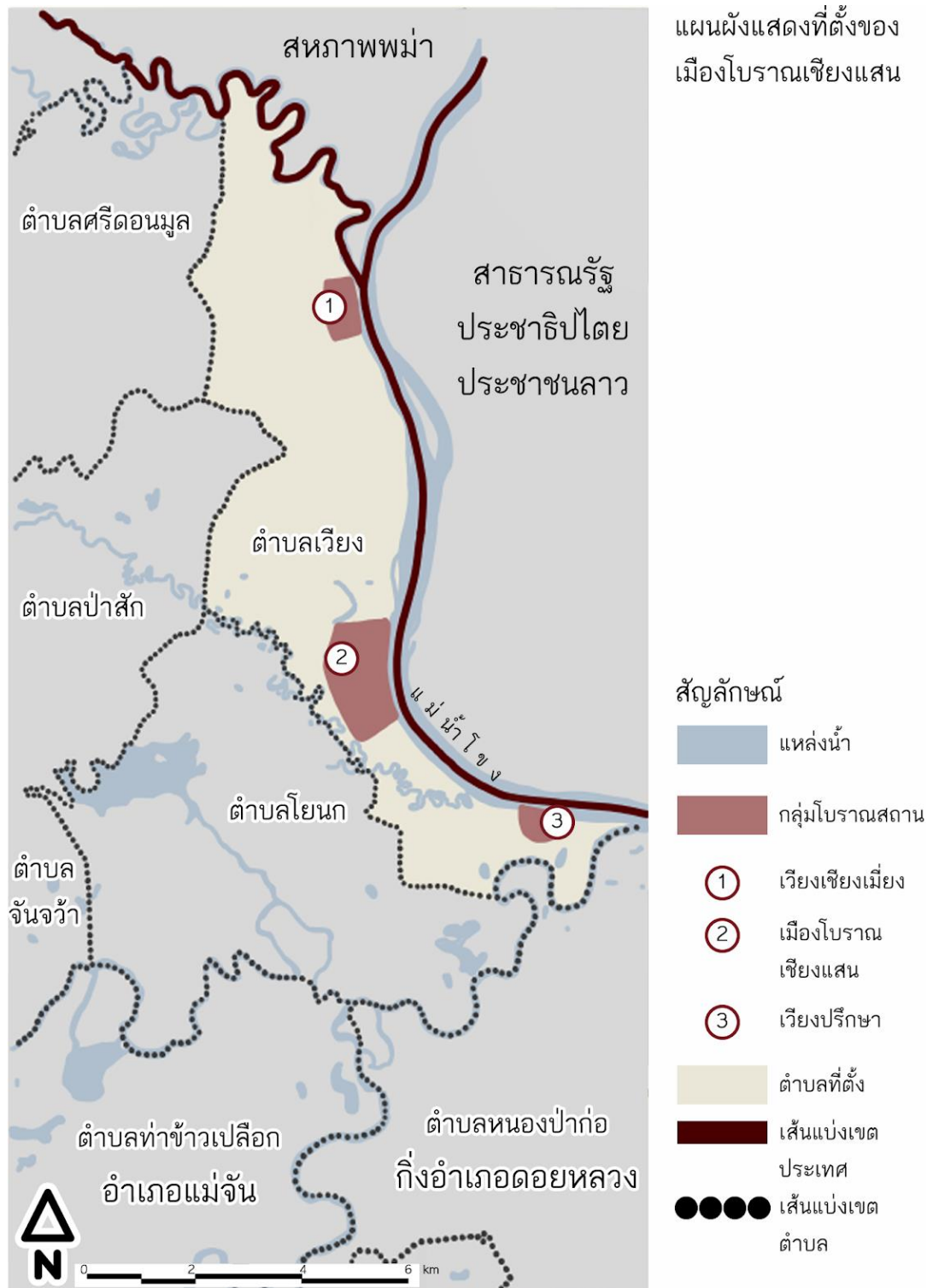
การศึกษาและวิเคราะห์พื้นที่ศึกษา

บทที่ 4 เนื้อหาถูกแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย (1) เมืองโบราณเชียงแสน (2) บริบททางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงแสน (3) สภาพปัจจุบันของเมืองโบราณเชียงแสน และ (4) แบบประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่า ภายใต้การพิจารณาการนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้เสนอแนวทางการจัดการในพื้นที่ศึกษาสอดคล้องขั้นตอนการจัดดำเนินการสำรวจพื้นที่เมืองเก่า, การจัดทำแบบประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่า, และการวิเคราะห์ปัจจัยด้านศักยภาพและปัญหาของพื้นที่เมืองเก่าซึ่งแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

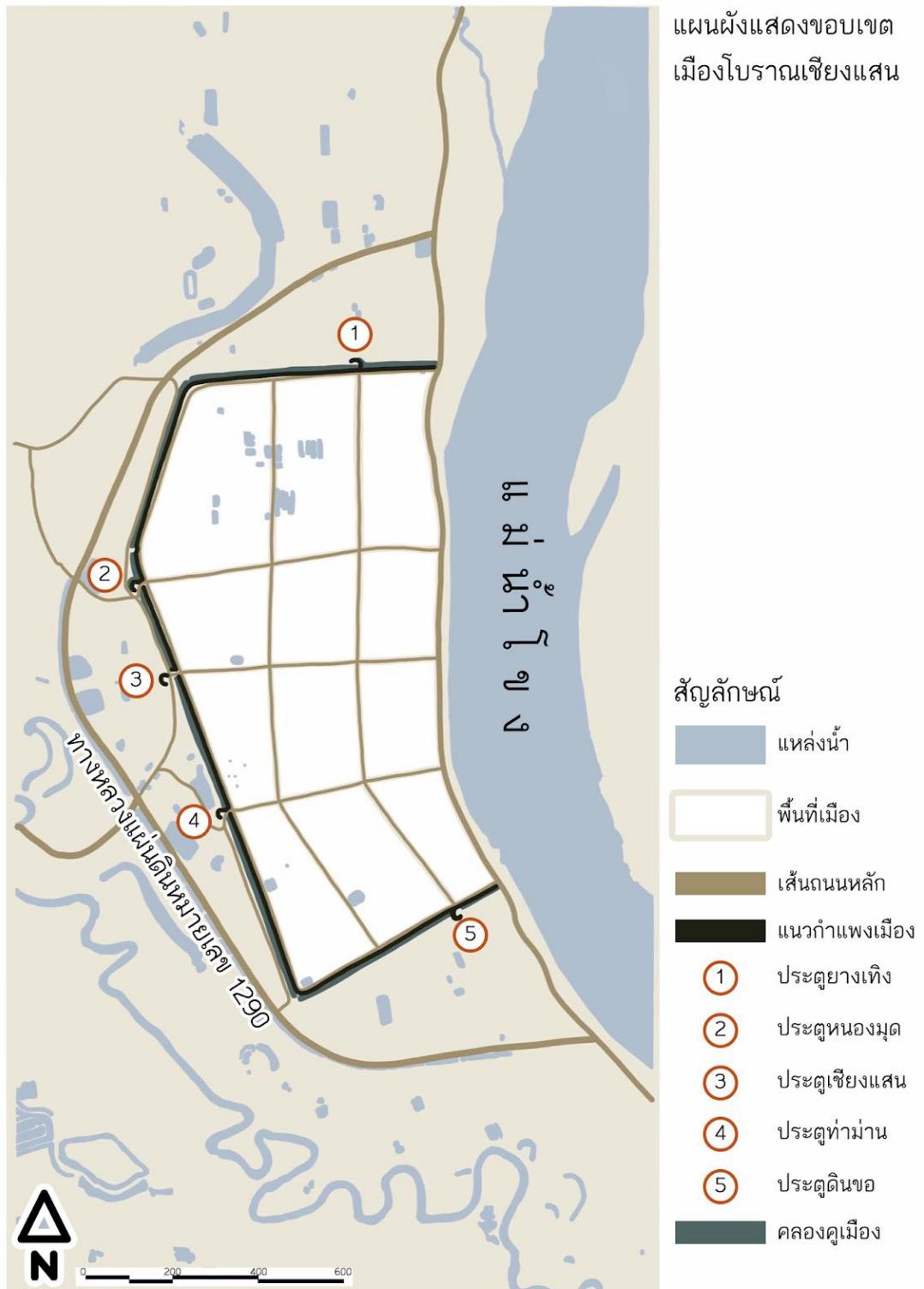
4.1 เมืองโบราณเชียงแสน

4.1.1 ข้อมูลทั่วไป อาณาเขตและการเข้าถึงเมือง

เมืองโบราณเชียงแสน (สุรพล ดำริห์กุล, 2545: น.14, 115) คือ เมืองโบราณที่มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่สมมาตรเพราะวางผังชิดตามแนวโค้งของแม่น้ำโขงทางทิศตะวันออกในแนวแกนเหนือ – ใต้ เพื่อเป็นแนวกำแพงทางธรรมชาติ ทำให้เมืองโบราณเชียงแสนวางแนวกำแพงก่ออิฐหลายชั้นสามด้าน คือ ฝั่งเหนือ ฝั่งตะวันตก และฝั่งใต้ โดยล้อมรอบกำแพงชั้นเดียว และล้อมกำแพงด้วยคลองคูเมือง ซึ่งตั้งบนที่ราบเชิงเขาระดับต่ำ และที่ราบท่วมถึงในเขตจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ที่ตั้งของเมืองอยู่ใกล้พื้นที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งเป็นจุดบรรจบของดินแดนสามอาณาจักรจากการไหลรวมของแม่น้ำหลายสายเป็นแม่น้ำโขง ประกอบด้วย ประเทศไทย ประเทศลาว และประเทศเมียนมาร์ (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549:00 น.2-1) ส่งผลให้ทำเลที่ตั้งของเมืองโบราณเชียงแสนเหมาะสมต่อการเป็นเมืองติดต่อการค้าระหว่างประเทศในภูมิภาคที่มั่งคั่ง และเป็นเมืองปราการปกป้องสงครามจากการยึดดินแดน บังชี้ถึงศักยภาพทางทำเลที่ตั้งของเมืองโบราณเชียงแสนที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัวทั้งรูปแบบการวางผังเมืองซึ่งรับอิทธิพลจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่ และลักษณะการก่อสร้างผังเมืองที่มีองค์ประกอบเฉพาะตัว โดยสามารถเข้าถึงเมืองโบราณเชียงแสนจากการสัญจรผ่านทางหลวงบายพาส (By-pass) หรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1290 ซึ่งตามแนวกำแพงเมืองประกอบทางเข้าออกตามประตูป้อมทรงเกือกม้าทั้ง 5 แห่ง (สุรพล ดำริห์กุล, 2545: น.116) ประกอบด้วย (1) ประตูยางเทิง อยู่ทางทิศเหนือ (2) ประตูหนองมุด อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (3) ประตูเชียงแสน อยู่ทางทิศตะวันตก (4) ประตูท่าม่าน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และ (5) ประตูดินข่อย อยู่ทางทิศใต้ โดยปัจจุบันประตูป้อมกำแพงที่เชื่อมทางสัญจร พบเฉพาะบริเวณประตูหนองมุด ประตูเชียงแสน และประตูท่าม่านเท่านั้น อีกสองเส้นทางเข้าถึงเมืองผ่านทางสัญจรถนนริมแม่น้ำโขงซึ่งเป็นจุดรอยต่อบรรจบระหว่างแนวกำแพงเมือง และแม่น้ำโขงซึ่งเป็นกำแพงทางธรรมชาติ ส่งผลให้ลักษณะทางสัญจรภายในเมืองโบราณเชียงแสนเป็นลักษณะตาราง (Grid) เป็นระเบียบ และสอดคล้องตามแนวเส้นแม่น้ำโขง ดังภาพที่ 4.1 - 4.2

ภาพที่ 19 แผนผังที่ตั้งของเมืองโบราณเชียงแสน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ภาพที่ 20 แผนผังแสดงขอบเขตเมืองโบราณเชียงแสน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

4.1.2 การแบ่งพื้นที่ใช้สอย หรือการใช้ประโยชน์ที่ดินเมืองโบราณเชียงใหม่

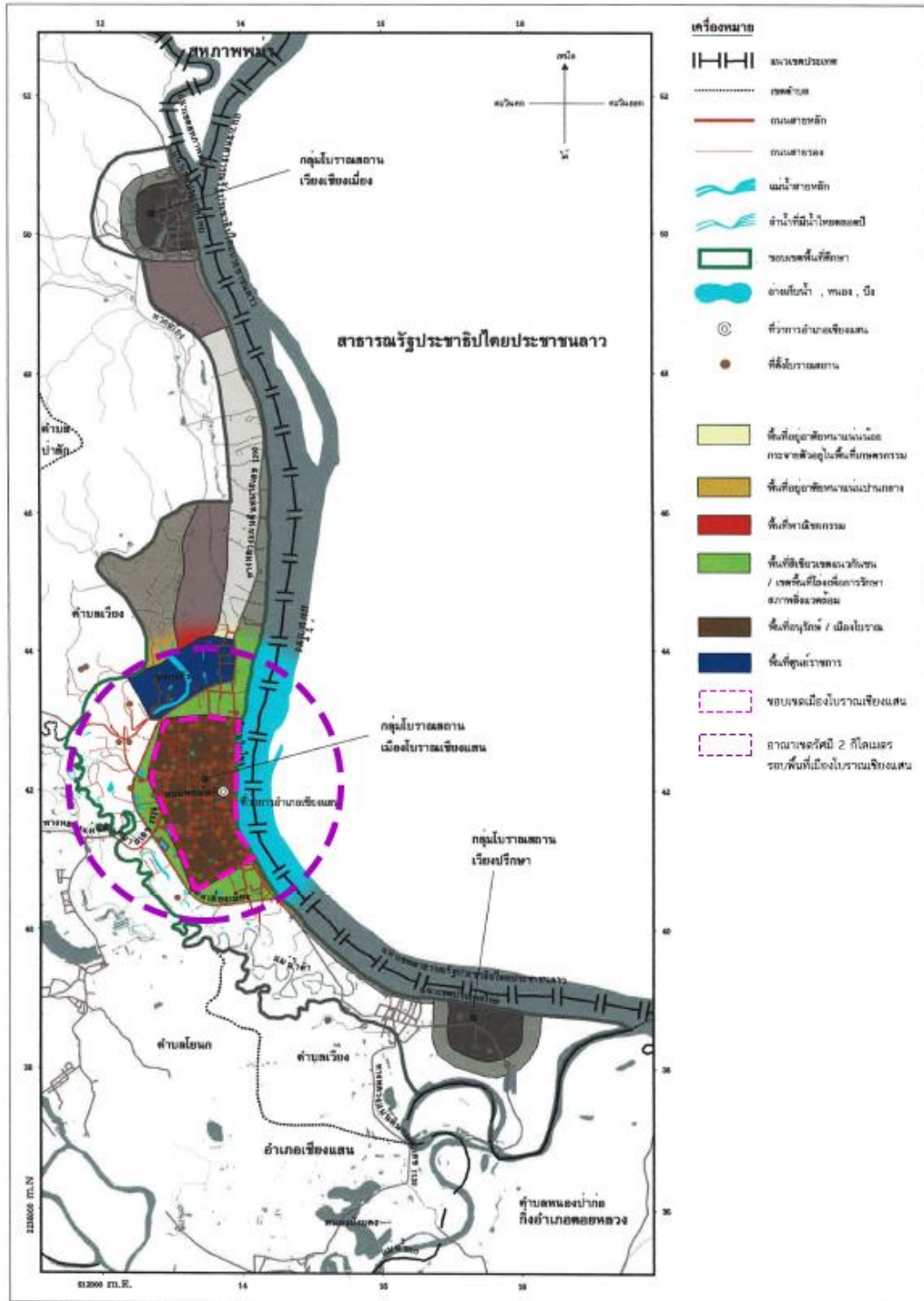
เมืองโบราณเชียงใหม่ (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.3-22) ได้รับการจัดทำแผนแม่บทโดยสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ ส่งผลต่อการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยระบุว่า เมืองโบราณเชียงใหม่ถูกออกแบบให้มีผังการใช้ประโยชน์ที่ดินอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ หรือเมืองโบราณโดยพื้นที่รอบนอกเมืองในรัศมี 1 กิโลเมตร ประกอบด้วย (1) พื้นที่สีเขียวเขตแนวกันชน หรือเขตพื้นที่โล่งเพื่อการรักษาสภาพแวดล้อม ระยะรัศมี 2 กิโลเมตร นอกเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ และ (2) พื้นที่ศูนย์ราชการ ทางทิศเหนือของเมืองโบราณเชียงใหม่ ดังภาพที่ 4.3

ทั้งนี้การจัฒมาตรการพัฒนานี้เพื่อกำหนดผังพื้นที่เฉพาะบริเวณชุมชนชายแดนเชียงใหม่ (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.3-11) จัดโดยกรมโยธาธิการและผังเมืองใน พ.ศ. 2547 จัดจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินและการควบคุมอาคารที่มีความสอดคล้องกับการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งพื้นที่เมืองเชียงใหม่ ได้แก่ (1) การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในกำแพงเมืองโบราณ มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยเพราะสร้างความเสียหายแก่โบราณสถานภายในพื้นที่ได้น้อยที่สุด โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย เพราะผู้อยู่อาศัยกระจุกหนาแน่นบริเวณถนนกลางเมืองอย่างมากซึ่งสะท้อนผ่านการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่ย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางและย่านพาณิชย์กรรมบริการชุมชน ทั้งนี้พื้นที่อาศัยตั้งชิดติดพื้นที่ย่านอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ทำให้สามารถบ่งชี้ถึงความสำคัญของถนนเส้นกลางเมืองที่มีผลต่อการอยู่อาศัยของชุมชนอย่างมาก และ (2) การใช้ประโยชน์ที่ดินรอบนอกกำแพงเมืองโบราณ เป็นพื้นที่โล่งสีเขียวเพื่อการอนุรักษ์สภาพสิ่งแวดล้อมกับพื้นที่สถาบันทางราชการบริเวณทางตอนเหนือ แต่พบประโยชน์การใช้งานประเภทอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องต่อการเป็นพื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น พื้นที่ทางเกษตรกรรมทางทิศตะวันตก และพื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยบริเวณทางตอนเหนือของเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ ดังภาพที่ 4.4

นอกจากนี้สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ (2549) นำการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินก่อนหน้าดัดแปลงเพื่อแสดงรายละเอียดของผังการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่สำหรับศึกษาและวิเคราะห์พื้นที่ศึกษา เพราะชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่เป็นชุมชนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำโขงอันเป็นทำเลที่ตั้งเหมาะสำหรับการเป็นพื้นที่ตลาดการค้าฝั่งชายแดน, ทำเรือขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ และแหล่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพราะเมืองโบราณเชียงใหม่ประกอบด้วยกลุ่มโบราณสถานจำนวนมาก โดยเฉพาะทำเลที่ตั้งของเมืองโบราณใกล้พื้นที่จุดบรรจบสามเหลี่ยมทองคำระหว่าง 3 ประเทศ ดังภาพที่ 4.5 และ ตารางที่ 4.1

แผนที่ที่ 3.2.11-1 แสดงผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน

1 : 25,000
0 1 2 กิโลเมตร

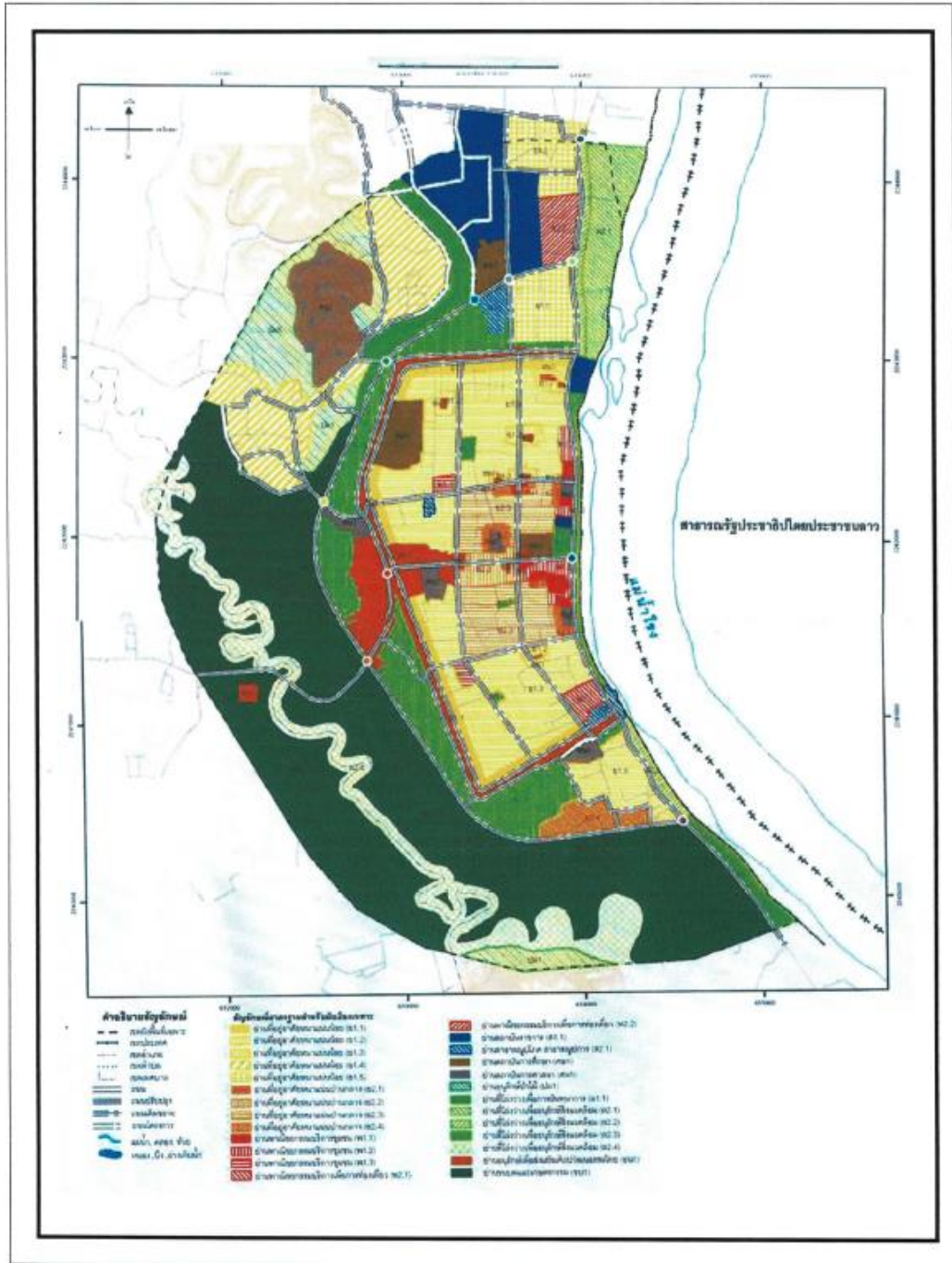

ที่มา : แผนแม่บทการวางผังเมืองและพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะเมืองเวียงจันทน์
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ๕ ชั้น ๖ ชั้น ถนนวิภาวดี ถนนพหลโยธิน

3-23

ภาพที่ 21 ภาพแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน
(ดัดแปลงภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.3-23)

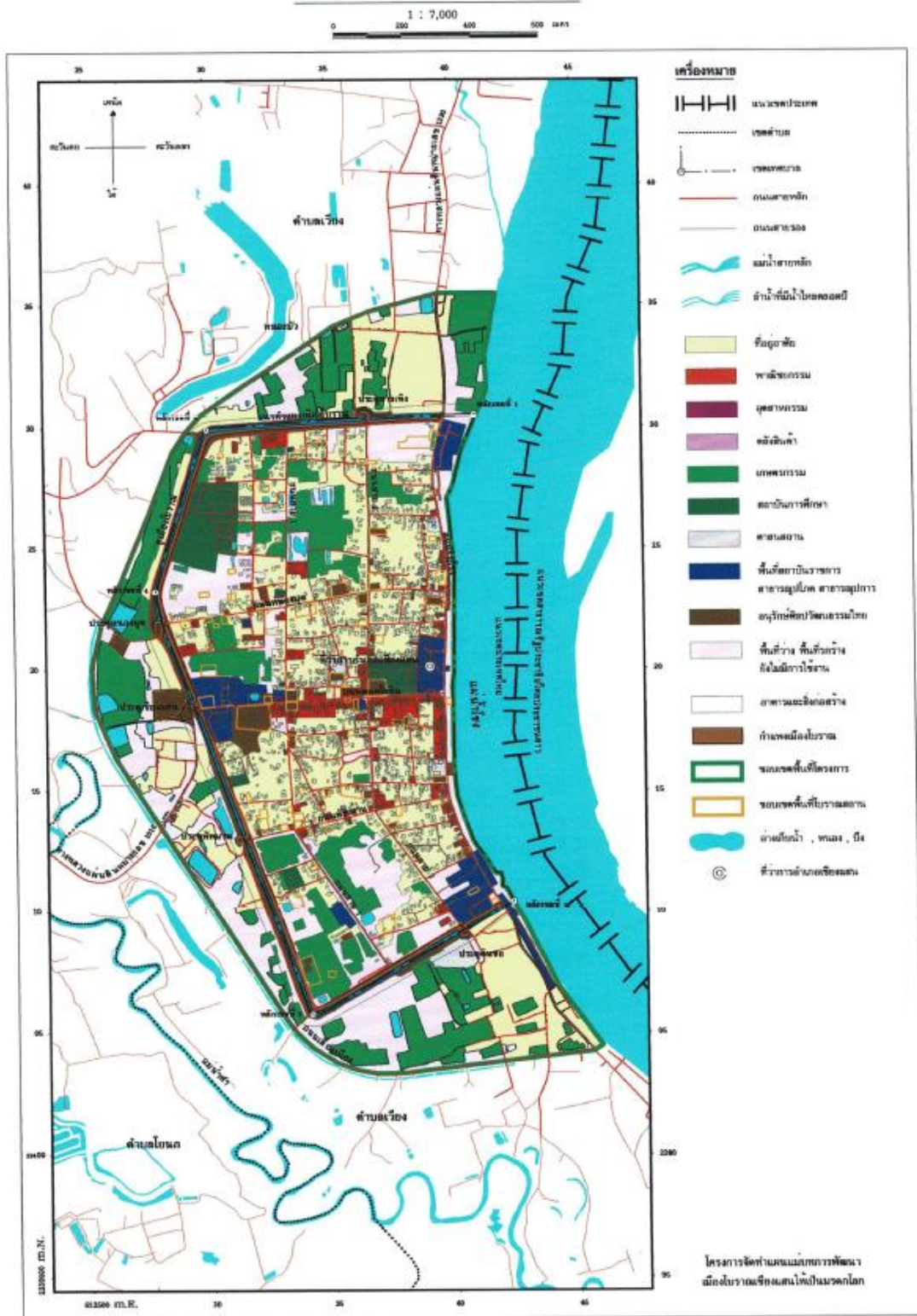
แผนที่ที่ 3.2.10-1 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ที่มา : โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน, กรมโยธาธิการและผังเมือง, ตุลาคม 2547

ภาพที่ 22 ภาพแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.3-11)

แผนที่ที่ 4.2.2-2 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่โครงการ

ภาพที่ 23 ภาพแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่โครงการ (ภาพจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.4-22)

ตารางที่ 3 การแสดงจำนวนการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตเมืองโบราณเชียงใหม่

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่ภายในเขตกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่		
	ตารางกิโลเมตร	ไร่	ร้อยละ
พื้นที่เกษตรกรรม	0.714	446.250	18.56
พื้นที่อยู่อาศัย	1.426	891.250	37.07
พาณิชยกรรม	0.139	86.875	3.61
สถานที่ราชการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ	0.136	85.000	3.54
สถานศึกษา	0.101	63.125	2.63
ศาสนสถาน	0.034	21.250	0.88
พื้นที่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม (โบราณสถาน)	0.259	161.875	6.73
โรงงานอุตสาหกรรม	0.00043	0.269	0.01
โกดังและคลังสินค้า	0.00047	0.294	0.01
แหล่งน้ำ	0.134	83.750	3.49
พื้นที่รกร้าง	0.017	10.625	0.44
พื้นที่ว่าง พื้นที่รกร้างไม่มีการใช้งาน	0.733	458.125	19.05
ถนน	0.153	95.625	3.98
รวม	3.8469	2,404.313	100.00

(ดัดแปลงจาก สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. 2549: น.4-21)

ผลการศึกษาจากการจัดทำแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.4-24, 4-31) สรุปว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยมากที่สุดถึงร้อยละ 37.07 พบว่าส่วนใหญ่ภายในพื้นที่อยู่อาศัยเป็นบ้านอาศัยความสูงไม่เกิน 2 ชั้น รูปทรงหลังคาหน้าจั่ว รองลงมาเป็นพื้นที่ว่าง พื้นที่รกร้างไม่มีการใช้งานร้อยละ 19.05 มักพบเป็นพื้นที่โล่ง บางแห่งปิดล้อมรั้วป้องกันการรุกรานพื้นที่ คาดว่าเป็นการกักตุนพื้นที่สำหรับเก็บกักน้ำที่ดินในอนาคต และพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งมีจำนวนพื้นที่ใกล้เคียงตามลำดับถึงร้อยละ 18.56 สามารถพบได้ทั้งภายในและภายนอกเขตกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ นิยมปลูกข้าวโพด ใบบายสูบ ข้าว และมันสำปะหลังซึ่งปลูกปริมาณมากในพื้นที่ภายในเขตกำแพงเมืองโบราณ

ทั้งนี้บริเวณถนนกลางเมืองโบราณ และถนนริมแม่น้ำโขงมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินสอดคล้องการจัดมาตรการพัฒนาเพื่อกำหนดผังพื้นที่เฉพาะบริเวณชุมชนชายแดนเชียงใหม่ คือ จุดศูนย์รวมกิจกรรมประจำวันของเมืองโบราณเชียงใหม่ เพราะเป็นพื้นที่รวมการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่สถานที่ราชการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ, พื้นที่พาณิชย์ยกรรม, และพื้นที่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย อันเป็นแหล่งโบราณสถานกลุ่มใหญ่ที่ได้รับการขึ้นทะเบียน เพื่อทำการอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์โบราณสถานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งพบว่าพื้นที่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยตั้งบริเวณถนนกลางเมืองทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 6.73 สามารถบ่งชี้ความเป็นเส้นสัญจรหลักสำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ ทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่รวมการอยู่อาศัยชุมชนที่มีจำนวนหนาแน่นค่อนข้างมาก และมีแนวโน้มสร้างความเสียหายต่อพื้นที่โบราณสถานจากการใช้งานของชุมชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญอันเป็นข้อพึงระวังในการเสนอแนวทางการออกแบบการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่เพื่อให้กิจกรรมของชุมชนไม่กระทบต่อสภาพพื้นที่โบราณสถาน โดยเฉพาะการคำนึงถึงแนวทางและกฎระเบียบการปฏิบัติในพื้นที่โบราณสถานเพื่ออนุรักษ์และดูแลจัดการสภาพพื้นที่

4.1.3 ประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่

จากการศึกษาภาคเอกสาร และการสัมภาษณ์จากทั้งตัวแทนเจ้าหน้าที่กับตัวแทนหัวหน้าชุมชนสามารถแบ่งช่วงเวลาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่เป็น 4 ช่วงเวลา ประกอบด้วย (1) สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18) คือ เหตุการณ์ก่อนการก่อตั้งเมืองโบราณเชียงใหม่, (2) สมัยอาณาจักรล้านนาเฟื่องฟู (พุทธศตวรรษที่ 18 - 21) คือ เหตุการณ์ก่อตั้งเมืองโบราณเชียงใหม่ในยุคสมัยอาณาจักรล้านนา, (3) สมัยถูกปกครองโดยพม่า (พุทธศตวรรษที่ 21 - 22) คือ เหตุการณ์ที่เมืองโบราณเชียงใหม่อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรหงสาวดี หรือพม่า, และ (4) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24) คือ เหตุการณ์ช่วงเมืองโบราณเชียงใหม่ ณ ช่วงยุคอาณาจักรน่านมณฑลจากประเทศตะวันตก รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.3.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ล้านนา (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18)

ช่วงเวลาเหตุการณ์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่มีหลักฐานค่อนข้างน้อย เพราะการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติจากน้ำท่วมบ่อยครั้ง ทำให้หลักฐานหายสาบสูญ จึงพบเฉพาะหลักฐานเฉพาะเครื่องมือยุคหินเก่าประเภทเครื่องขุดสับกับสับตัด บ่งชี้ถึงลักษณะการอยู่อาศัยของกลุ่มคนในรูปแบบสังคมล่าสัตว์ที่สอดคล้องรูปแบบความเป็นอยู่ของ

มนุษย์ปักกิ่ง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551: น.7) และหลักฐานรูปแบบการใช้ชีวิตของชาวละว้าซึ่งเป็นชาติพื้นเมืองผ่านหลักฐานพงศาวดารด้วยการใช้สัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์เป็นการบ่งบอกตัวตน และการกล่าวถึงความสามารถด้านการทำเครื่องมือเครื่องใช้จากเหล็กของชาวละว้าบางกลุ่มที่มีพัฒนาทางสังคมที่มีความเจริญในคัมภีร์ไบเบิล (ภาสกร วงศ์ดาวัน, 2555: น.71)

ทั้งนี้พบหลักฐานบ่งชี้ถึงเมืองโบราณช่วงก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการก่อตั้งเมืองโบราณเชียงแสนในภายหลังทั้งหมด 2 เมือง (ภาสกร วงศ์ดาวัน, 2555: น.73 ถึง 75) ประกอบด้วย

- 1) เมืองสุวรรณโคตมา เป็นเมืองโบราณก่อตั้งโดยชนกลุ่มกรอมดำ กลุ่มคนที่มีถิ่นดั้งเดิมในบริเวณลาวตอนใต้ หรืออาณาจักรเงินลา (เจนละ) ในปัจจุบันเรียกว่า กลุ่มมอญ เขมร จุดประสงค์การตั้งถิ่นฐานเพื่อขยายอาณาเขตดินแดนโดยมีศูนย์กลางของอาณาจักร คือ เมืองโพธิสารหลวง โดยเมืองสุวรรณโคตมามีหน้าที่ในฐานะเมืองควบคุมอาณาเขตบริเวณทางตอนเหนือ ก่อนถูกทิ้งร้างและล่มสลายเพราะเมืองถูกแม่น้ำโขงกัดเซาะบริเวณช่องแคบด้านริมฝั่งจตลิ่งพังทลาย
- 2) เมืองนาคนำพันธุสิงหนวัติกุมาร หรือเมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน เป็นเมืองโบราณก่อตั้งโดยชนชาติไทสอดคล้องตำนานสิงหนวัติกุมาร (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551: น.10, 84) โดยกล่าวถึง การเดินทางของสิงหนวัติกุมารโอรสผู้สืบเชื้อสายไทยเมืองจกเมืองราชคฤห์ไปทางตะวันออกเฉียงใต้ใกล้ริมแม่น้ำโขงถึงดินแดนที่เคยเป็นที่ตั้งเมืองสุวรรณโคตมาเพื่อสร้างเมืองใหม่และมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก แต่ภายหลังเกิดความวิบัติเพราะกษัตริย์ปกครองขาดศีลธรรม บ้างก็ว่าจบัปลาไหลเผือก หรือปลาตะเพียนเผือกมาทำอาหารเลี้ยงชาวเมือง ทำให้ถูกธรรมชาติลงโทษบันดาลให้บ้านเมืองจมหายกลายเป็นเวียงหนองลุ่มในปัจจุบัน เหลือเพียงบุคคลที่ไม่ได้ร่วมรับประทานอาหารที่มีชีวิตรอด บ้างว่าเป็นหญิงแก่ หรือเป็นหญิงแม่ม้าย เพราะเหลือพื้นที่เกาะขนาดเล็กอยู่กลางน้ำที่ไม่จมหายไป ภายหลังมีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์บ่งชี้ว่าเมืองล่มสลายเพราะผลกระทบจากแผ่นดินไหวโดยตรงเพราะตั้งเมืองอยู่บนรอยเลื่อนแผ่นดิน

4.1.3.2 สมัยอาณาจักรล้านนาเฟื่องฟู (พุทธศตวรรษที่ 18 - 21)

การก่อตั้งเมืองโบราณเชียงแสนมักพบว่า ถูกกล่าวในลักษณะของนิทานปรัมปรา ยกต่อการเรียบเรียง โดยศรีศักร วัลลิโภดม (2538) ได้สรุปใจความเกี่ยวกับหลักฐานการก่อตั้งเมืองโบราณเชียงแสนที่มีความน่าเชื่อถือที่สุด คือ เมืองโบราณเชียงแสนก่อตั้งโดยราชวงศ์ลจก ราช หรือตันตระกูลลาวจก หรือชนชาติละว้า ซึ่งเป็นกลุ่มชนชาวพื้นเมืองที่ได้รับการยอมรับว่ามีความเก่าแก่มากกว่าชนชาติอื่นในพื้นที่ทางภาคเหนือ จากการย้ายถิ่นฐานลงมาอยู่ที่ราบใกล้แม่น้ำโขงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 (พ.ศ. 1181) และสร้างเมือง ‘หิรัญนครยางเงินเชียงแสน’ และกลายเป็นกลุ่มชนชาติที่มีอิทธิพลในภูมิภาคทางตอนเหนือ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551: น.10) จากเดินที่มีถิ่นฐาน ณ เชียงดอยสุเทพในเขตดอยตุง อ.แม่สาย จรดจนถึงพื้นที่ที่ราบริมแม่น้ำปิง (ภาสกร วงศ์ดาวัน, 2555: น. 70, 72, 76) ซึ่งเมืองหิรัญนครยางเงินเชียงแสนเป็นที่ตั้งหลักปัก

ฐานเพื่อตีอาณาจักรทริภุชชัยและรวบรวมเมืองเล็ก ๆ ทางตอนเหนือ เกิดการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ทางตอนเหนือของประเทศไทยภายใต้การปกครองของพระยามังรายอันเป็นลูกหลานจากราชวงศ์ลจันจวราช

อย่างไรก็ตามการก่อตั้งเมืองเชียงแสนเริ่มมีความชัดเจนสมัยพระเจ้าแสนภูซึ่งเดินทางจากเมืองเชียงใหม่ถึงพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนเพื่อสร้างเมืองตามรอยเวียงเดิมในช่วง พ.ศ. 1871 - 1880 และกลายเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนาแทนเมืองเชียงใหม่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งสุรพล ดำริห์กุล (2545) กล่าวถึงสาเหตุโดยสรุปว่า เพราะเมืองเชียงแสนเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมต่อการค้า และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมร่วมกับการเมืองแต่ละยุคสมัย เพราะได้รับอิทธิพลการขยายตัวเส้นทางการค้าช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 จากการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายทางการค้าของประเทศจีนผ่านเส้นทางแม่น้ำโขง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551: น.2, 333)

ภายหลังในสมัยพระเจ้าฝ้ายเสือจึงกลับเมืองเชียงใหม่ ทำให้ศูนย์กลางอาณาจักรล้านน้าย้ายกลับไปเป็นเมืองเชียงใหม่แบบเดิม ส่งผลให้เมืองโบราณเชียงแสนมีบทบาทในฐานะหัวเมืองของอาณาจักรล้านนาเป็นหลักแทน เพื่อเป็นจุดยุทธศาสตร์ป้องกันศึกและคุมหัวเมืองจากกองทัพหลายถิ่นต้องการบุกเข้ามายึดครองทำเลที่ดีของเมือง โดยช่วงแรกถูกบุกรุกโดยจีนยูนาน ต่อมาถูกรุกรานโดยหงสาวดีจากการแย่งชิงดินแดนกันระหว่างทางไทยและพม่าในช่วงสมัยนั้น

4.1.3.3 สมัยถูกปกครองโดยพม่า (พุทธศตวรรษที่ 21 - 23)

ช่วงเวลาเหตุการณ์ทำสงครามแย่งชิงระหว่างดินแดนระหว่าง ประเทศไทย ประเทศพม่า และประเทศลาว ส่วนใหญ่เมืองโบราณเชียงแสนอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าในรัชสมัยราชวงศ์ตองอูมากที่สุด (สร้อยดี อ่องสกุล, 2546: น. 122, 245 - 246) โดยแต่งตั้งให้เมืองโบราณเชียงแสนเป็นเมืองเอกเทศจากอาณาจักรล้านนา ซึ่งถือเป็นประเทศราชมณฑลหนึ่งของพม่าควบคุมดูแลโดยข้าราชการหลวงเพื่อปกครองเมืองทางตอนเหนืออย่างเมืองแพร่, เมืองน่าน, เมืองลำปาง, เมืองฝาง เมืองสาต เมืองเชียงของ และเมืองเทิง (สุรพล ดำริห์กุล, 2545: น.113)

ดังนั้นเมืองโบราณเชียงแสนเริ่มรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากพม่าผ่านการเป็นเมืองภายใต้การปกครอง เนื่องจากภาวะสงครามไม่สงบทำให้พัฒนาการของเมืองโบราณเชียงแสนมีไม่มาก จึงการบูรณะ ปฏิสังขรณ์และปรับปรุงศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มีสภาพที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามประชาชนอยู่อาศัยไม่สามารถรับผลของสงครามแก่งแย่งดินแดนนี้ได้จึงเริ่มอพยพย้ายออกจากเมือง และตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณทางป่าหนได้กลายเป็นเมืองขนาดเล็กชื่อว่า เวียงเชียงแสนน้อย จนกระทั่งในพ.ศ. 2347 เมืองโบราณเชียงแสนถูกเจ้าเมืองเชียงใหม่โจมตียึดเมืองกลับมาจากการปกครองของพม่าได้สำเร็จ และตัดสินใจทำลายเมืองจนกลายเป็นเมืองร้างเพื่อไม่ให้เป็นที่มั่นทางการสงครามพร้อมอพยพพาชาวเมืองที่หลงเหลือมาอาศัยตามจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และน่าน ส่งผลให้เมืองเชียงแสนถูกปล่อยทิ้งร้างตั้งแต่สมัยรัชสมัยที่ 1 - 3 ซึ่งการทำสงครามแย่งชิงอาณาเขตในพื้นที่จึงเริ่มสงบลง

4.1.3.4 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24)

ในพ.ศ. 2421 ในหลวงรัชกาลที่ 5 เรียกกำลังพลจากพลเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และน่าน อพยพกลับมาตั้งถิ่นในเมืองโบราณเชียงแสนซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะกลุ่มประชาชนที่มีบรรพบุรุษเป็นคนเมืองเชียงแสนในอดีต เพื่อรักษาเขตพื้นที่อาณาเขตจากรุกรานเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ของกลุ่มโจรสลัดลอบสินค้า และกลุ่มอพยพจากรัฐฉาน ประเทศพม่า ภายหลังเมืองโบราณเชียงแสนเริ่มเป็นที่สนใจจากประเทศอาณานิคมทางตะวันตก โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศสซึ่งปกครองอาณาเขตทางประเทศอินโดจีน (วาสนา ละอองปลิว, 2548: น.11 ถึง 13, 16)

โดยมิลตัน โอสบอร์น (Milton Osborne, 2000) และเพนนี่ เอ็ดเวิร์ด (Penny Edwards, 2007) สรุปรูปเหตุการณ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศสว่า เมืองโบราณเชียงแสนเริ่มรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมผ่านการพัฒนาทางสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยจากฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาในพื้นที่เพื่อต้องการเปิดตลาดสินค้ากับจีนโดยใช้เส้นทางแม่น้ำโขงเป็นทางสัญจรหลักจึงจัดทีมสำรวจเส้นทางแม่น้ำโขงตั้งแต่กัมพูชาจนถึงจีนตอนใต้ นำทีมโดยฟร็องซิส การ์นิเยร์ (Francis Garnier) และดูดาร์ต เดอ ลาเกร (Doudart de Lagree) แต่การสำรวจเส้นทางไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะแม่น้ำโขงมีสภาพแวดล้อมแบบเขตร้อนชื้น (Tropical forest) ทำให้เส้นทางของแม่น้ำโขงมีความคดเคี้ยวทำให้เกิดกระแสน้ำรุนแรงยากต่อการสัญจร ทางฝรั่งเศสจึงย้ายจุดยุทธศาสตร์ทางการค้าจากเส้นทางแม่น้ำโขงไปยังเขตเวียดนามทางตอนเหนือแทน

อย่างไรก็ตามเมืองโบราณเชียงแสนยังคงได้รับความสนใจจากฝรั่งเศสอย่างต่อเนื่อง โดยอติบตี บัวคำศรี (2559) บ่งชี้ถึงความต้องการครอบครองพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน สะท้อนผ่านความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเรื่องพรมแดนอยู่บ่อยจนมีสนธิสัญญาทางการค้าเกิดขึ้น มีเนื้อหาสรุปว่า ให้พื้นที่ในรัศมี 25 กิโลเมตรทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเป็นเขตสงวน (Reserved zone) คือ ห้ามมีทหารและค่ายดูแลเมือง ยกเว้นเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเท่านั้น รวมถึงห้ามเก็บภาษีสินค้าของพลเมืองฝรั่งเศสให้มีสิทธิความเท่าเทียมเทียบเท่ากับคนสยาม อีกทั้งมีหลักฐานภาคเอกสารกล่าวถึงการแทรกแซงด้านการปกครองของฝรั่งเศสภายในเมืองโบราณเชียงแสน กลายเป็นสงครามทางการทูตช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งฝรั่งเศสเริ่มถอยร่นกำลังและโยกย้ายพลเมืองกลับประเทศ เพราะเกิดการปฏิวัติของชาวเวียดนามจนก่อเกิดสงครามอินโดจีน ทำให้เมืองโบราณเชียงแสนอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทยนับตั้งแต่นั้นมา และกลายเป็นเมืองโบราณเชียงแสนที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

4.2 บริบททางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงแสน

จากการศึกษาภาคเอกสาร การสำรวจพื้นที่จริง และการสัมภาษณ์ทั้งตัวแทนประธานชุมชน และตัวแทนเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ สามารถสรุปผลการศึกษาว่า เมืองโบราณเชียงแสนเป็นเมืองเก่าที่มีความโดดเด่นทั้งทางด้านกายภาพและด้านวิถีชีวิต โดยภายในเขตกำแพงเมืองโบราณมีจำนวนโบราณสถานทั้งหมด 76 แห่ง

(สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.2-50) สามารถบ่งชี้พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้กรอบแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์แบ่งเป็น 2 องค์ประกอบหลัก ประกอบด้วย

4.2.1 พื้นที่ทางกายภาพของเมือง

องค์ประกอบเชิงกายภาพของเมืองโบราณเชียงใหม่สามารถสรุปจัดกลุ่มประเภทย่อย 3 ประเภท ได้แก่ (1) ประเภท ศาสนสถาน เนื่องจากโบราณสถานที่สำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ทั้งหมดเป็นสิ่งก่อสร้างเกี่ยวกับพิธีกรรมทางด้านศาสนา จึงถือเป็นประเภทศาสนสถานทั้งหมด (2) ประเภท เรือนพักอาศัย ครอบคลุมเกี่ยวกับกลุ่มอาคารที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และ (3) ประเภท ภูมิสถาปัตยกรรม ไม่เพียงแต่ต้นไม้โบราณหรือสวนโบราณภายในพื้นที่ แต่ครอบคลุมถึงพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมสำคัญของเมืองที่มีเรื่องราวประวัติศาสตร์ ได้แก่ พื้นที่ข่วงเมืองหรือพื้นที่พระมหาธาตุกลางเมือง และพื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำโขง ดังภาพที่ 4.6 รายละเอียดดังนี้

4.2.1.1 ประเภท ศาสนสถาน

กลุ่มประเภทที่เกี่ยวกับโบราณสถานภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ (2549) ได้จัดทำแผนผังประเมินลำดับความสำคัญของโบราณสถานโดยเกณฑ์การพิจารณาหลัก ได้แก่ (1) หลักฐานการกล่าวถึงในพงศาวดารและเนื้อหาประวัติความเป็นมาของพื้นที่ (2) สภาพความสมบูรณ์ของโบราณสถาน และ (3) การได้รับขุดแต่งบูรณะหรือปฏิสังขรณ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังภาพที่ 4.7

นอกจากนี้สามารถแจกแจงรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของศาสนสถานเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 รูปแบบแผนผังโบราณสถาน และ กลุ่มที่ 2 รูปแบบทรงพระเจดีย์ ซึ่งมีคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่นสูง ควรค่าแก่การอนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อตระหนักความสำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่อย่างมาก

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจพื้นที่พบว่า สภาพปัจจุบันของศาสนสถานได้รับการดูแลรักษาอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ แต่ในบางพื้นที่โบราณสถานเริ่มทรุดโทรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม ได้แก่ น้ำท่วม การสีกร่อนจากกระแสน้ำ และแผ่นดินไหวจากรอยเลื่อนแผ่นดินจากประเทศพม่า (Teraphan Ornthammarath, 2019) อันเป็นข้อพึงระวังต่อการออกแบบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ โดยแจกแจงได้ ดังนี้

แผนผังแสดงพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ (Historic Site Mapping)

ภาพที่ 24 แผนผังแสดงองค์ประกอบของเมืองโบราณเชียงแสน (Historic Site Mapping)

(ที่มา: ผู้วิจัย)

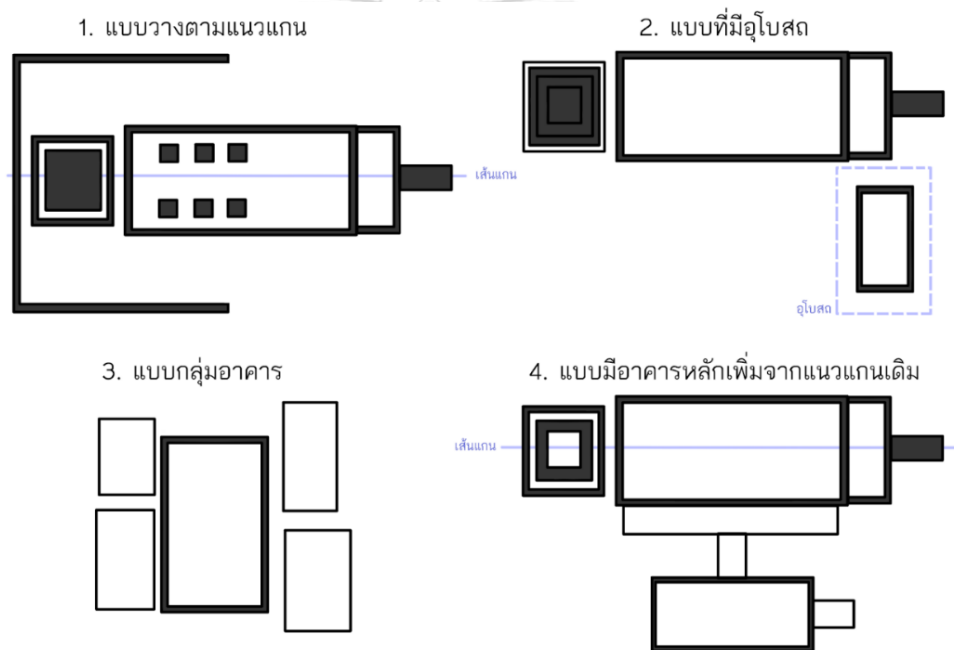
แผนผังแสดงลำดับสำคัญของโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 25 แผนผังภาพแสดงลำดับความสำคัญของโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงใหม่

(ที่มา: ผู้วิจัย)

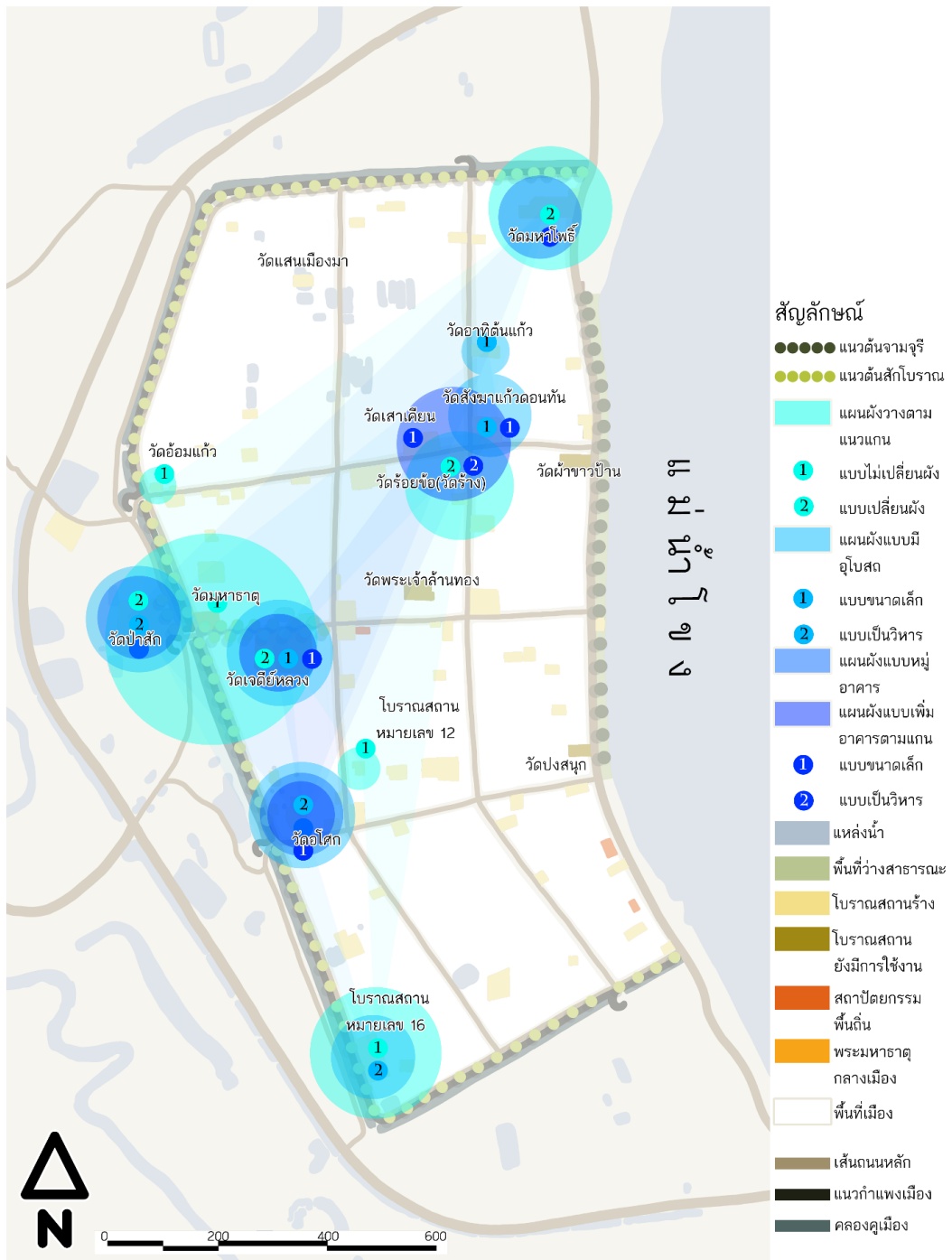
1) รูปแบบแผนผังของโบราณสถาน กลุ่มที่สามารถจัดรูปแบบตามแผนผังโบราณได้ทั้งหมด 4 รูปแบบ (เอกสิทธิ์ เรือนทอง, 2556: น.27) ดังภาพที่ 4.8 ได้แก่ (1) แผนผังแบบวางตามแนวแกน (2) แผนผังแบบที่มีอุโบสถ (3) แผนผังกลุ่มอาคาร และ (4) แผนผังแบบที่มีอาคารหลักเพิ่มจากแนวแกนเดิม ซึ่งหลายพื้นที่โบราณสถานมีลักษณะแผนผังหลายรูปแบบในพื้นที่เดียวกัน เนื่องจากการพัฒนารูปแบบผังเมืองผ่านเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน ดังภาพที่ 4.9 สามารถสรุปว่า รูปแบบแผนผังแบบวางตามแนวแกนพบมากที่สุด โดยเฉพาะโบราณสถานบริเวณทางเข้าเมือง ลำดับรองลงมา คือ รูปแบบแผนผังที่มีอุโบสถที่เกิดจากการพัฒนาการของแผนผังรูปแบบที่ 1 และเริ่มสร้างเพิ่มขึ้น ณ บริเวณวัดอาทิตย์ขึ้นแก้วกับวัดสังฆาแก้วดอนทั้น และรูปแบบแผนผังแบบที่มีอาคารหลักเพิ่มจากแนวแกนเดิมที่เกิดจากการพัฒนาการอย่างต่อเนื่องของรูปแบบแผนผังที่ 1 และ 2

ภาพที่ 26 แผนผังโบราณสถานของเมืองโบราณเชียงแสนรวม 4 ประเภท
(ที่มา: ผู้วิจัย)

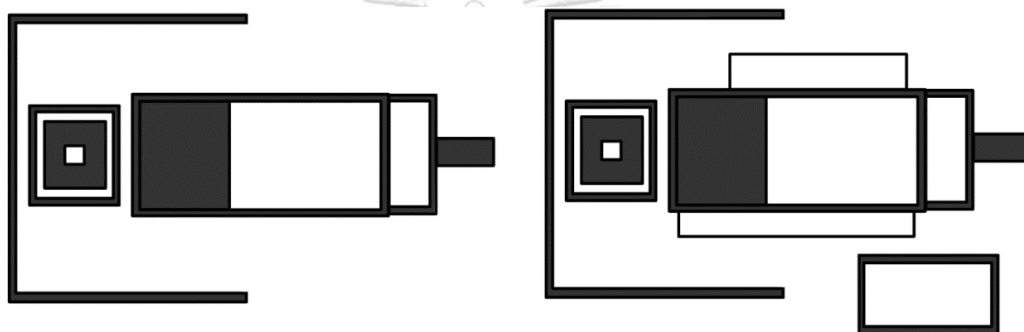
ผลการศึกษาบ่งชี้ว่า กลุ่มโบราณสถานบริเวณหน้าทางเข้าถนนกลางเมือง และกลุ่มโบราณสถานบริเวณสี่แยกทางเหนือใกล้ริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงแสน คือ จุดศูนย์รวมรูปแบบพัฒนาการของแผนผังโบราณสถาน โดยรายละเอียดเกี่ยวกับแผนผังโบราณสถานแต่ละรูปแบบ มีดังต่อไปนี้

แผนผังแสดงตำแหน่งของรูปแบบแผนผังทั้ง 4 ประเภทภายในเมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 27 แผนผังแสดงตำแหน่งของรูปแบบแผนผังทั้ง 4 ประเภทภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ (ที่มา: ผู้วิจัย)

1.1) แบบวางตามแนวแกน เป็นผังโบราณเริ่มแรกภายในเมืองโบราณเชียงแสน โดยแผนผังวางอาคารตามแนวเส้นแกนหนึ่งแกนโดยอิงแกนจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ไม่พบหลักฐานการสร้างอุโบสถ ประกอบด้วย 2 รูปแบบย่อย คือ (1) ไม่มีการเปลี่ยนแปลงผังอาคารสามารถพบหลักฐานลักษณะแผนผังได้ที่ โบราณสถานในวัดมหาธาตุ วัดอ้อมแก้ว โบราณสถานหมายเลข 12 และโบราณสถานหมายเลข 16 (2) มีการเปลี่ยนแปลงภายหลัง สามารถพบหลักฐานลักษณะแผนผังได้ที่ โบราณสถานวัดป่าสัก(นอกเขตกำแพงเมืองโบราณ) วัดเจดีย์หลวง วัดมหาโพธิ์ วัดร้อยซ้อ และโบราณสถานวัดมหาอาราม โดยในภายหลังผังอาคารกลุ่มที่ 1 รูปแบบที่ 2 มีรูปแบบวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมจนกลายเป็นแผนผังประเภทอื่น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 ดังภาพที่ 4.10

รูปแบบที่ 1 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงผังอาคาร

รูปแบบที่ 2 มีการเปลี่ยนแปลงภายหลัง

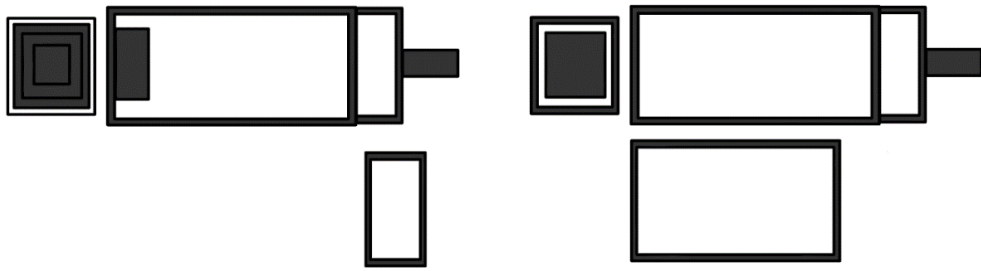
ภาพที่ 28 แผนผังโบราณสถานแบบวางตามแนวแกน 2 รูปแบบ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.2) แบบที่มีอุโบสถ เป็นแผนผังที่สร้างอุโบสถเพื่อสร้างทดแทนวิหารเดิมที่ตั้งอยู่หน้าเจดีย์และมณฑปประธาน สามารถแบ่งแยกย่อย 2 รูปแบบ คือ (1) อุโบสถสร้างแบบขนาดเล็ก โดยมีอาคารหลัก คือ เจดีย์กับวิหาร สามารถพบหลักฐานลักษณะแผนผังได้ที่ โบราณสถานในวัดสังฆาแก้วดอนตัน วัดเจดีย์หลวง และวัดอาทิตันแก้ว (2) อุโบสถเป็นวิหารหลักของแผนผัง สามารถพบหลักฐานลักษณะแผนผังได้ที่ โบราณสถานในวัดป่าสัก(นอกเขตกำแพงเมืองโบราณ) วัดโคก-ข้างค้ำ และโบราณสถานหมายเลข 16 โดยอุโบสถแบบขนาดเล็กมีพัฒนาการสร้างอาคารฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้ารายล้อมอุโบสถทำให้เกิดเป็นแผนผังโบราณสถานกลุ่มที่ 3 - 4 ดังภาพที่ 4.11

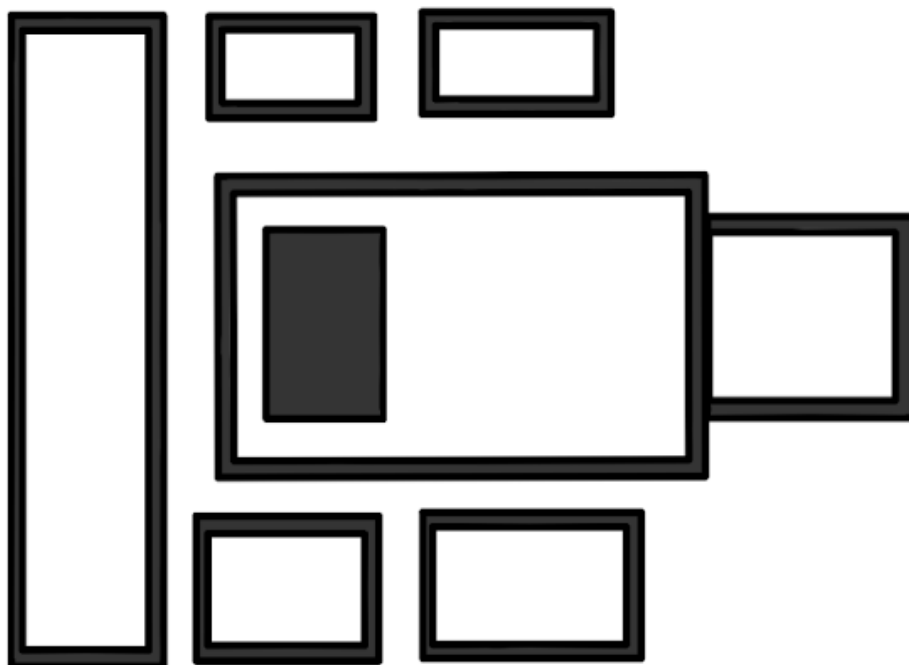
รูปแบบที่ 1 อุโบสถสร้างแบบขนาดเล็ก

รูปแบบที่ 2 อุโบสถเป็นวิหารหลักของแผนผัง

ภาพที่ 29 แผนผังโบราณสถานแบบที่มีอุโบสถ 2 รูปแบบ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

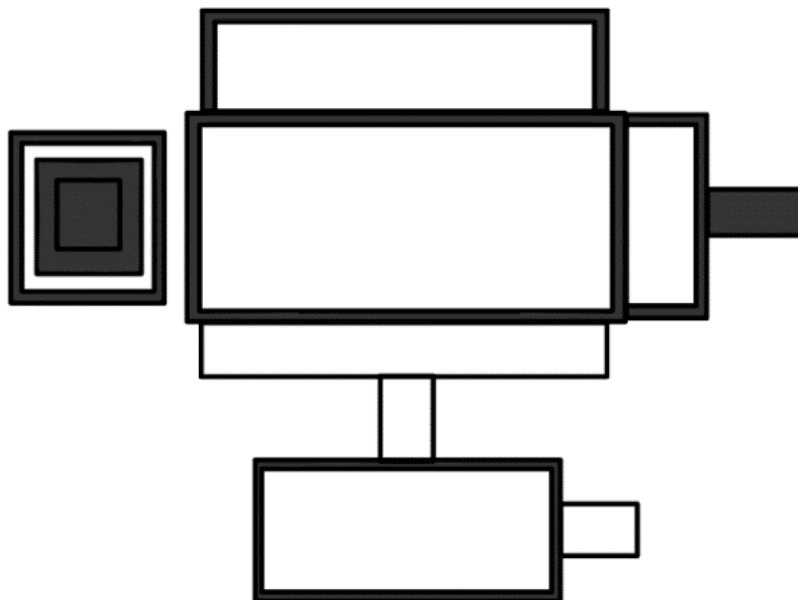
1.3) แบบเป็นหมู่อาคาร เป็นแผนผังโบราณสถานปรากฏหลักฐานอาคารตามลักษณะเป็นหมู่อาคาร เกิดจากการต่อยอดอุโบสถขนาดเล็กแล้วสร้างอาคารฝั่งที่เหลื่อมพื้นผิวด้านอื่น ๆ รายล้อมอาคารหลัก สามารถพบหลักฐานลักษณะแผนผังได้ที่ โบราณสถานในวัดป่าสัก (นอกกำแพงเมืองโบราณ) และโบราณสถานในวัดโคก ตั้งภาพที่ 4.12

ภาพที่ 30 แผนผังโบราณสถานแบบเป็นหมู่อาคาร

(ที่มา: ผู้วิจัย)

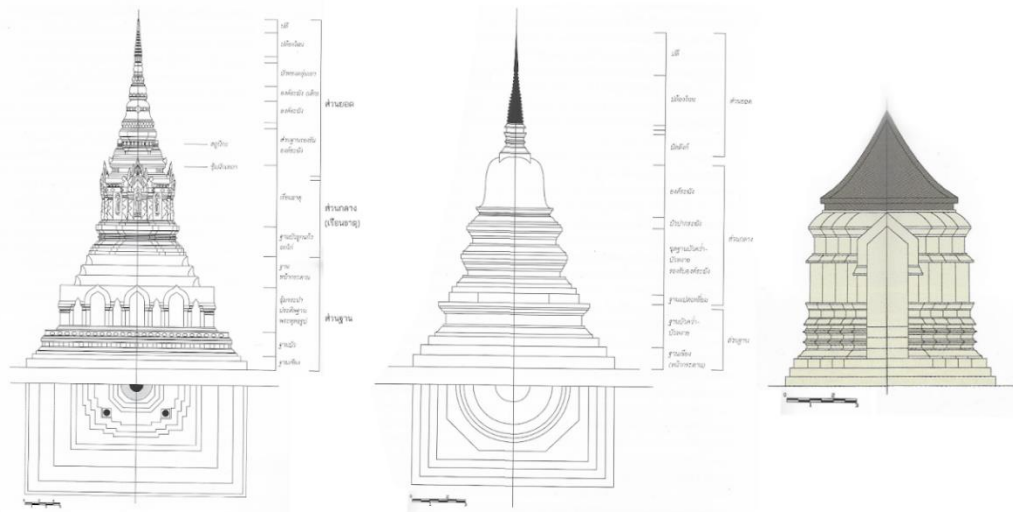
1.4) แบบมีอาคารหลักเพิ่มจากแนวแกนเดิม เป็นแผนผังโบราณที่พบหลักฐานการสร้างอาคารที่มีทางเดินเป็นพื้นที่อริภูมิเชื่อมต่อกับฐานด้านข้างวิหารถึงอุโบสถหลักเพิ่มเป็นอาคารหลักอีกหลังหนึ่ง ทำให้มีอาคารหลักของผังอยู่ 3 อาคาร คาดว่าเป็นแผนผังรับอิทธิพลมาจากการปกครองของพม่า ทำให้เกิดการรับมาปรับเปลี่ยนศาสนสถานภายในเมือง กลายเป็นแผนผังโบราณรูปแบบเฉพาะทางที่พบเพียงที่เมืองโบราณเชียงแสนเท่านั้น สามารถแบ่งรูปแบบแยกย่อยเป็น (1) อาคารทางเดินที่ต่อเติมจากอาคารที่มีอยู่เดิม สามารถพบหลักฐานลักษณะแผนผังได้ที่ โบราณสถานในวัดมหาโพธิ์ โบราณสถานในวัดสังฆาแก้วดอนตัน โบราณสถานในวัดเสาเคียน โบราณสถานในวัดเจดีย์หลวง และ โบราณสถานในวัดโตศก-ช้างค้ำ (2) อาคารทางเดินที่ต่อเติมจากการสร้างอาคารใหม่เพิ่มขึ้นมา สามารถพบหลักฐานลักษณะแผนผังได้ที่ โบราณสถานในวัดร้อยข้อ และวัดมหาอาราม แผนผังแบบที่ 4 มีลักษณะชัดเจนว่าต่อยอดมาจากแผนผังที่ 1 ซึ่งส่วนมากพบว่าเป็นวัดขนาดกลางถึงใหญ่และมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์ในเมืองโบราณเชียงแสน เช่น วัดเจดีย์หลวง (เอกสิทธิ์ เรือนทอง, 2556: น.109) ดังภาพที่ 4.13

ภาพที่ 31 แผนผังโบราณสถานแบบมีอาคารหลักเพิ่มจากแนวแกนเดิม
(ที่มา: ผู้วิจัย)

2) รูปแบบทรงเจดีย์ กลุ่มที่สามารถจัดรูปแบบตามลักษณะรูปแบบทรงเจดีย์อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของศาสนสถาน โดยศกดิ์ชัย สายสิงห์ (2551) ได้

วิเคราะห์ลักษณะรูปแบบของเจดีย์และจัดรูปแบบได้ 3 รูปแบบตามลักษณะรูปแบบ และวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรม ดังภาพที่ 4.14 ได้แก่ (1) เจดีย์ทรงปราสาทยอด (2) เจดีย์ทรงระฆัง และ (3) มณฑป มณฑปยอดเจดีย์ และอาคารประเภทอื่น ซึ่งรูปแบบทรงเจดีย์ที่มีภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่สามารถบ่งชี้อิทธิพลทางวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมผ่านตำแหน่งที่ตั้งของพระเจดีย์ ดังภาพที่ 4.15 สามารถสรุปว่า รูปแบบเจดีย์ทรงระฆังพบมากที่สุด โดยเฉพาะบริเวณถนนกลางเมืองโบราณ ถนนริมแม่น้ำโขง และบริเวณถนนสี่แยกตอนบนใกล้ฝั่งริมแม่น้ำโขง

(1) เจดีย์ทรงปราสาทยอด

(2) เจดีย์ทรงระฆัง

(3) มณฑป มณฑปยอด

เจดีย์ และอาคาร
ประเภทอื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

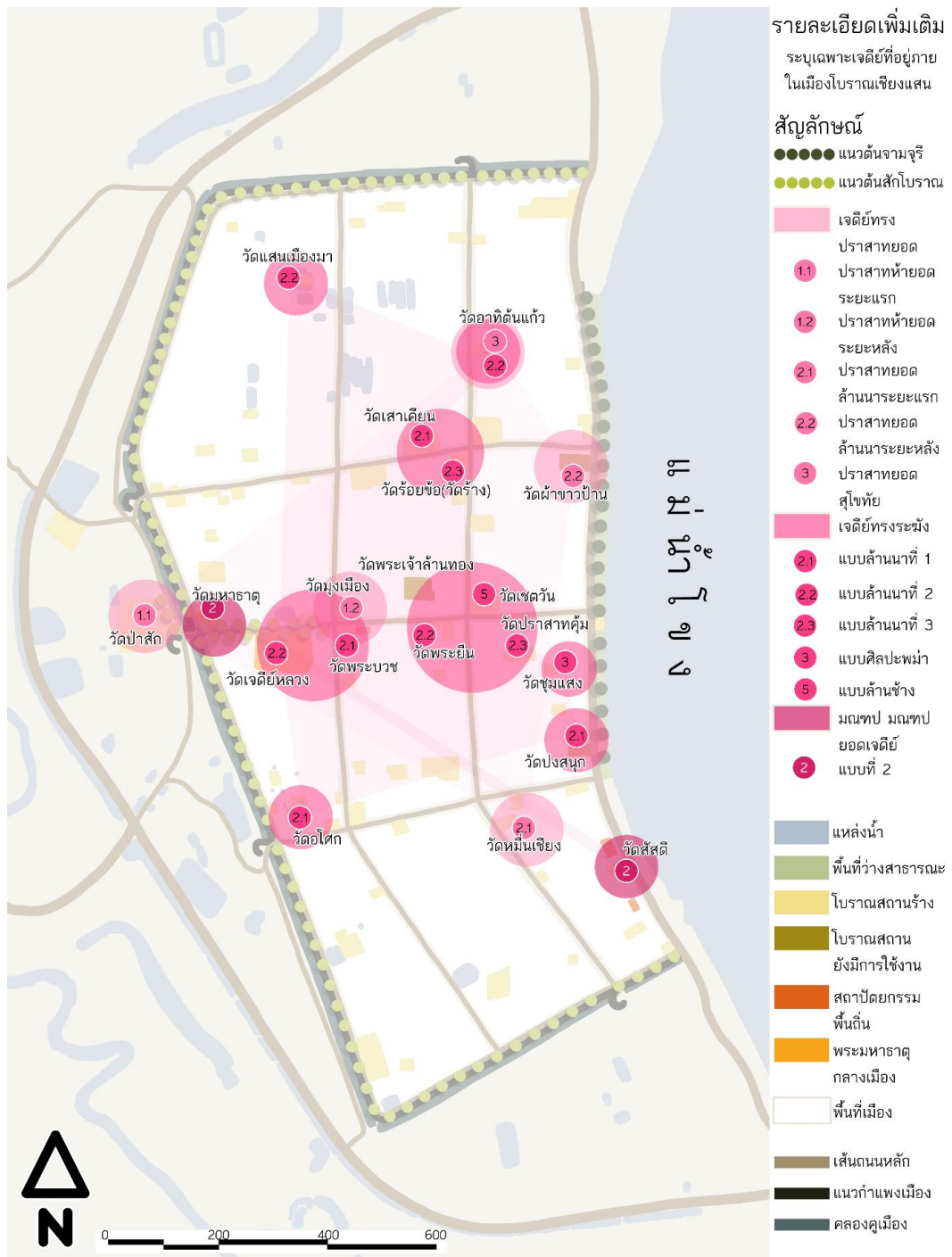
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 32 รูปแบบเจดีย์ 3 ประเภทของเมืองโบราณเชียงใหม่

(ภาพจาก ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2551: น.36, 81, 147)

ผลการศึกษาบ่งชี้ว่า การก่อสร้างเจดีย์โดยส่วนใหญ่ของเมืองโบราณเชียงใหม่ แสนตั้งตำแหน่งกระจัดกระจาย ยกต่อการระบุพื้นที่ที่ตั้งเจดีย์แต่ละประเภทเป็นหมวดหมู่ อย่างไรก็ตามการกระจายของตำแหน่งเจดีย์ทั้งหมดสามารถบ่งชี้การอยู่อาศัยของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า ตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนกลางเมือง และถนนริมแม่น้ำโขง เพราะแสดงถึงหลักฐานการสร้างพื้นที่ศาสนสถานอันเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน รายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบทรงพระเจดีย์ มีดังต่อไปนี้

แผนผังแสดงตำแหน่งของรูปแบบเจดีย์ทั้ง 3 ประเภทภายในเมืองโบราณเชียงใหม่

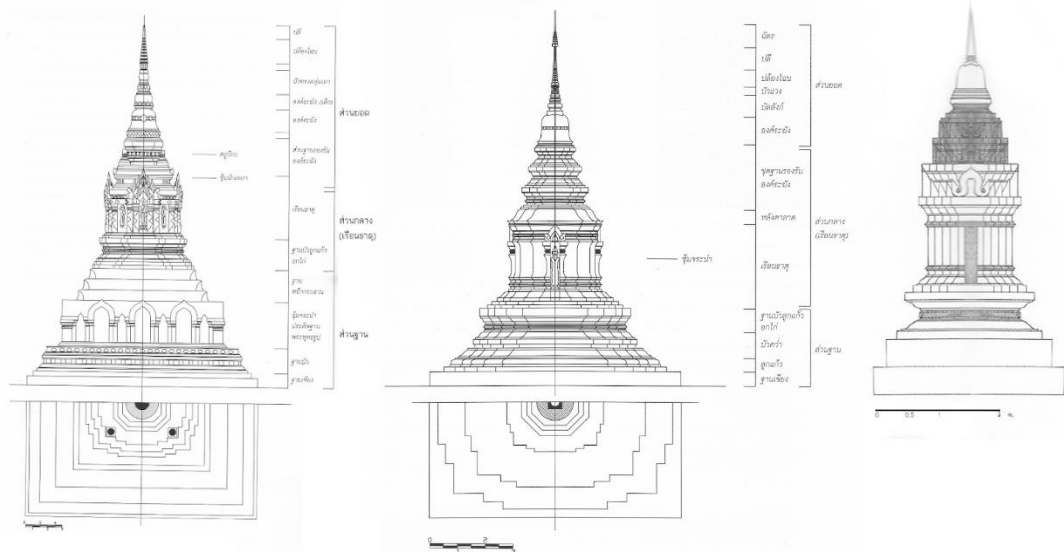

ภาพที่ 33 แผนผังแสดงตำแหน่งของรูปแบบเจดีย์ทั้ง 3 ประเภทภายในเมืองโบราณเชียงใหม่

2.1) เจดีย์ทรงปราสาทยอด สามารถแบ่งได้ 3 กลุ่ม ดังภาพที่ 4.16 คือ

2.1.1) เจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่

- เจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดระยะแรก ราวพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 ตอนต้น เป็นเจดีย์ที่มีอิทธิพลของศิลปะพุกามเป็นหลัก ถือเป็นศิลปะล้านนาในระยะแรกเริ่ม สามารถพบหลักฐานลักษณะทรงเจดีย์ปราสาทห้ายอดได้ที่ เจดีย์วัดป่าสัก เพราะเป็นวัดซึ่งสร้างตั้งแต่สมัยของพระเจ้าแสนภู ราว พ.ศ.1871
- เจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดระยะหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นเจดีย์ที่ปรับส่วนฐานให้มีความคล้ายคลึงกับเจดีย์ทรงระฆังแบบนิยมของศิลปะล้านนา บ่งชี้เป็นศิลปะรอยต่อจากการเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนา สามารถพบหลักฐานลักษณะทรงเจดีย์ปราสาทห้ายอดได้ที่ เจดีย์วัดมุงเมือง

(1) เจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด (2) เจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดแบบล้านนา (3) เจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดแบบสุโขทัย

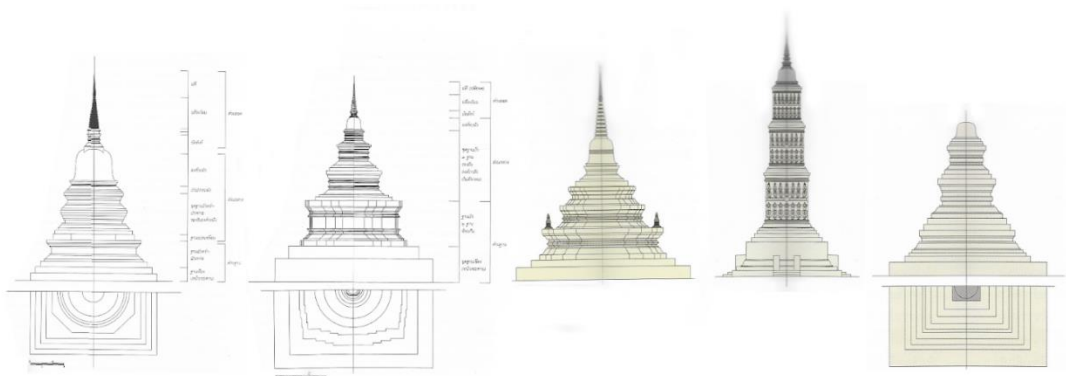
ภาพที่ 34 รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด 3 ประเภทแยกย่อยของเมืองโบราณเชียงใหม่

(ภาพจาก คักดีชัย สายสิงห์. 2551: น.36, 63, 77)

2.1.2) เจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดแบบล้านนา เป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดเดี่ยวแบบเชียงใหม่ ราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นที่แพร่หลายในพื้นที่ที่เคยอยู่ในอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาซึ่งรวมถึงเมืองโบราณเชียงใหม่ ทั้งนี้พบเจดีย์ปราสาทห้ายอดล้านนาศิลปะในระยะหลัง ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 มักนิยมทำฐานเจดีย์หลายเหลี่ยม และรับอิทธิพลผลงานศิลปกรรมจากล้านช้างส่งผลให้เกิดการทำฐานบัวทรงกลมมาตกแต่งตามองค์เจดีย์

สามารถพบหลักฐานลักษณะทรงเจดีย์ปราสาทยอดแบบล้านนาได้ที่ เจดีย์วัดหมื่นเชียง และเจดีย์วัดผ้าขาวบ้าน

2.1.3) เจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบสุโขทัย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ป่งชี้การรับอิทธิพลการก่อสร้างจากอาณาจักรสุโขทัยแต่ไม่มีจระนำขุ้ม ประกอบองค์เจดีย์ และส่วนใหญ่ถูกสร้างเจดีย์ภายนอกครอบอีกชั้น กลายเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ซึ่งพบมากในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน สามารถพบหลักฐานลักษณะทรงเจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบสุโขทัยได้ที่ เจดีย์ในวัดอาทิตันแก้ว

(1) เจดีย์ทรงระฆังแบบลังกา (2) เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา (3) เจดีย์ทรงระฆังแบบศิลปะพม่า (4) เจดีย์ทรงระฆังแบบพิเศช (5) เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านช้าง

ภาพที่ 35 รูปแบบเจดีย์ทรงระฆังแต่ละรูปแบบของเมืองโบราณเชียงแสน (ภาพจาก คัคคีชัย สายสิงห์. 2551: น.81, 101, 137, 139, 143)

2.2) เจดีย์ทรงระฆัง มีหลากหลายรูปแบบ ดังภาพที่ 4.17 ประกอบด้วย

2.2.1) เจดีย์ทรงระฆังที่มีลักษณะใกล้เคียงกับต้นแบบลังกา หรืออิทธิพลสุโขทัย มักมีความเรียบง่ายและไม่ซับซ้อน ส่วนสำคัญ คือ ทั้งส่วนฐานและส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นบัวคว่ำ-บัวหงายเตี้ย สามารถพบหลักฐานลักษณะทรงเจดีย์ระฆังแบบลังกา หรือสุโขทัยได้ที่ เจดีย์วัดจอมหมอก (นอกเขตกำแพงเมือง)

2.2.2) เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ต้นแบบมาจากพระธาตุหริภุชชัย โดยสามารถแบ่งประเภทแยกย่อยตามวิวัฒนาการด้านรูปแบบเป็น 3 กลุ่ม คือ

- ส่วนรองรับเป็นฐานบัวคว่ำ, บัวหงายอยู่ในผังวงกลม สามารถพบหลักฐานได้ที่ เจดีย์วัดพระบวช วัดปงสนุก วัดเสาศิยาน และวัดอโศกข้างค้ำ (องคิโน)
- ส่วนรองรับเป็นฐานบัวคว่ำ, บัวหงายอยู่ในผังแปดเหลี่ยม สามารถพบหลักฐานได้ที่ วัดพระยืน วัดอาทิตันแก้ว (องค์นอก) วัดแสนเมืองมา และเจดีย์วัดเจดีย์หลวง
- ส่วนรองรับเป็นฐานบัวถลาในผังแปดเหลี่ยม สามารถพบหลักฐานได้ที่ วัดร้อยข้อ และวัดปราสาทคุ่ม

2.2.3) เจดีย์ทรงระฆังที่มีอิทธิพลศิลปะแบบพม่า ช่วงเมืองโบราณ

เชียงใหม่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่า พบเพียงแห่งเดียว คือ เจดีย์วัดชุมแสง ที่มีการสร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมของพม่า เพราะเมืองถูกทำลายจากการเผาเมืองตามคำสั่งของรัชกาลที่ 1 หลังตีเมืองโบราณเชียงใหม่ แสกลับมายุ่งภายใต้การปกครองของไทย ความแตกต่างของเจดีย์รูปแบบศิลปะพม่า คือ ส่วนฐานไม่ใช่ฐานบัว 2 ฐานซ้อนกับส่วนรองรับองค์ระฆังอยู่ในผังยกเก็จทั้งหมด

2.2.4) เจดีย์ทรงระฆังรูปแบบพิเศษ พบเพียงแห่งเดียว คือ เจดีย์

วัดกู่เต้า (นอกเขตกำแพงเมือง) ซึ่งมีพัฒนาการมาจากเจดีย์ปล่องแบบเมืองเชียงใหม่ โดยการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการเจาะช่องจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นการประดิษฐ์ปั้นรูปเทวดา แสดงอิทธิพลจากการรับศิลปกรรมของสกุลช่างพะเยาทั้งหมด

2.2.5) เจดีย์ทรงระฆังรูปแบบล้านช้าง พบเพียงแห่งเดียว คือ

เจดีย์วัดเซตวัน (วัดกาเผือก) เป็นเจดีย์ทรงระฆังแผนผังสี่เหลี่ยมตั้งแต่ส่วนฐานถึงองค์ระฆัง จุดที่สอดคล้องกับศิลปกรรมล้านช้าง คือ ส่วนฐานบัวรองรับองค์ระฆังที่ยึดท้องไม้สูงมีการประดับบัวตรงกลางเส้นเดียว สร้างในพ.ศ. 2179 ระยะเวลาภายใต้การปกครองของพม่าที่ได้ช่างฝีมือจากประเทศลาวมาก่อสร้างเจดีย์เพื่อพัฒนาและดูแลพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

2.3) มณฑป มณฑปยอดเจดีย์ และอาคารประเภทอื่น ๆ รายละเอียดดังนี้

2.3.1) มณฑปยอดเจดีย์ หรือเจดีย์ที่มีการเจาะคูหาเข้าภายใน

เป็นลักษณะมณฑปที่พบเพียงที่เมืองเชียงใหม่ อีกทั้งพบเพียงที่เจดีย์วัดธาตุโขงเท่านั้น ซึ่งอยู่นอกเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ มีลักษณะฐานเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาโดยทั่วไป แต่ฐานของเจดีย์มีความสูงค่อนข้างมาก คาดว่าถูกสร้างในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22

2.3.2) มณฑป เป็นอาคารที่อยู่ในฝั่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีฐานบัวคว่ำ - บัวหงายรองรับส่วนฐาน ตัวอาคารมีซุ้มอยู่ด้านหน้า สามารถเข้าไปภายในได้ มักเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญเป็นประธานของวัด สามารถพบหลักฐานลักษณะมณฑปดังกล่าวได้ที่ วัดมหาธาตุ และวัดสวัสดี (สี่สี่)

4.2.1.2 ประเภท เรือนพักอาศัย

จากการสำรวจพื้นที่จริงและสัมภาษณ์พบว่า เรือนพักอาศัยมีความหลากหลายตามรูปแบบการพัฒนาของเมือง พบเรือนอาศัยที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมชัดเจนอยู่ 3 แห่ง คือ (1) อาคารตึกแถวอิทธิพลฝรั่งเศสช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ดังภาพที่ 4.18 (2) เรือนพักอาศัยไทยกาแลพื้นเมืองทางภาคเหนือ ดังภาพที่ 4.19 และ (3) เรือนรับรอง (เรือนประทับ) ขององค์ในหลวงรัชกาลที่ 9 ในพ.ศ. 2501 ซึ่งมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบเรือนไทยร่วมสมัย ทรงหลังคาปั้นหยา ดังภาพที่ 4.20

ปัจจุบันมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์และผู้อยู่อาศัย โดยเฉพาะเรือนรับรองที่ได้รับ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์จากหลายหน่วยงานรวมถึงชุมชน แต่ไม่มีการจัดการดูแลเรือนพักอาศัยเพราะไม่สามารถตกลงผลประโยชน์ร่วมกันในปัจจุบัน อีกทั้งยังพัฒนา วนรักษ์ดี ประธานชุมชนริมน้ำโขงกล่าวถึงความไม่ยินยอมของผู้อยู่อาศัยต่อการดูแลจัดการเรือนอาศัยโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะมีความเข้าใจไม่ตรงกันและยากต่อการเจรจา

ภาพที่ 36 ภาพถ่ายตึกแถวอิทธิพลวัฒนธรรมฝรั่งเศส บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 37 ภาพถ่ายเรือนกาแลอยู่อาศัย บ้านที่ภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 38 ภาพถ่ายพระตำหนักของในหลวงรัชกาลที่ 9 บ้านที่ภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

4.2.1.3 ประเภท ภูมิสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาภาคเอกสาร การสำรวจพื้นที่จริง และการสัมภาษณ์พบว่า ภูมิสถาปัตยกรรมที่สำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ ประกอบด้วย (1) ป้อมประตูและกำแพงเมืองโบราณ (2) คลองคูเมือง (3) แนวต้นไม้ใหญ่และต้นไม้โบราณ (4) พื้นที่ช่วงเมือง หรือพื้นที่พระมหาธาตุกลางเวียง และ (5) พื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำโขง

ทั้งนี้ภาพรวมเกี่ยวกับสภาพในปัจจุบันของภูมิสถาปัตยกรรมภายในเมือง ได้รับความเสียหายค่อนข้างมาก เกิดจากปัญหาทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนทำให้ลักษณะทางกายภาพบางอย่างของภูมิสถาปัตยกรรมสูญหายอันเป็นข้อพึงระวังต่อการออกแบบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ โดยแจกแจงรายละเอียดได้ ดังนี้

1) ป้อมประตูและกำแพงเมืองโบราณ (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.2-66, 2-68, 2-70) เป็นกำแพงชั้นเดียวสูงประมาณ 4 เมตร ฐานกำแพงกว้างประมาณ 15 เมตร บางบริเวณพบฐานเสมาและใบเสมา ล้อมเมืองสามด้าน เมืองขิดริมแม่น้ำโขงสันนิษฐานว่าใช้แม่น้ำโขงเป็นแนวกำแพงทางธรรมชาติของเมืองโบราณเชียงใหม่

บทบาทสำคัญของกำแพงเมือง คือ เป็นตัวบ่งบอกบ่งบอกอาณาเขตของเมืองโบราณเชียงใหม่เพื่อความมั่นคงจากการรุกรานดินแดนภายใต้แนวคิดริเริ่มของพระยาแสนภูที่มีมาตั้งแต่ก่อสร้างเมืองในพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน แต่เดิมมีหลักฐานบ่งชี้ว่าเมืองโบราณเชียงใหม่มีประตูเมืองทั้งหมด 11 ประตู ปัจจุบันหลักฐานดังกล่าวสูญหายเพราะเมืองเคยถูกปล่อยร้าง จึงพบเพียงป้อมปากประตูและประตูเมืองรวม 5 แห่ง และป้อมมุมกำแพงทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ 1 แห่ง (สุรพล คำรืห์กุล, 2545: น.116) มีลักษณะรูปทรงเกือกม้า จากการสำรวจพบว่า สภาพค่อนข้างสมบูรณ์เพราะมีการดูแลจัดการโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบวัชพืชขึ้นอย่างประปรายตามบริเวณแนวกำแพงเมืองโบราณ ดังภาพที่ 4.21

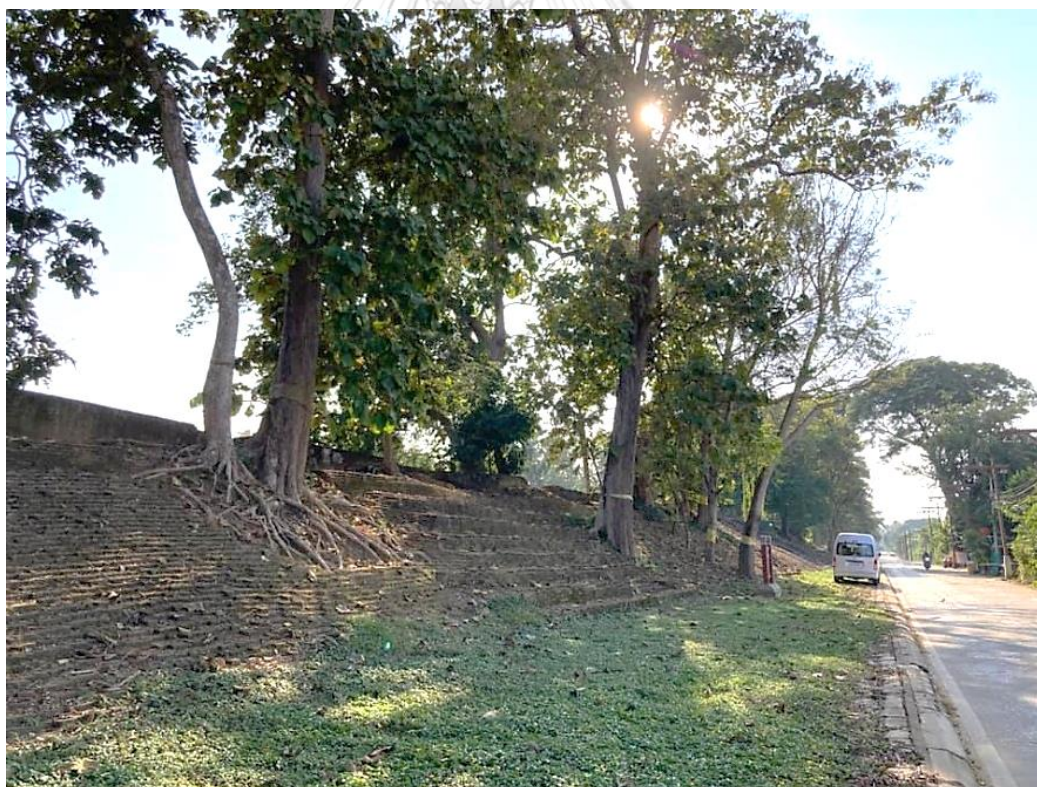
ภาพที่ 39 ภาพถ่ายกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ แสงเช้า วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

2) คลองคูเมืองโบราณ (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.2-80) เป็นคูล้อมแนวกำแพงเมืองเพื่อรองรับน้ำจากที่ดอนสูงสลับภูเขาเตี้ยทางเหนือ ปัจจุบันพบว่า ไม่มีน้ำไหลเข้าคูเมือง นอกจากพื้นที่น้ำขังจากการรองรับน้ำฝนในปริมาณที่ค่อนข้างน้อย วัชพืชปกคลุมพื้นที่ และต้นไม้ใหญ่เติบโตตามริมคูเมือง ดังภาพที่ 4.22

ภาพที่ 40 ภาพถ่ายคลองคูเมืองโบราณเชียงใหม่ แสงเช้า วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

3) แนวต้นไม้ใหญ่และต้นไม้โบราณ สามารถจำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ต้นไม้โบราณ โดยภายในเมืองโบราณเชียงใหม่เป็นต้นสักโบราณ สามารถพบตามบริเวณถนนเส้นหลักกลางเมืองกับตามแนวกำแพงเมือง รวมถึงต้นสักโบราณที่เติบโตภายในเขตพื้นที่วัดป่าสักซึ่งอยู่นอกเขตกำแพงเมืองโบราณเพื่อจัดทำสวนอารามป่าสัก (สร้อยดี อ่องสกุล, 2546: น.78) สภาพปัจจุบันของต้นสักโบราณค่อนข้างสมบูรณ์ ทว่าพบปัญหาเรื่องการดูแลจัดการสภาพต้นไม้อย่างยั่งยืน เช่น พื้นที่หน้าดินรอบต้นไม้เน่าเกินไปหรือไม่มีเลยเพราะถูกปูด้วยพื้นถนนคอนกรีต ทำให้เกิดการล้มของต้นไม้โบราณ ยากต่อการปลูกทดแทน และปัญหาเรื่องกระแสลมที่รุนแรงจากแม่น้ำโขง โดยนางไฉน ทรายรักษากล่าวว่า เป็นผลกระทบที่เกิดจากการสร้างถนนทางหลวงบายพาส (By pass) ส่งผลให้เกิดการล้มของต้นไม้โบราณอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะต้นสักโบราณตามแนวกำแพงเมืองที่มีปริมาณดินยึดเกาะน้อย จึงสร้างความเสียหายแก่โบราณสถานและชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ดังภาพที่ 4.23 – 4.25 และกลุ่มที่ 2 ต้นไม้ใหญ่ คือ ต้นจามจุรีซึ่งจากการวัดด้วยการนับก้าวทำมีขนาดทรงพุ่มกว้างประมาณ 30 เมตร พบบริเวณพื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำโขง สภาพปัจจุบันสมบูรณ์และได้รับการดูแลรักษา แต่มีจำนวนน้อย ดังภาพที่ 4.26 – 4.27

ภาพที่ 41 ภาพถ่ายแนวต้นสักตามแนวกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 42 ภาพถ่ายแนวต้นไม้ตามแนวถนนกลางเมืองเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 43 ภาพถ่ายต้นไม้โบราณภายในพื้นที่วัดป่าสัก บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

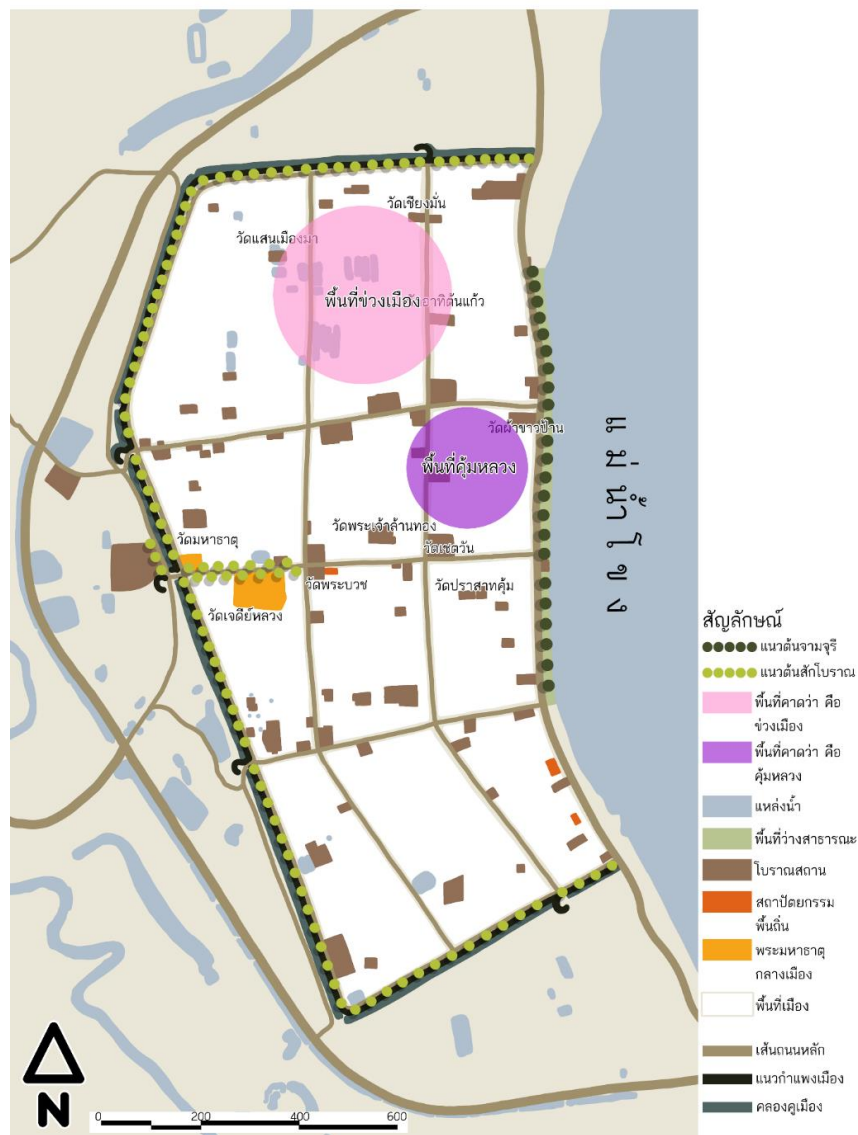
ภาพที่ 44 ภาพถ่ายแนวต้นจามจุรีริมแม่น้ำโขง บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 45 ภาพถ่ายสภาพต้นจามจุรีริมแม่น้ำโขง บันทึกภาพวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2564

4) พื้นที่ช่วงเมือง หรือพื้นที่พระมหาธาตุกลางเวียง สุรพล คำริห์กุล (2545)
อธิบายว่า หลัการเมือง หรือช่วงเมือง คือ ลานกว้างสำหรับประกอบพิธีกรรม หรือกิจกรรมที่มีคนร่วมจำนวนมาก ตามความเชื่อของล้านนามักมีวัดหัวช่วงตั้งอยู่เหนือพื้นที่ช่วงเมือง โดยช่วงเมืองของเมืองโบราณเชียงแสนพบว่าสูญหายจากการถูกปล่อยทิ้งร้างในอดีต จึงพิจารณาความเป็นไปได้ของพื้นที่ช่วงเมือง จากที่ตั้งของวัง หรือคุ้มหลวงของเมืองเชียงแสน หรือที่กล่าวถึงโรงหลวงของพระเจ้าแสนภู พบว่าอยู่บริเวณวัดแสนเมืองมา เพราะคล้ายชื่อเมืองเชียงใหม่ กับวัดเชียงมั่น ไ้จรดถึงวัดเจดีย์หลวง ซึ่งเป็นพระมหาธาตุกลางเมือง ดังภาพที่ 4.28

แผนผังแสดงตำแหน่งช่วงเมืองที่หายไปของเมืองโบราณเชียงแสน

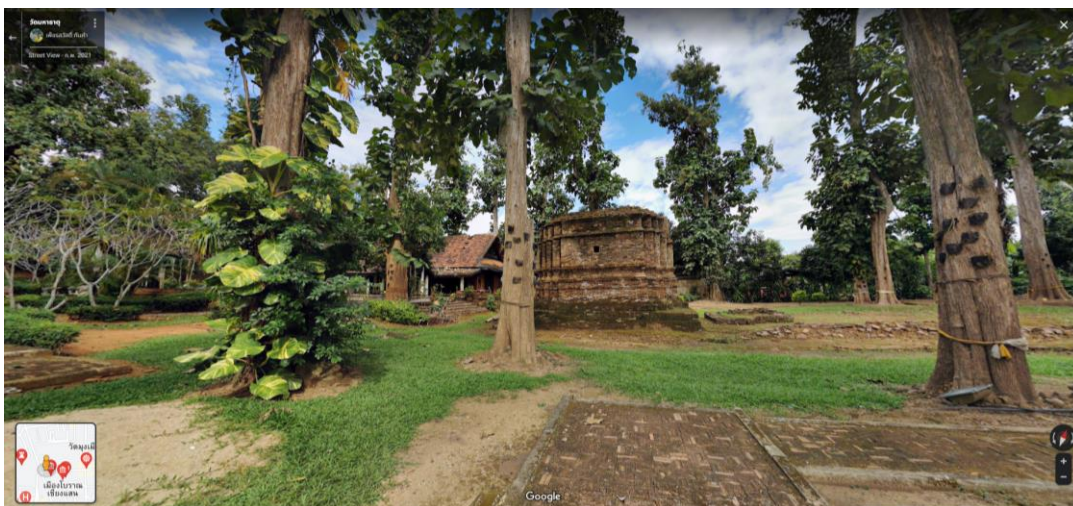

ภาพที่ 46 แผนผังแสดงตำแหน่งช่วงเมืองที่หายไปของเมืองโบราณเชียงแสน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

อย่างไรก็ตามพื้นที่ลานสำหรับประกอบพิธีกรรมไม่ได้มีเฉพาะพื้นที่ช่วงเมือง เพราะภายในเมืองโบราณเชียงแสนพบพื้นที่ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ใกล้เคียงกับช่วงเมือง คือ พื้นที่พระมหาธาตุกลางเมืองที่สร้างพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางสำหรับการจัดกิจกรรมของเมือง คือ วัดมหาธาตุ และวัดเจดีย์หลวง ตั้งบริเวณถนนกลางเมืองโบราณ เชียงแสน ดังภาพที่ 4.29 – 4.30

ภาพที่ 47 ภาพถ่ายพระมหาธาตุของวัดเจดีย์หลวง บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 48 ภาพจากโปรแกรม Google Street View 2021 ตรงพระมหาธาตุของวัดมหาธาตุ

5) พื้นที่ริมแม่น้ำโขง (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2549: น.1-4) คือ แนวพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อเมืองโบราณเชียงแสน เนื่องจากเป็นพื้นที่สำหรับรองรับการสัญจรทางแม่น้ำเพื่อการค้าขาย การข้ามพรมแดน และทางการรบ เพราะแม่น้ำเป็นพื้นที่สำคัญที่มีผลต่อการดำรงชีวิตชุมชน ทั้งการเกษตรกรรม การประมง และวิถีชีวิตซึ่งบ่งชี้ถึงร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองโบราณเชียงแสน ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

จากการสำรวจพื้นที่พบว่า ในปัจจุบันพื้นที่ริมแม่น้ำโขงถูกพัฒนากลายเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อจัดกิจกรรมเชิงท่องเที่ยววัฒนธรรมของชุมชน และกิจกรรมประจำวันทั่วไป เช่น เปิดร้านอาหารแผงลอย กิจกรรมนันทนาการเพื่อการพักผ่อน เป็นต้น ดังภาพที่ 4.31 - 4.32

ทั้งนี้บทบาทของพื้นที่เพื่อเป็นท่าเรือสำหรับสัญจรทางแม่น้ำยังคงมีให้เห็นเหมือนในอดีต เพราะชุมชนมียานพาหนะเรือจอดอยู่ตามริมแม่น้ำโขงอย่างประปราย รวมถึงท่าเรือสำหรับข้ามพรมแดนระหว่างประเทศไทย ประเทศลาว และประเทศพม่า กับท่าเรือรองรับสินค้ารูปแบบท่าเรือน้ำลึกจากประเทศจีน แต่ภายหลังมีการย้ายท่าเรือออกจากเขตเมืองโบราณเพื่อป้องกันความเสียหายจากการทำท่าเรือที่มีผลกระทบต่อโบราณสถาน

ภาพที่ 49 ภาพถ่ายพาโนรามา (panorama) กิจกรรมการพักผ่อนในพื้นที่สาธารณะริมน้ำโขง และการจอดเรือตาม
ริมแม่น้ำโขงของชุมชน บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 50 ภาพถ่ายกิจกรรมการพักผ่อนในพื้นที่สาธารณะริมน้ำโขง บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

4.2.2 วิธีชีวิตทางสังคม

องค์ประกอบเชิงสังคมของเมืองโบราณเชียงใหม่ มีความโดดเด่นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพื้นที่ที่เกี่ยวกับศาสนสถาน จากการสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชนสามารถสรุปว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่เริ่มมีลักษณะตั้งเรือนอาศัยล้อมรอบวัดซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางจัดกิจกรรมของชุมชน และจุดรวมส่งเครื่องบรรณาการแก่เมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา

ทั้งนี้กิจกรรมของชุมชนยังคงมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศาสนสถานจนถึงปัจจุบัน เพราะพบพื้นที่โบราณสถานที่ยังมีการใช้งานเป็นวัดประจำชุมชน ประกอบด้วย (1) วัดเจดีย์หลวง (2) วัดพระเจ้าล้านทอง (3) วัดผ้าขาวป่าน และ (4) วัดปงสนุก กิจกรรมภายในวัดส่วนใหญ่ ได้แก่ ทำบุญ ตักบาตร และร่วมงานพิธีศพ ถือเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนได้พบปะกันมากที่สุด รวมถึงกิจกรรมทางศาสนา และเทศกาลสำคัญของเมืองจัดในพื้นที่ทางวัดตามความเชื่อทางศาสนาที่ชุมชนให้ความสำคัญอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่น เทศกาลไม้ค้ำสะหลีหรือไม้ค้ำต้นโพธิ์ ณ วัดศรีมหาโพธิ์ ในช่วงวันที่ 16 - 18 เมษายนในโอกาสวันปีใหม่ของไทยของทุกปี กิจกรรมสงฆ์พระธาตุเจดีย์หลวงช่วงเทศกาลสงกรานต์ในวันที่ 13 - 16 เมษายนของทุกปี และเทศกาลทั่วไปอย่างเช่น วันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และเทศกาลลอยกระทง บ่งชี้ได้ว่า วัดเจดีย์หลวงกับวัดมหาโพธิ์ เป็นพื้นที่โบราณสถานซึ่งได้รับความใส่ใจจากชุมชนต่อการจัดกิจกรรมภายในเมืองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงพื้นที่วัดที่ยังมีการใช้งาน ได้แก่ วัดเจดีย์หลวง วัดพระเจ้าล้านทอง วัดผ้าขาวป่าน และวัดปงสนุก ถือเป็นพื้นที่ศูนย์รวมในการจัดกิจกรรมประจำวันทางศาสนาของชุมชน และพื้นที่ริมแม่น้ำโขงอันเป็นพื้นที่ศูนย์รวมจัดกิจกรรมกับเทศกาลประจำปีของชุมชนโดยตลอด

นอกจากนี้กิจกรรมทางสังคมที่มีอยู่เดิม ชุมชนเพิ่มการจัดกิจกรรมที่แสดงความสัมพันธ์ร่วมกับพื้นที่โบราณสถานซึ่งเกี่ยวกับศาสนสถานมากขึ้น คือ การจัดกิจกรรมเชิญพระจากวัดพระธาตุมหาเจดีย์มาสดมภ์ตามวัดร้าง หรือโบราณสถานร้างของเมืองโบราณเชียงใหม่ทุกวันแรม 8 ค่ำ แต่ละเดือน ดังภาพที่ 4.33 และตารางที่ 4.2

แผนผังแสดงการใช้พื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมพื้นถิ่น (Cultural Activity Site Mapping)

ภาพที่ 51 ภาพถ่ายกิจกรรมการพักผ่อนในพื้นที่สาธารณะริมน้ำโขง (Cultural Activity Site Mapping)
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตารางที่ 4 กิจกรรมพื้นถิ่นของชุมชนในแต่ละเดือน

เดือน	กิจกรรมพื้นเมืองของชุมชน	ช่วงเวลาการจัดกิจกรรม	สถานที่จัด
มกราคม	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
กุมภาพันธ์	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	วันมาฆบูชา	วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
มีนาคม	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
เมษายน	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	เทศกาลสงกรานต์	วันที่ 13 - 16 เมษายนของทุกปี	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน และพื้นที่ริมแม่น้ำโขง
	กิจกรรมทรงแบน้ำพระธาตุเจดีย์หลวง		วัดเจดีย์หลวง
	เทศกาลไม้ค้ำสะหลีหรือไม้ค้ำต้นโพธิ์	วันที่ 16 - 18 เมษายนของทุกปี	วัดมหาโพธิ์
พฤษภาคม	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	วัดวิสาขบูชา	วันขึ้น 15 ค่ำแรก เดือน 6	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	วันอัฐมีบูชา	วันแรม 8 ค่ำ เดือน 6	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน

มิถุนายน	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
กรกฎาคม	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	วันอาสาฬหบูชา	วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	วันเข้าพรรษา	วันแรม 11 ค่ำ เดือน 8	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
สิงหาคม	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
กันยายน	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
ตุลาคม	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	วันออกพรรษา	วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	วันทอดกฐิน	วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
พฤศจิกายน	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	เทศกาลลอยกระทง	วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12	วัดภายในเมืองโบราณเชียงแสน และพื้นที่ริมแม่น้ำโขง

ธันวาคม	วันพระ	วันขึ้น 8 ค่ำ, วันขึ้น 15 ค่ำ, วันแรม 8 ค่ำ, วันแรม 14 ค่ำ หรือวันแรม 15 ค่ำ	วัดทุกที่ภายในเมืองโบราณ เชียงแสน
	กิจกรรมสวดมนต์ตามวัดร้าง	วันแรม 8 ค่ำ	วัดร้างภายในเมืองโบราณ เชียงแสน

4.3 การเปลี่ยนแปลงของเมืองโบราณเชียงแสน

จากการศึกษาภาคเอกสาร การสำรวจพื้นที่จริง และสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชนของเมืองโบราณเชียงแสน กับตัวแทนเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่พบว่า เมืองโบราณเชียงแสนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ และวิถีชุมชน รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.3.1 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

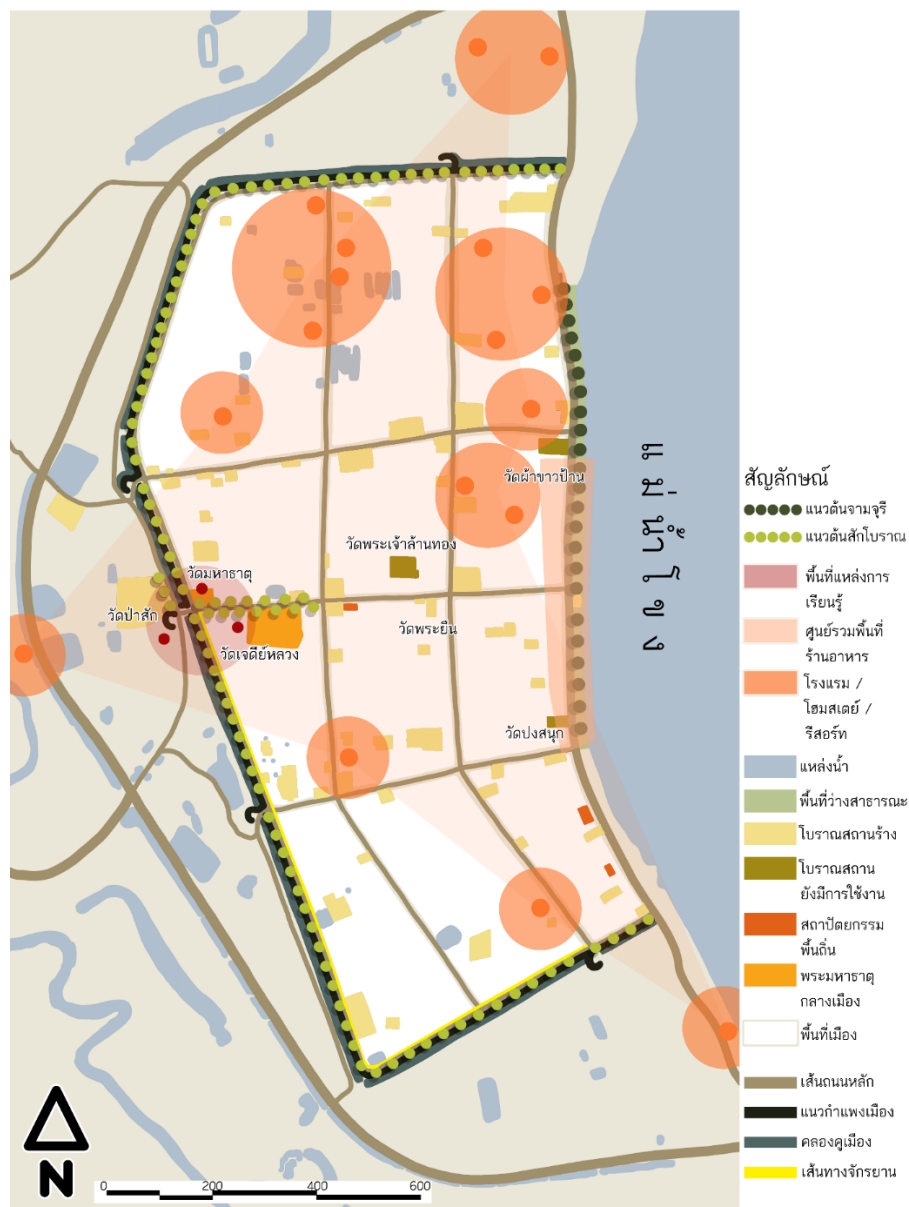
สามารถจำแนกประเภทของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมืองโบราณเชียงแสนเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ (1) การรื้อถอนพื้นที่โบราณสถาน (2) การพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว และ (3) การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยผลสรุปของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ คือ สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงมีผลต่อสภาพของโบราณสถานภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนที่ทรุดโทรม และได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและการสร้างเส้นทางคมนาคม ถือเป็นปัจจัยที่สร้างผลกระทบขนาดใหญ่ เพราะการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินสร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและรูปแบบสังคม ซึ่งครอบคลุมถึงรูปแบบการใช้ชีวิตของชุมชนภายในพื้นที่ที่มีผลต่อสภาพโบราณสถานจากกิจวัตรประจำวันของชุมชน

นอกจากนี้ผลการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรองรับการเป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภูมิภาคทางเหนือของเมืองโบราณเชียงแสนส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงบทบาทของเมืองโบราณเชียงแสน จึงพบการเพิ่มที่พักอาศัยประเภทรีสอร์ต โรงแรม และโฮมสเตย์ (Homestay) ที่มีลักษณะอาคารไม่ขัดต่อการเป็นพื้นที่พักอาศัยที่มีความสูงไม่เกิน 4-5 ชั้น ซึ่งพบเป็นจำนวนมากในพื้นที่ทางเหนือของเมืองโบราณเชียงแสน เพราะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ทำให้เป็นปัจจัยเพิ่มการขยายตัวของเมืองในบริเวณดังกล่าวจำนวนมากขึ้นในอนาคต อีกทั้งพบชุมชนจัดทำร้านอาหารรองรับการมาของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากขึ้นโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ถนนริมแม่น้ำโขง พบว่ามีร้านอาหารจำนวนมากสร้างพื้นที่ริมแม่น้ำโขงโดยตรงกลายเป็นลดพื้นที่สาธารณะในการจัดทำกิจกรรมของชุมชนได้ และการสร้างเส้นทางสัญจรภายในเมืองทำให้การเข้าถึงพื้นที่สำคัญของเมืองโบราณเชียงแสนมากขึ้น ในทางกลับกันการสัญจรทางรถยนต์หากมีปริมาณมาก สามารถสร้างความเสียหายต่อภายในพื้นที่ได้เช่นกัน ถือเป็นข้อจำกัดที่ควรพึงระวังต่อการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมาสดังภาพที่ 4.34

อย่างไรก็ตามการเพิ่มพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ บ่งชี้ถึงความพยายามของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนแก่ชุมชน แต่การใช้งานภายในพื้นที่ยังไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ เนื่องจากผู้ใช้บริการในจำนวน

น้อยและส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาที่ทางสถาบันศึกษามาศึกษา และทัศนศึกษามอบความรู้มากกว่าเป็น การจัดกิจกรรมจากความร่วมมือของชุมชนภายในพื้นที่ อีกทั้งชุมชนยังให้ความสำคัญต่อการร่วมกิจกรรม เชิงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของพื้นที่ในปริมาณน้อย จึงมีความจำเป็นต่อการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทาง กายภาพที่เกิดขึ้นเป็นข้อพึงระวังในการนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ เพื่อ ควบคุมผลของการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่เมืองไม่สร้างความเสียหายต่อสภาพโบราณสถาน และ สนับสนุนการใช้งานของพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ให้มีการใช้งานตามวัตถุประสงค์มากยิ่งขึ้น โดยรายละเอียด แต่ละประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพประกอบด้วย

แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่มีผลต่อเมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 52 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่มีผลต่อเมืองโบราณเชียงใหม่

4.3.1.1 การรุกรานพื้นที่โบราณสถาน

ในปัจจุบันพื้นที่โบราณสถานภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ได้รับความเสียหายอย่างมาก ทั้งภูมิทัศน์รอบพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาและขยายตัวของเมือง มุมมองการรับรู้ที่สูญเสียจากการสร้างอาคารบังพื้นที่โบราณสถาน และความสมบูรณ์ของโบราณสถานที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้งานของพื้นที่ที่ไม่มีการใช้งานตามวัตถุประสงค์เดิม ได้แก่ คูเมืองโบราณซึ่งมีหน้าที่รับน้ำจากการไหลผ่านบนภูเขารอบพื้นที่ เมื่อไม่มีการใช้งานจึงไม่มีน้ำไหลเข้ามาในคูเมืองเกิดกลุ่มวัชพืชปกคลุมทั่วพื้นที่คูเมืองทำให้บทบาทของพื้นที่ลดลง และการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาทั้งภายในและภายนอกของเมือง ได้แก่ การล้อมของต้นไม้ซึ่งเกิดจากกระแสลมภายในเมืองมีความรุนแรงมากขึ้นสามารถสร้างความเสียหายทั้งต่อโบราณสถานและพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน กลายเป็นการลดทอนคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่โบราณสถานภายในเมืองโบราณเชียงใหม่อย่างมาก อีกทั้งการดูแลพื้นที่ของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งไม่สามารถดูแลได้ทั่วพื้นที่เพราะจำนวนพนักงานที่มีปริมาณน้อย และขาดงบประมาณในการสนับสนุนและดูแลรักษาสภาพโบราณสถานภายในเมือง

อย่างไรก็ตามการขยายตัวของเมืองที่เปลี่ยนแปลงตามการใช้ประโยชน์ที่ดินส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานอาศัยของชุมชนใกล้พื้นที่โบราณสถานมากขึ้น ในบางพื้นที่เกิดการคาบเกี่ยวหรืออยู่ในเขตที่ดินของชุมชน และบางพื้นที่กลายเป็นโบราณสถานอยู่ในเขตที่ดินของชุมชนกลายเป็นปัญหาการรุกรานพื้นที่โบราณสถาน (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553: น.4-5) และการนำพื้นที่โบราณสถานใช้ประโยชน์ส่วนตน ได้แก่ การประกาศขายที่ดินซึ่งมีแหล่งโบราณสถานในพื้นที่ของชุมชน ทำให้ยากต่อการดูแลรักษาสภาพโบราณสถาน ดังภาพที่ 4.35 - 4.37

ภาพที่ 53 ภาพถ่ายบรรยากาศโบราณสถานในพื้นที่อยู่อาศัยชุมชน บ้านทีกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 54 ภาพถ่ายบรรยากาศโบราณสถานที่ถูกรุกรานจากสิ่งของกิจวัตรประจำวันของชุมชน บ้านทีกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 55 ภาพถ่ายโบราณสถานในพื้นที่ที่ถูกขายตามใบโฉนดที่ดิน บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

4.3.1.2 การพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

จากการศึกษาภาคเอกสาร และสำรวจพื้นที่จริงพบว่า มีการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวของเมืองโบราณเชียงใหม่ตามแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่จากแผนแม่บทฉบับก่อนหน้า ประกอบด้วย (1) การสร้างแหล่งการเรียนรู้ และ (2) การสร้างเส้นทางคมนาคม

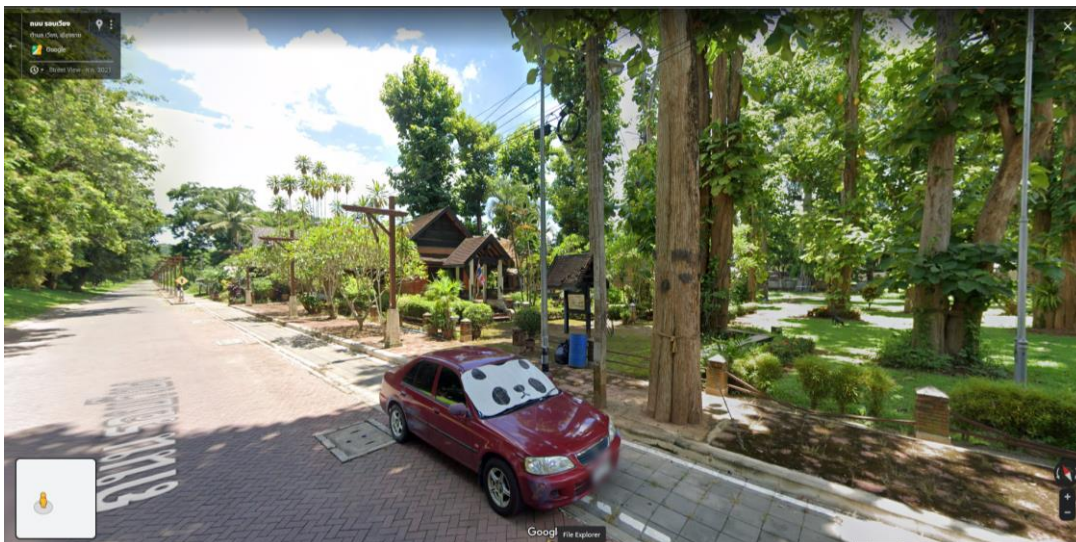
- 1) การสร้างแหล่งการเรียนรู้ จากการสำรวจพื้นที่จริงพบว่า มีการสร้างแหล่งการเรียนรู้ทั้งหมด 2 แห่ง คือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ตั้งใกล้วัดเจ็ดยี่หลวง และอาคารในโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ตั้งใกล้วัดป่าสักนอกเขตกำแพงเมืองโบราณ เป็นแหล่งการเรียนรู้และรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะจัดแสดงผลงานทางศิลปกรรมทางด้านประติมากรรมที่ขุดพบภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ ซึ่งส่วนมากพบเป็นพระพุทธรูปทางศาสนา และศิลปะปูนปั้นแกะสลักตามองค์พระเจดีย์ ครอบคลุมถึงศูนย์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอีกแห่ง คือ ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์ตั้งบริเวณวัดมหาธาตุ ดังภาพที่ 4.38 - 4.40

ภาพที่ 56 ภาพถ่ายอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเมืองเชียงใหม่ บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 57 ภาพถ่ายอาคารโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 58 ภาพจากโปรแกรม Google Street View 2021 ตรงศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์ตั้งบริเวณวัดมหาธาตุ

จากการสัมภาษณ์ทั้งตัวแทนประธานชุมชนและตัวแทนเจ้าหน้าที่บังคับชี้ทางเดียวกันว่า ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียน หรือนักศึกษาที่สถาบันศึกษาพามาศึกษาองค์ความรู้ทางศิลปะประวัติศาสตร์ และทัศนศึกษาเพื่อการเรียนรู้นอกสถานที่มากกว่าเป็นผู้อยู่อาศัยมาใช้บริการ ส่งผลให้พื้นที่แหล่งการเรียนรู้ไม่ได้รับการใช้งานตามวัตถุประสงค์ กลายเป็นพื้นที่ว่างที่ไม่มีการจัดกิจกรรม ทำให้การเปิดให้บริการของแหล่งเรียนรู้มีระยะเวลาสั้นลง และมีเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในจำนวนน้อยลง สร้างผลกระทบต่อการจัดการงบประมาณในการดูแลรักษาสภาพพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ อีกทั้งการรับรู้ต่อการมีอยู่ของสถานที่เหล่านี้ลดลง ทำให้จำนวนผู้ใช้บริการมีอัตราที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง เป็นข้อพึงระวังที่ควรจัดเสนอแนวทางต่อการใช้งานพื้นที่แหล่งการเรียนรู้เหล่านี้มากยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ทางการเรียนรู้และเผยแพร่ความสำคัญของพื้นที่เมืองให้เกิดการตระหนักรู้คุณค่าของเมืองโบราณเชียงแสน และร่วมกิจกรรมภายในพื้นที่มากยิ่งขึ้น

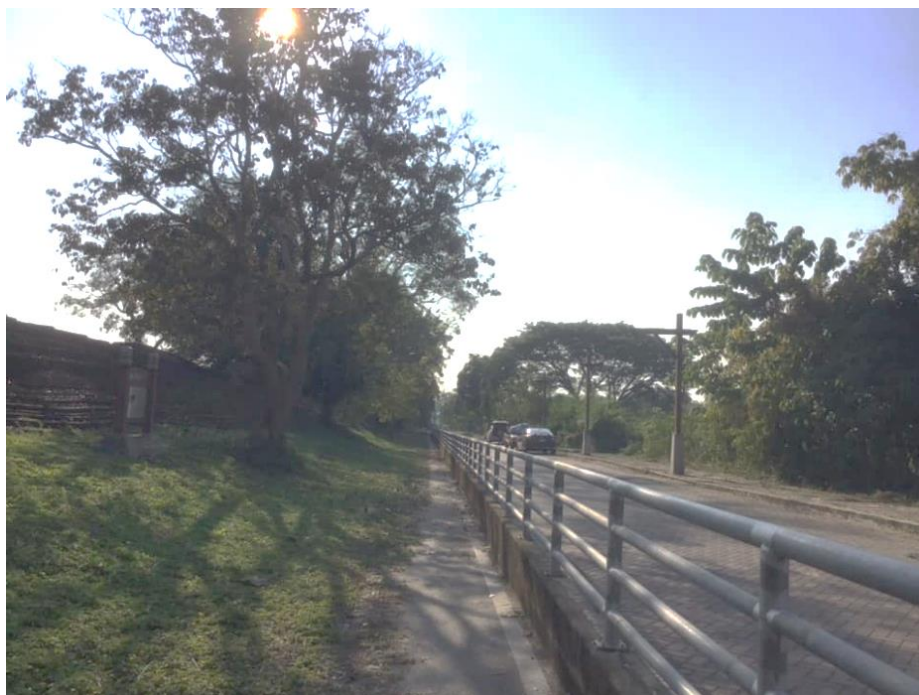
2) การสร้างเส้นทางคมนาคม ถือเป็นหนึ่งในการพัฒนาที่เกิดจากการขยายตัวของความเป็นเมืองในพื้นที่ เพื่อความสะดวกต่อการเข้าถึงสถานที่สำคัญภายในเมือง จากการสำรวจพื้นที่จริงพบว่า ภายในเมืองโบราณเชียงแสนมีการปรับปรุงถนนรอบกำแพงเมืองโบราณเชียงแสน ด้วยการปูพื้นถนนใหม่ให้มีความสวยงามและสะดวกต่อการสัญจรเพื่อรับชมภูมิทัศน์ของเมืองประวัติศาสตร์ และการเพิ่มทางสัญจรประเภทจักรยาน ซึ่งถูกสร้างตามแนวกำแพงเมืองทางทิศตะวันตกจนถึงกำแพงเมืองฝั่งทิศใต้ เป็นเส้นทางลักษณะตัวแอล

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชน และตัวแทนเจ้าหน้าที่บ่งชี้ทางเดียวกันว่า นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเดียวที่ใช้เส้นทางจักรยาน แต่มีจำนวนน้อยมาก และเส้นทางจักรยานมีรูปแบบที่ยากต่อการใช้งาน เพราะระดับทางจักรยานแตกต่างจากพื้นถนนอย่างชัดเจน และจัดทำแนวรั้วกั้นเส้นทางยากต่อการใช้งาน โดยเฉพาะการสัญจร ทำให้เส้นทางสัญจรไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ เกิดการเว้นช่องถนนซึ่งไม่สามารถสร้างประโยชน์ต่อการใช้งานได้ ดังภาพที่ 4.41 - 4.42

ดังนั้นเส้นทางคมนาคมที่มีการจัดทำอยู่เดิมของพื้นที่ หากมีการปรับปรุงให้เหมาะสมต่อบริบทภายในพื้นที่ นอกจากส่งเสริมการออกมาสัญจรเพื่อการเข้าถึงพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ ครอบคลุมถึงต่อຍอดการพัฒนาโครงข่ายสาธารณะเพื่อสร้างระบบคมนาคมภายในเมืองให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด ทั้งด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการท่องเที่ยว

ภาพที่ 59 ภาพถ่ายทางจักรยานลักษณะตัวแอลบนถนนรอบกำแพงเมือง โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (1)

ภาพที่ 60 ภาพถ่ายทางจักรยานลักษณะตัวแอลบนถนนรอบกำแพงเมือง โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (2)

4.3.1.3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณเชียงใหม่สามารถสรุปว่า พื้นที่ทางธรรมชาติ (Natural factor) มีปริมาณพื้นที่ลดลง แปรผกผันต่อพื้นที่ที่เกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ (Human factor) ซึ่งมีปริมาณพื้นที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน สามารถแจกแจงรายละเอียดผลการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่เมืองเชียงใหม่ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผลการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ทางธรรมชาติ และ (2) ผลการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ที่เกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ รายละเอียดดังนี้

1) ผลการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ทางธรรมชาติ

1.1) พื้นที่แนวภูเขามีการเข้าถึงโดยประชาชนมากขึ้น เพื่อใช้พื้นที่สำหรับการเกษตรกรรม และตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย มีผลต่อการพัฒนาเมืองและส่งผลกระทบต่อขยายตัวเมืองในอนาคต ทำให้เกิดความเสียหายต่อแนวภูมิทัศน์ทางธรรมชาติภายในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น และสูญเสียแนวกันทางธรรมชาติที่สร้างความสมดุลของสิ่งแวดล้อม รวมถึงมุมมองการรับรู้ทางธรรมชาติดั้งเดิมซึ่งบ่งบอกถึงเอกลักษณ์พื้นที่ลดลง

1.2) พื้นที่แหล่งน้ำเกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการไหลของน้ำ ก่อเกิดพื้นที่ชุ่มน้ำ (swamp) เป็นจำนวนมากขึ้น ทำให้เส้นทางน้ำมีระยะสั้น

ลง โดยเฉพาะบริเวณแม่น้ำโขงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจากทิศทางการไหลเป็นอย่างมาก จึงมีเกาะเนินกลางแม่น้ำที่อาจมีผลต่อกระแสน้ำกักเซาะริมตลิ่งทางฝั่งเมืองโบราณจนพังทลายแบบเมืองสุวรรณโคฒ์มาในอดีต อย่างไรก็ตามการเกิดพื้นที่แอ่งน้ำท่วมถึงจำนวนมาก มีแนวโน้มจะถูกถมดินเพื่อเพิ่มที่ดินสำหรับรองรับการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของชุมชน หรือปรับบึงน้ำเป็นพื้นที่รับน้ำทางการเกษตรกรรมเพื่อรองรับกิจกรรมประจำวันของชุมชน

2) ผลการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ที่เกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์

2.1) การเพิ่มพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรม บ่งชี้ผ่านภาพถ่ายทางอากาศช่วง พ.ศ. 2497 – 2539 ที่มีอัตราการเพิ่มพื้นที่ทางการเกษตรกรรมเพื่ออย่างต่อเนื่องทั้งภายในและภายนอกเมืองโบราณเชียงแสน ภายหลังจากการเกษตรกรรมมุ่งเน้นทำนอกเขตเมืองโบราณเชียงแสนมากกว่าพื้นที่ภายในเมืองโบราณ เนื่องจากพื้นที่นอกเมืองมีปริมาณอาณาเขตกว้างมากกว่าซึ่งเหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรมในปริมาณมาก ทำให้ชุมชนมีความจำเป็นต้องเดินทางออกนอกเมือง ส่งผลต่อการใช้เวลาภายในพื้นที่เมืองโบราณของชุมชนลดลงอย่างมาก

2.2) การเพิ่มพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยของชุมชนมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งภายในเมืองโบราณเชียงแสน นอกเขตเมืองกำแพงเมือง และพื้นที่จากฝั่งประเทศข้างเคียงอย่างเช่น ประเทศลาว บ่งชี้ถึงการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วซึ่งเกิดจากการตั้งถิ่นฐานของคนภายในพื้นที่กำลังมีจำนวนมากขึ้น

2.3) การเพิ่มทั้งจำนวนและขนาดของเส้นทางสัญจรภายในพื้นที่ที่มีแนวโน้มของอัตราเพิ่มมากขึ้นและขยายความกว้างของถนนมากกว่าเดิม โดยอิงพื้นฐานเส้นทางสัญจรที่มีอยู่เดิมในอดีต คือ ถนนรอบในกำแพงเมืองกับถนนเส้นหลักกลางเมืองโบราณเชียงแสน

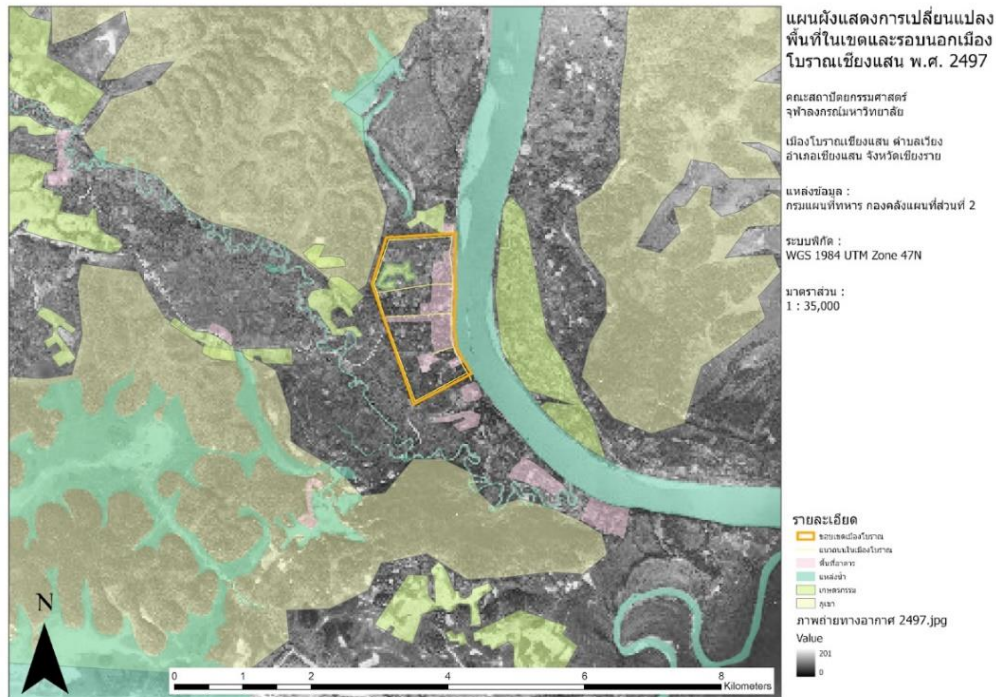
ทั้งนี้สามารถแจกแจงรายละเอียดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของแต่ละปีที่มีการบันทึกภาพถ่ายทางอากาศบนพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน ดังต่อไปนี้

- ภาพถ่ายทางอากาศปี 2497 ดังภาพที่ 4.43

Natural Factor พื้นที่ภูเขาจำนวนมาก และมีแหล่งน้ำหลัก คือ แม่น้ำโขงกับแอ่งน้ำตามร่องภูเขา

Human Factor พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมมีปริมาณค่อนข้างน้อย

และพบแนวถนนหลัก ในเมืองโบราณเชียงใหม่ เป็นเส้นถนนรอบในเขตกำแพงเมือง และถนนหลักกลางเมือง

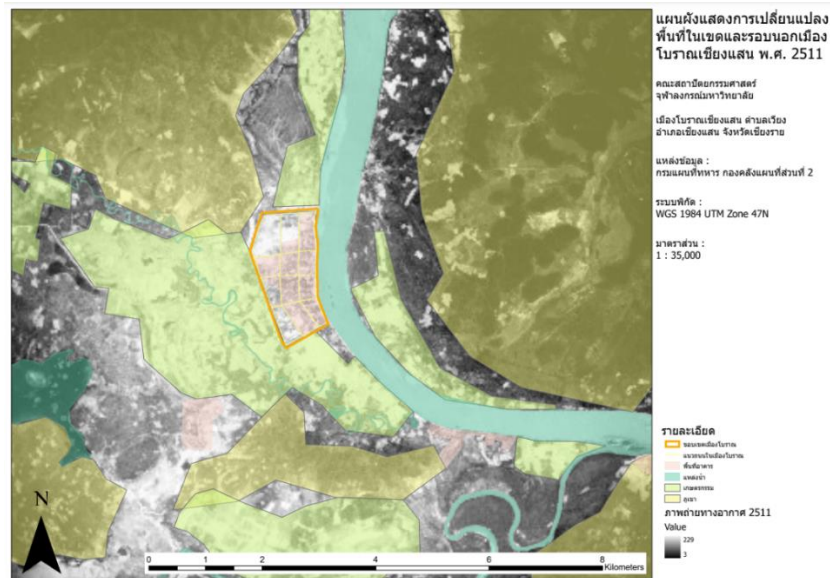

ภาพที่ 61 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2497
(ภาพดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร กองแผนที่ 2)

- ภาพถ่ายทางอากาศปี 2511 ดังภาพที่ 4.44

Natural Factor เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบริเวณพื้นที่ภูเขาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เพราะเกิดจากการรุกรานการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางเกษตรกรรมมากขึ้น และพื้นที่แหล่งน้ำเกิดการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง โดยแนวลำน้ำรอบพื้นที่ที่เริ่มตัดเข้าหากันจากการเปลี่ยนแปลงการไหลทางน้ำ

Human Factor พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมมีปริมาณพื้นที่มากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่เขตกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ และการเพิ่มเส้นทางสัญจรภายในเมืองโบราณเชียงใหม่มากขึ้น จากรูปแบบเส้นถนนที่มีการสร้างเพิ่มความชัดเจนเป็นตาราง (Grid)

ภาพที่ 62 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2511
(ภาพดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร กองแผนที่ 2)

- ภาพถ่ายทางอากาศปี 2520 ดังภาพที่ 4.45

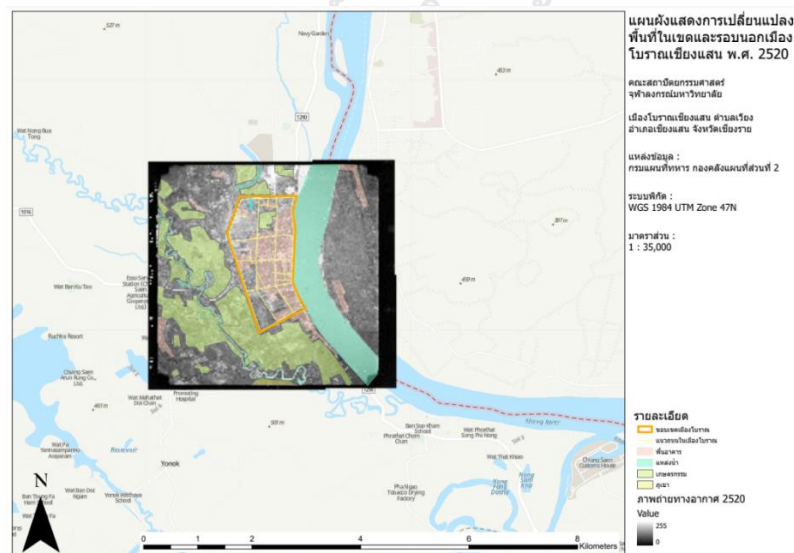
Natural Factor การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางธรรมชาติไม่ชัดเจน

Human Factor พื้นที่เกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงของใช้งานพื้นที่ไม่ชัดเจน

พื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนมีการกระจายออกมายนอกเขตกำแพงเมืองมากขึ้น

รวมถึงพื้นที่อยู่อาศัยจากฝั่งประเทศลาวมีปริมาณมากขึ้น และเพิ่มเส้นทางสัญจร

ประเภทซอยขนาดเล็กภายในเขตเมืองมากขึ้น

ภาพที่ 63 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2520
(ภาพดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร กองแผนที่ 2)

- ภาพถ่ายทางอากาศปี 2529 ดังภาพที่ 4.46

Natural Factor การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเปลี่ยนทางไหลของแม่น้ำ ทำให้เกิดพื้นที่ชุ่มน้ำ กระจายนอกเขตเมืองโบราณมากขึ้น

Human Factor พื้นที่เกษตรกรรมเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการทำภายในพื้นที่เขตกำแพงเมืองย้ายออกทำเกษตรภายนอกเขตกำแพงเมืองแทน พื้นที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงไม่ชัดเจน และเพิ่มเส้นทางสัญจรประเภทซอยขนาดเล็กภายในเขตเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณทางใต้ของเมืองโบราณ

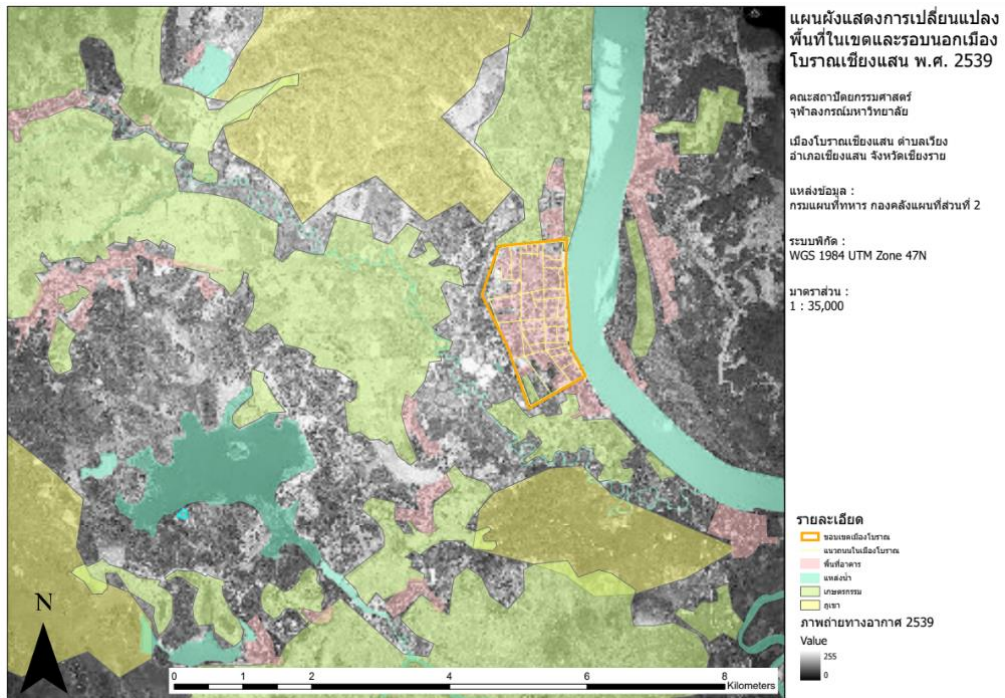

ภาพที่ 64 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงแสน พ.ศ. 2529
(ภาพดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร กองแผนที่ 2)

- ภาพถ่ายทางอากาศปี 2539 ดังภาพที่ 4.47

Natural Factor การเปลี่ยนแปลงพื้นที่บริเวณภูเขาถูกแทนที่ด้วยกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น ทำให้พื้นที่แนวธรรมชาติของภูเขาที่มีจำนวนลดลง และพบพื้นที่ชุ่มน้ำ (Swamp) กระจายนอกเขตเมืองโบราณในปริมาณคงเดิม

Human Factor พื้นที่เกษตรกรรมมีอัตราเพิ่มขึ้น เพราะใช้พื้นที่ภูเขาในการเกษตรกรรม พื้นที่อยู่อาศัยมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในประเทศไทยและประเทศลาว และเพิ่มเส้นทางสัญจรประเภทซอยขนาดเล็กภายในเขตเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ชุมชนริมแม่น้ำโขง

ภาพที่ 65 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2539
(ภาพดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร กองแผนที่ 2)

- ภาพถ่ายทางอากาศปี 2545 ดังภาพที่ 4.48

Natural Factor การเปลี่ยนแปลงส่งผลให้พื้นที่ภูเขาอาณาเขตลดลงอย่างต่อเนื่อง และพบการเปลี่ยนแปลงของแหล่งน้ำโดยเฉพาะแม่น้ำโขง เพราะเกิดเกาะเนินกลางแม่น้ำชัดเจนมากขึ้น และพบการเกิดพื้นที่ชุ่มน้ำ (Swamp) ตามแนวแม่น้ำสายเล็กนอกเขตเมืองโบราณในปริมาณคงเดิม

Human Factor พื้นที่อยู่อาศัยมีอัตราเพิ่มขึ้นทั้งในและนอกกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ พื้นที่เกษตรกรรมรอบเมืองโบราณน้อยลงคล้ายวันระยะเวลาเมืองโบราณสถานมากยิ่งขึ้น และเพิ่มเส้นถนนขนาดเล็กภายในเขตเมืองโบราณเชียงใหม่มากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ทางตอนเหนือของเมืองโบราณ

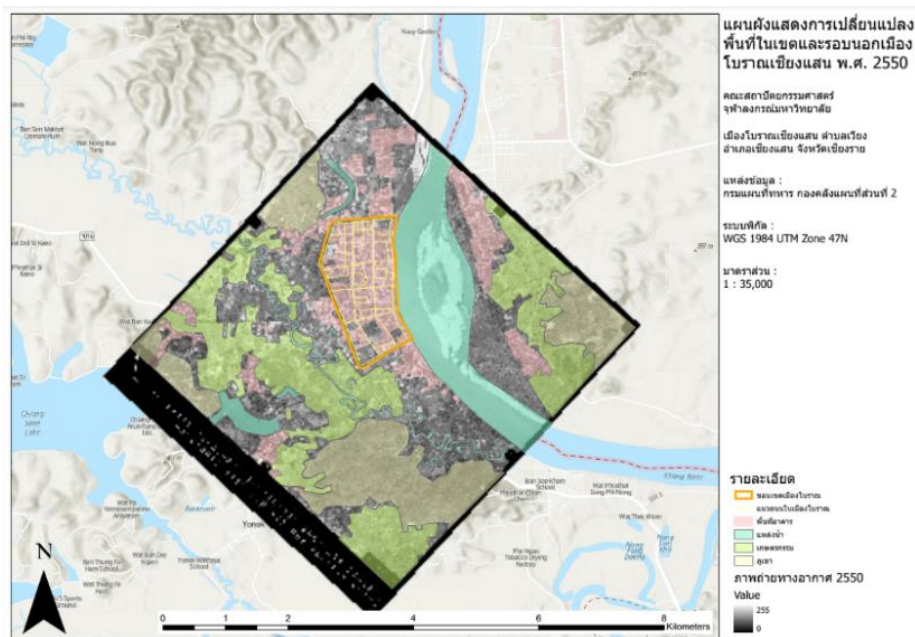
ภาพที่ 66 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงแสน พ.ศ. 2545

(ภาพดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร กองแผนที่ 2)

- ภาพถ่ายทางอากาศปี 2550 ดังภาพที่ 4.49

Natural Factor การเปลี่ยนแปลงของแหล่งน้ำพบเกาะเนินกลางแม่น้ำโขงมีขนาดใหญ่ขึ้น และเพิ่มการเกิดพื้นที่ชุ่มน้ำ (Swamp) ตามแนวแม่น้ำสายเล็ก โดยชุมชนใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นบ่อสำหรับกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรกรรมทดแทน

Human Factor การเปลี่ยนแปลงส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมบริเวณพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนน้อยลง และย้ายทำเกษตรกรรมนอกเขตพื้นที่เมืองมากขึ้น พื้นที่อยู่อาศัยมีอัตราเพิ่มขึ้นทั้งในและนอกกำแพงเมืองโบราณอย่างต่อเนื่อง และเพิ่มเส้นทางสัญจรประเภทซอยขนาดเล็กภายในเขตเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือ

ภาพที่ 67 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตและรอบนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พ.ศ. 2550
(ภาพดัดแปลงจาก กรมแผนที่ทหาร กองแผนที่ 2)

4.3.2 การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบวิถีชีวิตชุมชน

สามารถจำแนกประเภทของการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบวิถีชีวิตชุมชนของเมืองโบราณเชียงใหม่เป็น 2 ประเด็น ได้แก่ (1) บทบาทของเมืองโบราณเชียงใหม่ และ (2) กิจกรรมการใช้พื้นที่ โดยผลสรุปของการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบวิถีชีวิตชุมชน คือ ผลการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพจากข้อที่ 4.3.1 ทำให้ชุมชนปรับการใช้ชีวิตตามบริบทสังคมในปัจจุบันด้วยการสร้างรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดตั้งพื้นที่ท่าเรือสำหรับส่งสินค้าระหว่างประเทศ และพื้นที่ภายในเมืองของชุมชนมีวัตถุประสงค์นอกเหนือจากกิจกรรมทางศาสนามากขึ้น โดยมุ่งเน้นกิจกรรมนันทนาการ และการเฉลิมฉลองเทศกาลสังสรรค์รื่นเริง ทำให้พื้นที่ภายในเมืองโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำโขงยังคงมีการใช้งานเหมือนในอดีต อีกทั้งเพิ่มพื้นที่สำหรับนันทนาการที่สามารถรองรับการใช้กิจกรรมทุกวัยภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ เช่น สนามเด็กเล่น สนามเปตอง เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการจัดพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวภายในเมืองบ่งชี้ว่า พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมมีสภาพชำรุดทำให้เกิดความไม่สะดวกต่อการใช้บริการในพื้นที่สาธารณะ จากการสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชนพบว่า ที่ตั้งของพื้นที่สาธารณะไม่เอื้ออำนวยต่อการสัญจรมาใช้บริการได้ทุกคน อีกทั้งภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ไม่มีรถโดยสารสาธารณะสำหรับสัญจรภายในเมือง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีสุขภาพไม่แข็งแรง มีความจำเป็นในการจัดทำบริการสาธารณะเพื่ออำนวยความสะดวกภายในเมือง ครอบคลุมถึงเส้นทางฟุตบอลที่มีขนาดกว้างพอต่อการสัญจรภายในเมือง มีแนวโน้มต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนทำให้การใช้กิจกรรมภายนอกมีอัตราลดลง และอาจถูกเปลี่ยนการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวมากกว่าเดิม ส่งผลต่อผู้ใช้งานหลักภายในเมืองกลายเป็นนักท่องเที่ยวแทนที่ชุมชน อีกทั้งการ

เปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่สามารถส่งผลกระทบต่อสภาพโบราณสถานภายในเมืองอาจได้รับความเสียหายจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงมีความจำเป็นต่อการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบวิถีชีวิตชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นข้อพึงระวังในการนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ เพื่อควบคุมผลของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เปลี่ยนวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนมากเกินไป มีความสอดคล้องต่อบริบทสังคมในปัจจุบันมากขึ้น และสนับสนุนการใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชนตรงตามวัตถุประสงค์ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกับการอนุรักษ์และกระตุ้นความผูกพันของชุมชนที่มีต่อพื้นที่เมืองมากยิ่งขึ้น โดยรายละเอียดแต่ละประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพประกอบด้วย

4.3.2.1 บทบาทของเมืองโบราณเชียงใหม่

วาสนา ละอองปลิว (2548) กล่าวว่า ในทศวรรษที่ 2530 สมัยนายกรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เปลี่ยนเมืองเชียงใหม่ให้เป็นพื้นที่ทางการค้า หรือพื้นที่ทกเหลี่ยมเศรษฐกิจภายใต้กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Great Mekong Sub-region Cooperation Programs : GMS) รวมถึงโครงการยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว 5 เชียง เพราะเมืองเชียงใหม่เป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญต่อประวัติศาสตร์ทางตอนเหนือ ปัจจุบันบทบาทของเมืองจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำโขงเพราะพื้นที่ที่มีความสวยงามทางภูมิทัศน์และเป็นจุดศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน ทำให้พบอาคารริมแม่น้ำโขงส่วนใหญ่เป็นโรงแรม โฮมสเตย์ (Homestay) และร้านอาหาร คาเฟ่ ซึ่งดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวอย่างมาก นอกจากนี้เป็นท่าเรือรับสินค้าระหว่างประเทศจากจีน แต่ภายหลังได้ย้ายจัดทำเรือแห่งใหม่ทดแทน เพราะสถานที่ไม่อำนวยความสะดวกและเสี่ยงต่อการสร้างความเสียหายต่อแหล่งโบราณสถานภายในเมืองอย่างมาก

4.3.2.2 กิจกรรมการใช้พื้นที่

ชุมชนจัดกิจกรรมประเภทอื่นนอกจากประเพณีศาสนามากขึ้น ส่วนใหญ่เพิ่มการจัดกิจกรรมประเพณีนันทนาการโดยใช้พื้นที่ริมแม่น้ำโขง สนามกีฬาากลางอำเภอเมืองเชียงใหม่ และลานจอดรถที่ว่าการอำเภอเชียงใหม่ ได้แก่ กีฬาเปตอง, สนามเด็กเล่น, ร้านอาหารนั่งร้าน และเดินแอโรบิก ดังภาพที่ 4.50 - 4.53 อีกทั้งเพิ่มการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจัดที่พื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำโขง อาทิ กิจกรรมสืบสานภูมิปัญญางามล้ำค่าเวียงเชียงใหม่ (Sense of Chiang Saen) จัดเมื่อวันที่ 24 - 25 ธันวาคม 2564 ดังภาพที่ 4.54 - 4.56

จากการสำรวจพื้นที่จริงพบว่า สภาพพื้นที่สาธารณะเกิดการชำรุดโดยเฉพาะอุปกรณ์ในสนามเด็กเล่น นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชนสามารถสรุปว่า สภาพพื้นที่สาธารณะไม่เหมาะสมต่อการให้บริการภายในชุมชน เนื่องจากทำเลที่ตั้งไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงของชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่อาศัยทางฝั่งตะวันตกของเมืองโบราณ จึงมีผู้ใช้บริการน้อยลง เพื่อให้พื้นที่สาธารณะยังมีการใช้งานและเอื้อต่อการเข้าถึงกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่จัดภายในพื้นที่สาธารณะ จึงเป็นพื้นที่ที่ควรแก่การปรับปรุงเพื่อต่อยอดต่อการนำเสนอแนวทางการ

อนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่สนับสนุนการใช้กิจกรรมประจำวันของชุมชนที่มีต่อพื้นที่ให้มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 68 ภาพถ่ายบรรยากาศพื้นที่สาธารณะบนริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (1)

ภาพที่ 69 ภาพถ่ายบรรยากาศพื้นที่สาธารณะบนริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (2)

ภาพที่ 70 ภาพถ่ายบรรยากาศสนามเด็กเล่นของเมืองโบราณเชียงใหม่ บ้านทิ่ภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 71 ภาพถ่ายบรรยากาศสนามเปตองของเมืองโบราณเชียงใหม่ บ้านทิ่ภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ภาพที่ 72 ภาพถ่ายบรรยากาศการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (1)

ภาพที่ 73 ภาพถ่ายบรรยากาศการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (2)

ภาพที่ 74 ภาพถ่ายบรรยากาศการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2564 (3)

นอกจากนี้ยังพบว่า มีกิจกรรมตลาดภาคต่อจัดทุกวันอาทิตย์ที่ถนนหน้าี่ว่าการอำเภอเมืองใกล้พื้นที่ริมแม่น้ำโขง โดยมีเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือในการดูแลการสัญจรบนถนนและอำนวยความสะดวกในการร่วมกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมตลาดภาคต่อคือกิจกรรมคล้ายถนนคนเดิน เพราะชุมชนจะตั้งร้านขายอาหารและสินค้า เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนซื้อขาย พบมากเป็นการขายผัดสดพื้นเมืองซึ่งชุมชนเป็นผู้ปลูกด้วยตนเอง และอาหารซึ่งมีทั้งอาหารไทยพื้นเมืองจำพวกแกง และอาหารฟาสฟู๊ด (Fast food) เพื่อความสะดวกต่อการรับประทานระหว่างเดินชมภายในกิจกรรม ดังภาพที่ 4.57 ถือเป็นกิจกรรมกระตุ้นการจัดกิจกรรมของชุมชนที่มีหน่วยงานราชการเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ จึงเหมาะต่อการสนับสนุนและปรับรูปแบบการจัดให้สอดคล้องต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่เมืองโบราณมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 75 ภาพถ่ายบรรยากาศการจัดกิจกรรมตลาดกาดตองบนถนนริมแม่น้ำโขงของเมืองโบราณเชียงใหม่
บันทึกภาพวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2564

4.4 แบบประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่า

จากข้อที่ 4.1 ถึง 4.3 เป็นผลการศึกษาที่บ่งชี้ถึงพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ทั้งด้านกายภาพและด้านวิถีชีวิตทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดพื้นที่ที่มีทั้งด้านศักยภาพ และด้านที่พึงระวังต่อการอนุรักษ์และพัฒนาของเมือง จึงจำเป็นอย่างมากสำหรับวิเคราะห์และประเมินศักยภาพและปัญหาพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ โดยเกณฑ์การประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองอ้างอิงจากเกณฑ์เกี่ยวกับระบบและมาตรการในการป้องกันทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (System and measures for the protection of cultural properties) (ชนะจิต รอนใหม่, 2563) ในการประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม โดยมีขั้นตอนและกระบวนการสำหรับพิจารณาโบราณสถานภายในเมืองเก่า ประกอบด้วย

- 1) การกำหนด คัดเลือก และขึ้นทะเบียนต่อมรดกทางวัฒนธรรม (Designation and other) ครอบคลุมสิ่งทางกายภาพและรูปแบบวิถีชีวิตทางสังคม โดยองค์ประกอบทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการคัดเลือก และขึ้นทะเบียนจะมีการออกใบรับรองและประกาศราชกิจจานุเบกษา เพื่ออำนวยความสะดวกควบคุมพื้นที่ไม่ให้เกิดการรุกร้าพื้นที่จากวิถีชีวิตของชุมชนในบางประการได้
- 2) การดูแลรักษา (Preservation) โดยองค์ประกอบทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการขึ้นทะเบียนต้องได้รับการดูแลรักษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งการแนะนำและสนับสนุนงบประมาณต่อการ

ซ่อมแซมและบำรุงรักษา ครอบคลุมถึงการเผยแพร่องค์ความรู้ถึงคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่

3) การใช้ประโยชน์ (Utilization) การนำพื้นที่ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนจัดแสดงทรัพย์สินทางวัฒนธรรมต่อสาธารณะเพื่อใช้ประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า รวมถึงเผยแพร่องค์ความรู้ และสร้างประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อพื้นที่เมืองเก่า

นอกจากนี้การกำหนด คัดเลือก และขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมนั้น สามารถพิจารณาคุณค่าดังกล่าว โดยอ้างอิงจากเกณฑ์พิจารณาขององค์การยูเนสโก ซึ่งมีเกณฑ์พิจารณาสองด้าน คือ คุณค่าทางธรรมชาติและคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (UNESCO, 2011) ซึ่งเมืองโบราณเชียงใหม่มีคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นในเรื่องการวางผังโครงสร้างเมืองโบราณ ลักษณะของโบราณสถาน และศิลปกรรมประเภทประติมากรรมที่โดดเด่นของเมืองโบราณเชียงใหม่ สอดคล้องต่อคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม 2 ประเด็นตามเกณฑ์พิจารณาของยูเนสโก ประกอบด้วย

1) สิ่งที่มีเพื่อแสดงการแลกเปลี่ยนที่สำคัญของค่านิยมของมนุษย์ในช่วงเวลาหนึ่ง หรือภายในพื้นที่วัฒนธรรมของโลกในการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรม หรือเทคโนโลยี ศิลปะอนุสรณ์ การวางผังเมือง หรือการออกแบบภูมิทัศน์

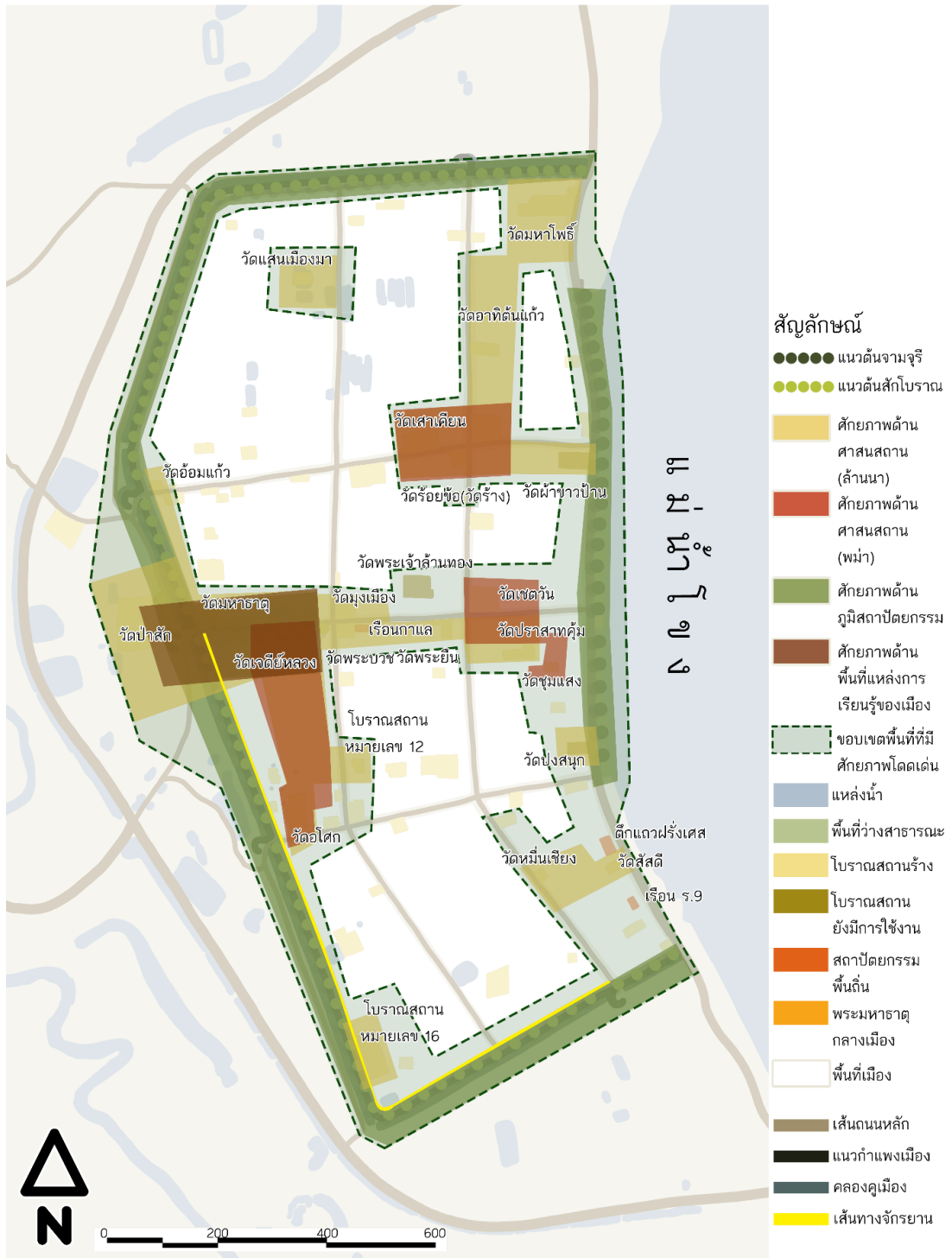
2) สิ่งที่เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของประเภทกลุ่มอาคาร กลุ่มสถาปัตยกรรมหรือเทคโนโลยี หรือภูมิทัศน์ซึ่งแสดงให้เห็นระยะที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของมนุษย์

ดังนั้นการประเมินความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองเก่าอันเป็นขั้นตอนสำคัญต่อการพิจารณาการออกแบบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ ได้แก่ (1) การประเมินศักยภาพขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม (2) การประเมินปัญหาขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม และ (3) สรุปความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม

4.4.1 การประเมินศักยภาพขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม

การประเมินศักยภาพขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่สามารถจำแนกใกล้เคียงกับการจัดหมวดหมู่พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และพื้นที่ทางวิถีชีวิตด้านสังคม ได้แก่ (1) ศักยภาพด้านศาสนสถาน สามารถแบ่งแยกย่อยอีก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอิทธิพลล้านนา และกลุ่มอิทธิพลพม่า ซึ่งครอบคลุมถึงพื้นที่โบราณสถานที่ได้รับการประเมินโดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ ให้เป็นโบราณสถานที่มีลำดับความสำคัญเป็นอันดับ 1 (2) ศักยภาพด้านภูมิสถาปัตยกรรม และ (3) ศักยภาพด้านพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ของเมือง ดังภาพที่ 4.58 รายละเอียดดังนี้

แผนผังแสดงศักยภาพทางกายภาพอันโดดเด่นภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 76 แผนผังแสดงศักยภาพทางกายภาพอันโดดเด่นภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

4.4.1.1 ศักยภาพด้านศาสนสถาน

พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ล้วนมีศักยภาพเพราะเป็นพื้นที่ศาสนสถานที่มีหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อศาสนสถานในเมืองมากที่สุด คือ อิทธิพลศิลปะล้านนา และอิทธิพลศิลปะพม่า ทำให้ศาสนสถานหลายแห่งเกิดความกลมกลืนของสองวัฒนธรรมเกิดเป็นลักษณะเฉพาะที่พบได้เพียงที่เมืองโบราณเชียงใหม่แห่งนี้ อีกทั้งยังสามารถเข้าใจการกระจายอิทธิพลจากวัฒนธรรมที่แตกต่างของวัฒนธรรมล้านนา และวัฒนธรรมพม่าผ่านแผนผังเมือง บ่งชี้ถึงความสำคัญบริเวณพื้นที่ถนนกลางเมืองซึ่งมีการใช้งานของพื้นที่ โดยเฉพาะวัดเจดีย์หลวง และถนนสี่แยกบริเวณวัดเสาศิรินทร์ที่เกิดการซ้อนทับของสองวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในเมืองโบราณเชียงใหม่

4.4.1.2 ศักยภาพด้านภูมิสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบที่โดดเด่นทางด้านภูมิสถาปัตยกรรมภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ คือ พื้นที่ตามแนวกำแพงเมือง และบริเวณหน้าทางเข้าของเมือง ณ วัดเจดีย์หลวงและวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นพื้นที่พระมหาธาตุกลางเมือง ถือเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมของเมืองที่มีความใกล้เคียงกับช่วงเมือง นอกจากนี้ที่ตั้งของเมืองโบราณเชียงใหม่อยู่ชิดแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแหล่งธรรมชาติที่สำคัญ ลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่มีลักษณะคล้ายถูกแนวธรรมชาติล้อมรอบเป็นกรอบปกป้องผู้อยู่อาศัยภายในเมือง และควรค่าต่อการอนุรักษ์ รวมถึงพึงระวังแนวกันทางธรรมชาติรอบพื้นที่เมืองเพื่อรักษาลักษณะภูมิทัศน์เหล่านี้ไว้

4.4.1.3 ศักยภาพด้านพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ของเมือง

เพราะเมืองโบราณเชียงใหม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานทางการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องอย่างกรมศิลปากร จึงมีการจัดทำแผนแม่บทด้านการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า มุ่งเน้นการปรับปรุงทางภูมิทัศน์ทางกายภาพ และการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของเมือง ในปัจจุบันเมืองโบราณเชียงใหม่จึงมีแหล่งการเรียนรู้ซึ่งตั้งรวมในบริเวณพื้นที่วัดเจดีย์หลวง และวัดมหาธาตุซึ่งเป็นพื้นที่มหาธาตุกลางเมืองที่สำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ รวมถึงการจัดทำเส้นทางคมนาคมทางเลือกเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เข้าสู่พื้นที่แหล่งการเรียนรู้ บ่งชี้ถึงจุดศูนย์รวมทางกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมบริเวณดังกล่าวอย่างมาก

ดังนั้นผลการศึกษาและการวิเคราะห์สามารถบ่งชี้ว่า พื้นที่ที่มีศักยภาพของเมืองโบราณเชียงใหม่ตั้งบริเวณถนนกลางเมือง ถนนริมแม่น้ำโขง และตามแนวขอบเขตกำแพงเมืองโบราณ โดยส่วนมากเป็นคุณค่าทางสถาปัตยกรรมจากอิทธิพลอาณาจักรล้านนาระบายตามพื้นที่ภายในเมืองโบราณ ซึ่งสอดแทรกการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเมืองจากการรับอิทธิพลภายใต้การถูกปกครองโดยพม่า โดยเฉพาะบริเวณถนนสี่แยกวัดเสาศิรินทร์ บริเวณวัดเจดีย์หลวง และบริเวณวัดเซตวัน ที่บ่งชี้ถึงความสำคัญของพื้นที่ทั้ง 3 จุดนี้ที่มีต่อบริบทของเมืองโบราณเชียงใหม่อย่างมาก จึงเกิดการผสมวัฒนธรรมต่อโบราณสถานภายในพื้นที่

ก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของเมืองโบราณเชียงใหม่ อีกทั้งการอนุรักษ์และพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนจำนวนหนึ่งภายในเมืองที่กระตือรือร้นต่อการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการจัดทำแผนแม่บท เป็นความพยายามในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ แม้ไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือสามารถนำแนวทางดังกล่าวมาใช้ในพื้นที่จริงได้มาก แต่ในปัจจุบันพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่มีอาคารสำหรับเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของเมือง รวมถึงการสร้างคณาคมทางเลือกและการปรับปรุงเส้นทางสัญจรเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่โดยไม่เป็นการลดคุณค่าทางสภาพแวดล้อมของพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีศักยภาพต่อการต่อยอดและสนับสนุนให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดทำพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น และเหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ในแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ จึงกำหนดพื้นที่ที่มีศักยภาพทางองค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่ได้ลักษณะเป็นพื้นที่รูปทรงหมายเลขแปด

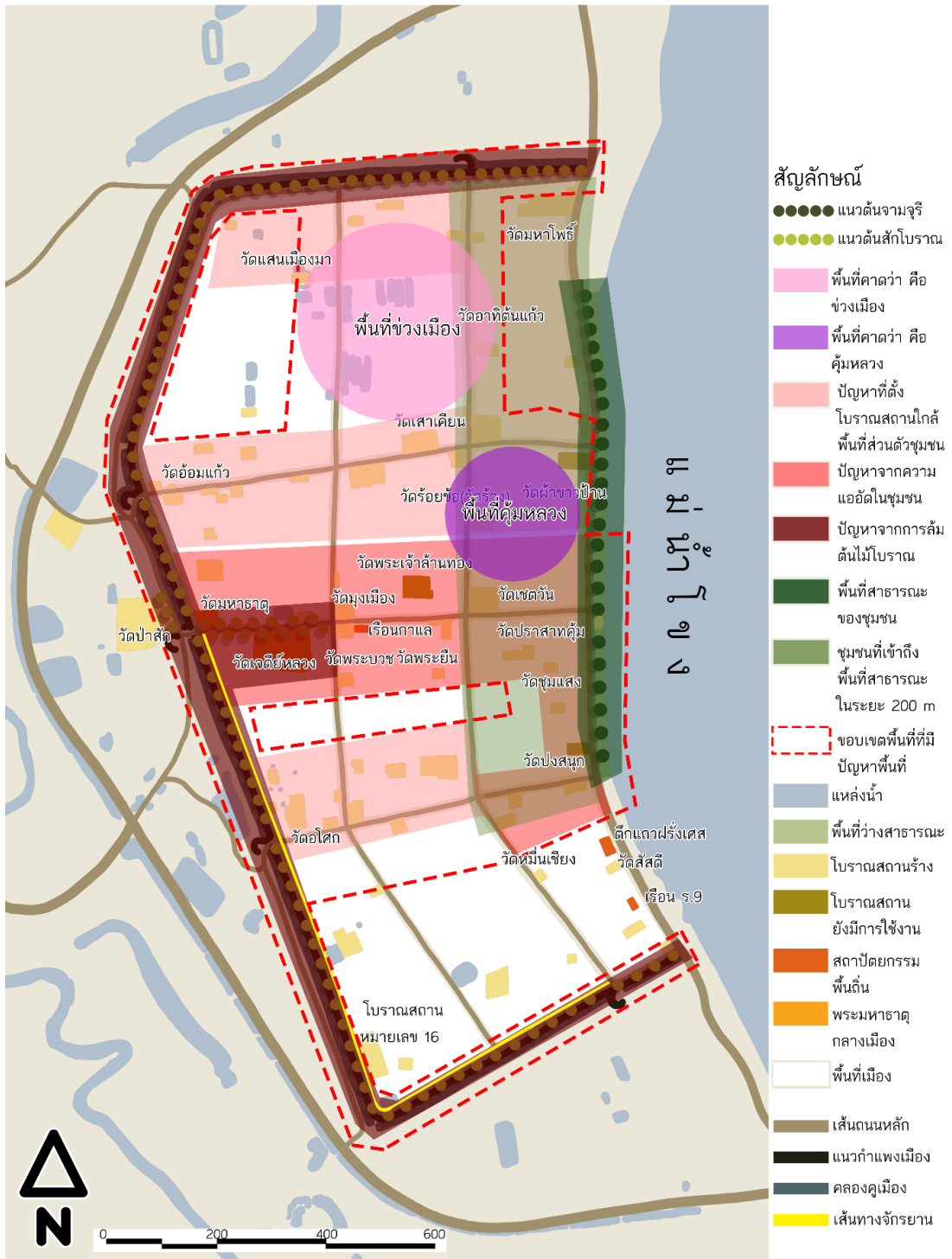
4.4.2 การประเมินปัญหาขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม

การประเมินปัญหาขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่สามารถจำแนกปัญหาหลัก 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สูญหาย โดยเฉพาะพื้นที่ข่วงเมืองของเมืองโบราณเชียงใหม่ที่สูญหายจากการถูกปล่อยทิ้งร้างในอดีต (2) ปัญหาจากความแออัดภายในชุมชน (3) ปัญหาจากการล้มของต้นไม้โบราณ (4) ปัญหาที่ตั้งของโบราณสถานใกล้พื้นที่ส่วนตัวของชุมชน และ (5) ปัญหาการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะของชุมชน ดังภาพที่ 4.59 รายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.4.2.1 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สูญหาย

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่มีความโดดเด่น และสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์อย่างมาก แต่ผลของการศึกษาจากทั้งการสำรวจพื้นที่จริง ภาคเอกสาร และการสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชนกับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบ่งชี้ว่า พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองหลายพื้นที่สูญหาย และถูกทิ้งร้าง ไม่มีการใช้งาน โดยเฉพาะพื้นที่ข่วงเมืองและพื้นที่คุ้มหลวง เป็นพื้นที่ส่วนกลางสำหรับประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของเมือง ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน จึงควรพิจารณาถึงความเหมาะสมในการกระตุ้นกิจกรรมภายในพื้นที่ที่เคยเป็นข่วงเมือง รวมถึงการจัดกิจกรรมในโบราณสถานร้าง โดยเหมาะสมต่อบริบททางสังคมในปัจจุบัน

แผนผังแสดงปัญหาที่สำคัญภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 77 แผนผังแสดงปัญหาที่สำคัญภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

4.4.2.2 ปัญหาจากความแออัดภายในชุมชน

จากการศึกษาข้อที่ 4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองโบราณเชียงแสนส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย แต่บริเวณถนนกลางเมืองเป็นพื้นที่อยู่อาศัยที่หนาแน่น เพราะเป็นถนนเส้นหลักการสัญจรจากนอกเมืองสู่ภายในเมือง และเป็นที่ตั้งของโบราณสถานสำคัญต่อเมืองโบราณอยู่บริเวณถนนเส้นนี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณวัดเจติยหลวง และวัดมหาธาตุซึ่งเป็นพระมหาธาตุกลางเวียงของเมือง อีกทั้งเป็นพื้นที่กระจุกตัวของแหล่งโบราณสถานมากที่สุดของเมืองโบราณเชียงแสน ทำให้เกิดปัญหาการรุกรานพื้นที่โบราณสถานจากการขยายตัวของเมือง และขาดการควบคุมการกำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินทำให้ที่ดินระหว่างพื้นที่โบราณสถานและพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนอยู่ติดมากเกินไป บางพื้นที่โบราณสถานอยู่ในเขตชุมชนเกิดปัญหาที่โบราณสถานถูกกีดขวางประจำวันเป็นปัจจัยทำลายและสร้างความทรุดโทรมต่อโบราณสถานอย่างไม่เจตนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงสามารถจัดการและดูแลโบราณสถานเหล่านั้นได้ยากมากขึ้น ทำให้พื้นที่บริเวณถนนกลางเมืองเป็นพื้นที่ที่ควรพึงระวังและมีความเปราะบางมากที่สุด เพราะมีแนวโน้มถูกการขยายตัวของเมืองทำลายสภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์และสภาพของโบราณสถานจนลดคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของพื้นที่ได้

4.4.2.3 ปัญหาจากการล้มของต้นไม้โบราณ

จากการศึกษาข้อที่ 4.2.1.3 พบว่าปัญหาของการล้มลงจากต้นไม้โบราณไม่เพียงแต่สร้างความเสียหายต่อโบราณสถานและชุมชนรอบข้าง แต่เป็นการลดทอนคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ เนื่องจากการล้มลงของต้นไม้โบราณมีผลทำให้ภูมิสถาปัตยกรรมของเมืองได้รับความเสียหายโดยตรงอีกด้วย ซึ่งครอบคลุมถึงสภาพพื้นที่แนวกำแพงเมือง และแนวคลองคูเมืองซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบทางด้านภูมิสถาปัตยกรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

ดังนั้นจึงเป็นข้อพึงระวังต่อการดูแลรักษา และเสนอแนวทางการรองรับการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อต้นไม้โบราณ อีกทั้งครอบคลุมถึงการพิจารณาวิธีส่งเสริมให้พื้นที่มีการใช้งานตรงตามวัตถุประสงค์มากขึ้น เช่น ทำให้คลองคูเมืองมีการรองรับน้ำอีกครั้ง เป็นต้น

4.4.2.4 ปัญหาที่ตั้งของโบราณสถานใกล้พื้นที่ส่วนตัวของชุมชน

จากข้อที่ 4.4.2.2 ความแออัดจากการอยู่อาศัยของชุมชนที่กระจุกตัวบริเวณถนนกลางเมืองโบราณเชียงแสนสามารถสร้างผลกระทบต่อสภาพโบราณสถานให้ทรุดโทรมลง แต่การอยู่อาศัยที่หนาแน่นน้อยของชุมชนเป็นหนึ่งในปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสนในอนาคต เพราะการพัฒนาให้พื้นที่โบราณสถานที่แทรกตามพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนกลายเป็นพื้นที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม และการเป็นพื้นที่การเรียนรู้เพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยว กระทบต่อความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ชุมชน เป็นข้อพึงระวังสำหรับการพิจารณาถึงการต่อยอดในการอนุรักษ์และพัฒนาให้ผลต่อชุมชนผู้เป็นผู้อยู่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพราะหลักของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อแสดงวิถีชีวิตทางสังคมภายในพื้นที่ทางกายภาพที่สำคัญของเมืองเพื่อส่งเสริม และดึงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของ

พื้นที่ให้ชุมชนอยู่ร่วมกับพื้นที่โบราณสถานมากยิ่งขึ้น หากชุมชนและโบราณสถานอยู่ร่วมกันมากเกินไป อาจสร้างความรบกวนในพื้นที่ส่วนตัวของชุมชนได้ กลายเป็นผลเสียมากกว่าผลประโยชน์ที่ชุมชนควรได้รับ

4.4.2.5 ปัญหาการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะของชุมชน

เนื่องจากพื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่สาธารณะเพียงแห่งเดียวที่มีภายในเมืองโบราณเชียงแสน จากการศึกษาพบว่า การเข้าถึงพื้นที่ของชุมชนไม่สามารถครอบคลุมได้เต็มที่มากที่สุด คือ ระยะ 200 เมตรรอบพื้นที่ และการเดินทางมาใช้บริการจำเป็นต้องมีที่จอดรถหรือการคมนาคมทางเลือกเพื่อการเข้าถึงพื้นที่อย่างสะดวกมากขึ้น เป็นข้อพิจารณาเพื่อให้พื้นที่สาธารณะของชุมชนยังคงมีผู้ใช้งานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการใช้พื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมสนับสนุนแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ รวมถึงการปรับปรุงสภาพพื้นที่สาธารณะให้เหมาะสมต่อทั้งบริบททางสังคมและการใช้งานภายในพื้นที่ของชุมชน

4.4.3 สรุปความเปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาในหัวข้อ 4.4.1 และ 4.4.2 บ่งชี้ถึงศักยภาพและปัญหาที่พบภายในเมืองโบราณเชียงแสนมีลักษณะของการถูกซ้อนทับร่วมกัน หมายถึงพื้นที่ที่มีศักยภาพของเมืองโบราณเชียงแสนกำลังได้รับปัญหาและเสี่ยงต่อการถูกลดคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมจากการได้รับผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ จึงมีความจำเป็นอย่างมากต่อการนำพื้นที่เปราะบางทางองค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบหลักในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสน เพื่อนำแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ในการแก้ปัญหาความเปราะบางขององค์ประกอบที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่เกิดความชัดเจนและมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นมากยิ่งขึ้น

ผลของการศึกษาสามารถระบุพื้นที่เปราะบางขององค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม ดังภาพที่ 4.60 โดยอธิบายขอบเขตของพื้นที่เปราะบางของเมืองเป็นพื้นที่ใหญ่ได้ 5 พื้นที่ ประกอบด้วย

1) พื้นที่ตามแนวกำแพงเมือง ซึ่งมีกำแพงเมือง คลองคูเมือง และแนวคันไม้โบราณ อันเป็นองค์ประกอบหลักสำคัญทางโครงสร้างผังเมืองของเมืองโบราณเชียงแสน พบปัญหาคันไม้โบราณล้มซึ่งได้รับความเสียหายต่อภูมิสถาปัตยกรรมของเมือง และความเสียหายต่อชุมชนผู้อยู่อาศัยใกล้พื้นที่ ครอบคลุมถึงองค์ประกอบบางอย่างไม่มีการใช้งานตรงวัตถุประสงค์ คือ คลองคูเมืองซึ่งไม่มีการรองรับน้ำและถูกทิ้งร้าง เกิดวัชพืชปกคลุมทั่วบริเวณคลองคูเมือง

2) พื้นที่ถนนกลางเมือง มีพระมหาธาตุกลางเมืองที่สำคัญ คือ วัดมหาธาตุ และวัดเจติยหลวง และโบราณสถานที่ได้รับการพิจารณาโดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ว่าเป็นโบราณสถานสำคัญลำดับที่ 1 ของเมือง พบปัญหาการอยู่อาศัยของชุมชนแออัดจนพื้นที่โบราณสถานและพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนอยู่ใกล้ชิดมากเกินไป และควรได้รับการเสนอแนวทางเพื่อจัดการการอยู่ร่วมกันของชุมชนต่อพื้นที่โบราณสถานไม่ให้เกิดการรุกรานพื้นที่ และไม่สร้างความเสียหายต่อสภาพของโบราณสถาน

แผนผังแสดงพื้นที่เปราะบางควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

ภาพที่ 78 แผนผังแสดงพื้นที่เปราะบางควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

3) พื้นที่ริมแม่น้ำโขงตั้งแต่วัดผ้าขาวบ้านจนถึงวัดปงสนุก เป็นพื้นที่ที่รับอิทธิพลศิลปะพม่าและใกล้เคียงพื้นที่สาธารณะสำหรับจัดกิจกรรมนันทนาการของเมือง พบปัญหาจากสภาพพื้นที่ที่ไม่อำนวยความสะดวกต่อการใช้งาน อีกทั้งรับผลกระทบจากการกัดเซาะของริมแม่น้ำโขง และพื้นที่สาธารณะมีลักษณะที่ยังไม่เหมาะสมทางบริบทสังคมของเมืองโบราณเชียงใหม่ เพราะจากผลการสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชนกล่าวถึงความล่าสมัยและไม่น่าดึงดูดของรูปแบบการออกแบบพื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำโขง เช่น ศาลาพักผ่อน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่สาธารณะ เป็นต้น

4) พื้นที่ถนนสี่แยกใกล้วัดเสาศิลาเจตมหารัชมงคล คือ จุดรวมโบราณสถานที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่าอีกพื้นที่หนึ่ง แต่มีที่ตั้งใกล้พื้นที่ชุมชนที่มีความสวนตัวสูง เนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่เขตอาศัยของชุมชนที่มีความหนาแน่นน้อย

5) พื้นที่ตอนบนของเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยเฉพาะบริเวณวัดแสนเมืองมา และวัดมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งในแง่ของการเป็นพื้นที่ใกล้ข่วงเมืองที่เคยสูญหาย และพื้นที่จัดกิจกรรมที่สำคัญทางศาสนา พบปัญหาหลัก คือ ความชัดเจนในการใช้งานพื้นที่ และเป็นพื้นที่ตั้งการกระจุกตัวของกลุ่มอาคารประเภทโรงแรม รีสอร์ท และโฮมสเตย์เป็นปริมาณมาก จึงควรมีการจัดการเพื่อควบคุมพื้นที่และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมไม่ให้ถูกลดทอนจากการปรับเปลี่ยนสำหรับการรองรับเพื่อการท่องเที่ยวมากจนเกินไป

บทที่ 5

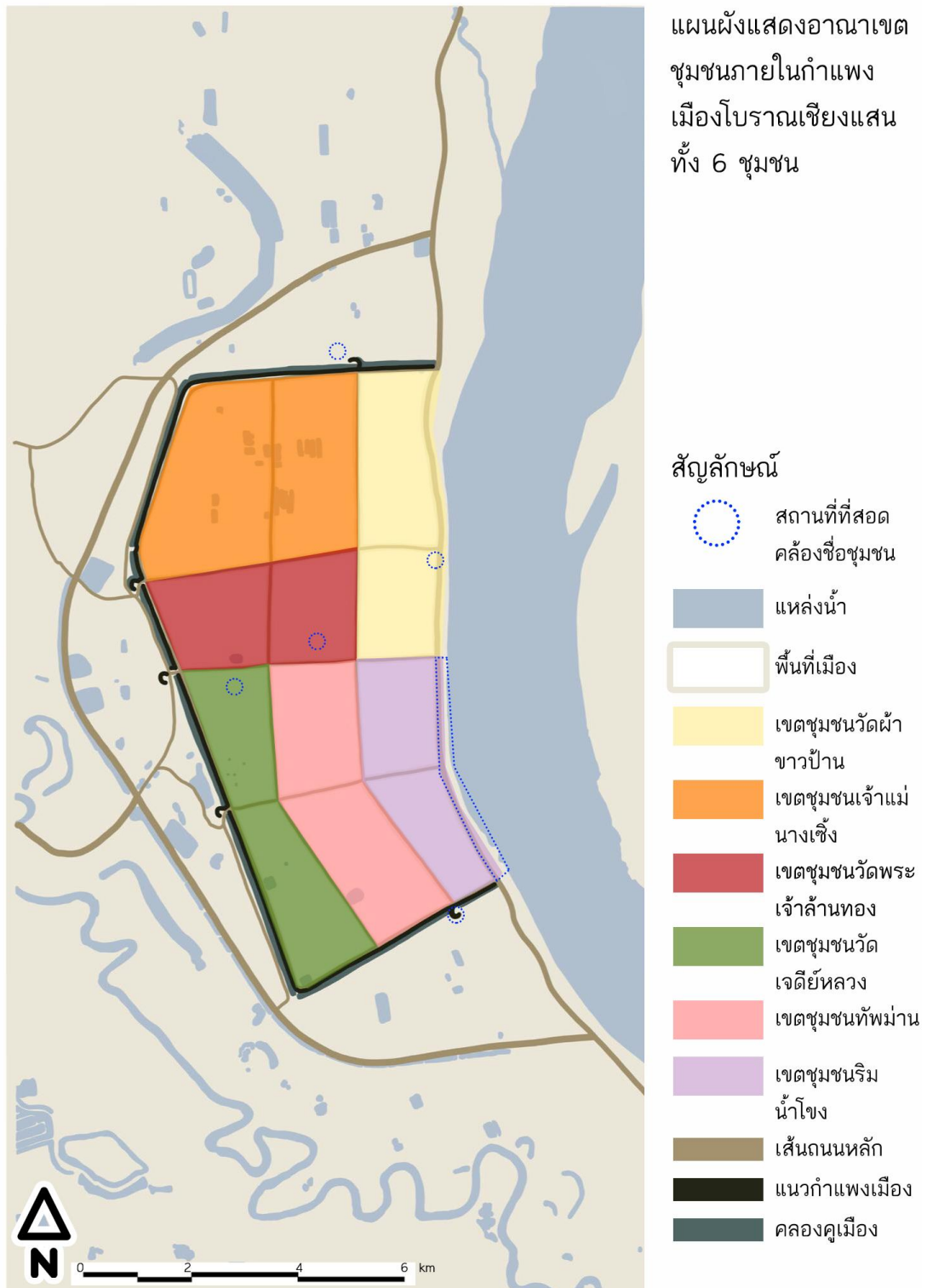
สรุปผลการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เป็นการสอบถามข้อมูลผ่านตัวแทนประธานชุมชน โดยเลือกประธานชุมชนภายในเขต
กำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ทั้ง 6 ซึ่งขอบเขตพื้นที่ชุมชนในเมืองโบราณเชียงใหม่ถูกแบ่งตามผังภาพที่ 5.1 ซึ่งตั้งชื่อ
ตามสถานที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถนึกถึงได้ง่าย อาทิ ชุมชนวัดเจดีย์หลวง หมายถึง ชุมชนที่อยู่ในเขตใกล้วัด
เจดีย์หลวง เป็นต้น ประกอบรายชื่อผู้นำชุมชนทั้ง 6 ดังนี้

- 1) คุณสุวิมล คำแสน ประธานชุมชนวัดผ้าขาวบ้าน
สัมภาษณ์ วันที่ 22 เมษายน 2565
เพศ หญิง ช่วงวัยผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 31 - 60 ปี)
- 2) คุณคงฤทธิ วังมณี ประธานชุมชนเจ้าแม่นางเจิ้ง
สัมภาษณ์ วันที่ 22 เมษายน 2565
เพศ ชาย ช่วงวัยผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 31 - 60 ปี)
จากการสัมภาษณ์พบว่า เป็นบุคคลที่ให้ความร่วมมือในการมีส่วนร่วมและจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมสูง
- 3) คุณกิตติศักดิ์ ปัญญาเดช ประธานชุมชนวัดเจดีย์หลวง
สัมภาษณ์ วันที่ 22 เมษายน 2565
เพศ ชาย ช่วงวัยผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 31 - 60 ปี)
จากการสัมภาษณ์พบว่า เป็นบุคคลที่มีการประสานงานกับทางวัดเจดีย์หลวงโดยตรง และมีส่วนร่วมในการ
จัดกิจกรรมการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาของเมืองโบราณเชียงใหม่
- 4) คุณธัญพัฒน์ วนักดี ประธานชุมชนริมน้ำโจง
สัมภาษณ์ วันที่ 9 เมษายน 2565
เพศ หญิง ช่วงวัยผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 31 - 60 ปี)
- 5) คุณอำพล นาระดี ประธานชุมชนทัพมาน

ไม่สะดวกให้สัมภาษณ์

- เพศ หญิง ช่วงวัยสูงอายุ (อายุประมาณ 70 ปีขึ้นไป)
- จากการติดต่อพบว่า มีปัญหาทางด้านสุขภาพอย่างมาก ยิ่งทำให้ไม่สะดวกต่อการให้ข้อมูลในการประกอบ
ทำวิทยานิพนธ์ อย่างไรก็ตามเป็นการบ่งชี้ถึงสภาพร่างกายของผู้สูงอายุภายในเมืองโบราณเชียงใหม่อย่าง
มาก เพราะสุขภาพที่ไม่อำนวยจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมภายในเมืองของประชาชน
กลุ่มนี้เป็นไปด้วยความยากลำบากอย่างมาก
- 6) คุณสมใจ ไชยวงศ์ ประธานชุมชนวัดพระเจ้าล้านทอง
สัมภาษณ์ วันที่ 22 เมษายน 2565
เพศ หญิง ช่วงวัยผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 31 - 60 ปี)

ภาพที่ 79 ภาพแสดงการแบ่งเขตชุมชน 6 ชุมชนในการบริหารเทศบาลตำบลเชียงแสน
(ที่มา : ผู้วิจัย)

โครงสร้างคำถามสำหรับสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชนในเมืองโบราณเชียงใหม่ ประกอบด้วย (1) สถานการณ์ปัจจุบัน ในการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและโบราณสถานในพื้นที่ (2) กิจกรรมพิเศษประจำเดือน หรือประจำปี เช่น เทศกาลเฉพาะภายในเมือง, เทศกาลที่จัดตามประเพณี หรือวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา เป็นต้น มีการจัดกิจกรรมในโบราณสถานมากน้อยอย่างไร และ (3) การพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ เมืองโบราณที่มีให้เห็นภายในพื้นที่เมืองเชียงใหม่หรืออยากให้มีเกิดขึ้นในเมืองโบราณเชียงใหม่ เช่น แหล่งการเรียนรู้, จัดกิจกรรมที่สำคัญต่อชุมชน เป็นต้น

ดังนั้นบทที่ 5 เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการสรุปผลการสัมภาษณ์จากชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่ทั้ง 6 โดยวิเคราะห์ร่วมกับผลสัมภาษณ์จาก คุณนงไฉน ทะรักษา ตัวแทนนักโบราณคดีชำนาญการจากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ ได้แก่ (1) ทศนคติของชุมชนที่มีต่อโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงใหม่ และ (2) ความต้องการของชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ รายละเอียดดังนี้

5.1 ทศนคติของชุมชนที่มีต่อโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงใหม่

ผลการสัมภาษณ์ตัวแทนประธานชุมชนในเมืองโบราณเชียงใหม่พบว่า ทศนคติของชุมชนที่มีต่อโบราณสถานเชียงใหม่มีความขัดแย้งอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มชุมชนที่มีความพร้อมให้ความร่วมมือต่อการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งประธานชุมชนจำนวน 3 ใน 5 กล่าวว่า ชุมชนสมัครใจเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในการดูแลจัดการโบราณสถาน และให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เพราะชุมชนได้รับผลประโยชน์ทางด้านรายได้ อีกทั้งชุมชนจำนวนหนึ่งพึงระวางการกระทำในพื้นที่โบราณสถาน เพราะกฎระเบียบของหน่วยงาน และความเคารพต่อสถานที่แห่งความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากชุมชนมีรูปแบบวิถีชีวิตที่ผูกพันต่อวัดซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์รวมทางความเชื่อทางพุทธศาสนา และมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยตลอด และกลุ่มชุมชนที่ไม่ให้ความสำคัญต่อโบราณสถาน ซึ่งเป็นความคิดเห็นจากตัวแทนชุมชนที่เหลือที่มีความสอดคล้องต่อบทสัมภาษณ์จากฝ่ายตัวแทนเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ สาเหตุเกิดจากประชากรโดยส่วนใหญ่ของเมืองโบราณเชียงใหม่เป็นวัยรุ่นและวัยเด็กประถมวัย เพราะวัยอื่น ๆ ต้องทำงานและศึกษาเล่าเรียนตามสถานที่นอกเขตกำแพงเมืองจึงมีระยะเวลาอยู่อาศัยน้อยกว่า เป็นผลให้ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่างคนต่างอยู่ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยลง เพราะปัญหาสุขภาพ รวมถึงขาดความสนใจในการร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับโบราณสถาน และเน้นการหาเลี้ยงชีพเป็นหลัก รวมถึงปัญหาการประชาสัมพันธ์ที่ไม่ดีส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถรับข่าวสาร และขาดความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำ

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า ไม่ใช่ผู้อยู่อาศัยทั้งหมดที่มีความสนใจในการมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า จึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อเกิดการเข้าใจร่วมกันทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน รวมถึงเสนอแนวทางที่สามารถสร้างความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากยิ่งขึ้น เป็นต้นตอนสำคัญให้สามารถจัดทำโครงการด้านอนุรักษ์ทางกายภาพและวิถีชีวิตสังคมร่วมกันภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 ความต้องการของชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่

ทั้งนี้ตัวแทนประธานชุมชนของเมืองโบราณเชียงใหม่เสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ภายใต้ความต้องการของชุมชนสามารถสรุปประเด็นทั้งหมด 5 ประเด็น ได้แก่ (1) การจัดพื้นที่สาธารณะ (2) การจัดระเบียบความเรียบร้อย (3) เพิ่มกิจกรรมด้านการศึกษา (4) เพิ่มการคมนาคมสำหรับการท่องเที่ยว และ (5) สนับสนุนการประชาสัมพันธ์และการจัดกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่โบราณสถาน รายละเอียดแต่ละประเด็นที่ชุมชนเสนอแนวทางการประกอบการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ มีดังต่อไปนี้

5.2.1 การจัดพื้นที่สาธารณะ

ประธานชุมชนเจ้าแม่นางเซ็ง และประธานชุมชนริมน้ำโขง แสดงความคิดเห็นถึงพื้นที่สาธารณะของเมืองโบราณเชียงใหม่ควรได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น เนื่องจากกลุ่มผู้ใช้งานภายในเมืองส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเด็ก ซึ่งเดินทางออกมาใช้กิจกรรมในพื้นที่สาธารณะไม่สะดวก จึงเสนอการเพิ่มจำนวนพื้นที่สาธารณะกระจายภายในเมืองโบราณเชียงใหม่มากขึ้น

แม้การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเมืองโบราณเชียงใหม่มีพื้นที่ว่าง หรือพื้นที่รกร้างเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่เป็นที่ดินที่มีเจ้าของ ทำให้ยากต่อการเพิ่มพื้นที่สาธารณะภายในเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ และปัญหาจากการขาดความผูกพันของชุมชนที่มีต่อโบราณสถาน การใช้พื้นที่โบราณสถานซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ร้างให้สามารถจัดพื้นที่เพื่อกิจกรรมนันทนาการ สำหรับการพักผ่อน และการส่งเสริมพื้นที่แหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียนเป็นทางเลือกหนึ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดเห็นพ้องร่วม เพราะนอกจากทำให้ชุมชนมีพื้นที่สาธารณะใกล้พื้นที่มากขึ้นแล้ว สามารถส่งเสริมความสนใจของชุมชนที่มีต่อโบราณสถาน ให้สามารถมีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลจัดการโบราณสถานให้มีสภาพสมบูรณ์ และไม่ถูกปล่อยทิ้งร้าง อีกทั้งสามารถส่งเสริมวัตถุประสงค์เดิมของการใช้งานเดิมภายในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดพื้นที่สาธารณะเป็นแนวทางที่พิจารณาว่า มีความเหมาะสมต่อการนำมาต่อยอดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ เพราะเป็นการส่งเสริมการใช้งานพื้นที่สาธารณะบริเวณริมน้ำโขงให้มีความชัดเจนและดึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ให้มีความสอดคล้องกับการใช้งานที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยการปรับพื้นที่วัชระให้ถึงความเหมาะสมตามบริบทสังคมแต่ละยุคสมัย และเหมาะสมต่อรูปแบบการใช้งานของชุมชน ทั้งนี้การเพิ่มพื้นที่โบราณสถานที่สามารถเพิ่มการใช้งานเป็นพื้นที่นันทนาการเพื่อการพักผ่อนควรคำนึงถึงความเหมาะสม วัตถุประสงค์การใช้งานที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์ รวมถึงคุณค่าของพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการใช้เป็นพื้นที่สาธารณะที่สามารถเสริมวัตถุประสงค์อื่นประกอบบูรณาการ โดยเฉพาะด้านการศึกษาและการท่องเที่ยวซึ่งช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อพื้นที่โบราณสถานตามแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

5.2.2 การจัดระเบียบความเรียบร้อย

ประธานชุมชนทั้งหมดที่ให้การสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นพ้องว่า ควรมีแนวทางสำหรับการจัดระเบียบความเรียบร้อยของเมืองให้สะอาดและน่าอยู่อาศัยมากขึ้น รวมถึงการจัดแบ่งพื้นที่ระหว่างพื้นที่การท่องเที่ยวและพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยของชุมชน เนื่องจากบทบาทของเมืองโบราณเชียงใหม่ในปัจจุบัน

เป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งควรมีสภาพแวดล้อมภายในเมืองที่ดีเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว รวมถึงยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น โดยไม่รบกวนพื้นที่ส่วนตัวในการอยู่อาศัยของชุมชนมากเกินไป

ทั้งนี้สามารถจัดแนวทางของกิจกรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลความสะอาด หรือจัดระเบียบภายในพื้นที่เมืองได้ โดยประธานชุมชนเจ้าแม่นางเจ็ญ ประธานชุมชนเจดีย์หลวง และประธานชุมชนริมน้ำโขงแสดงความเห็นในทิศทางเดียวกันว่าสามารถเป็นตัวแทนเพื่อประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้อยู่อาศัยภายในพื้นที่ชุมชนของตนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมได้

โดยข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดระเบียบเป็นแนวทางที่พิจารณาแล้วว่า เป็นแนวทางพื้นฐานที่ควรพึงปฏิบัติภายใต้ความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่แล้ว จึงควรคำนึงต่อการเพิ่มหรือปรับกฎระเบียบในการอยู่อาศัยของชุมชนต่อการปฏิบัติภายในพื้นที่โบราณสถานให้มีความครอบคลุมและเหมาะสมต่อการใช้งานที่ไม่สร้างความเสียหายหรือลดทอนคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่โบราณสถานภายในเมืองโบราณเชียงแสน

5.2.3 เพิ่มกิจกรรมด้านการศึกษา

ประธานชุมชนเจดีย์หลวง ประธานชุมชนริมน้ำโขง และประธานชุมชนผ้าขาวป่าน แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกับตัวแทนเจ้าหน้าที่ในประเด็นเกี่ยวกับการเพิ่มกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาภายในพื้นที่เมือง โดยเฉพาะการสนับสนุนให้เยาวชนมีความสนใจต่อกิจกรรมด้านการอนุรักษ์เมืองโบราณ และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมด้านศิลปวัฒนธรรมของเมือง มุ่งหวังให้เยาวชนที่ได้รับการสนับสนุนนำองค์ความรู้มาต่อยอดเชิงสร้างสรรค์ และเหมาะสมต่อบริบททางสังคมตามยุคสมัย ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้อยู่อาศัยในวัยอื่นมากขึ้นเพื่อเกิดการส่งต่อองค์ความรู้รุ่นสู่รุ่นได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ประธานชุมชนบางท่านเสนอรายละเอียดแนวทางการกิจกรรมด้านการศึกษา ได้แก่

- 1) ประธานชุมชนเจดีย์หลวง สามารถสรุปการเสนอแนวทางเกี่ยวกับการศึกษาว่า การใช้วิธีการกำหนดให้บุคลากรทางวัดในพื้นที่มีส่วนร่วมต่อการจัดกิจกรรมหลัก หรือกลุ่มพระครู เนื่องจากกิจกรรมภายในชุมชนโดยส่วนใหญ่มีความผูกพันต่อความเชื่อทางศาสนา และประธานชุมชนวัดเจดีย์หลวงเป็นผู้มีส่วนร่วมในการประสานงานกับทางพระครูในเขตชุมชนเจดีย์หลวง เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาพิเศษหัวข้อเรื่อง พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และวิธีการเพิ่มการใช้งานภายในพื้นที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสนสำหรับจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชนมากขึ้น ทำให้วัดอุประสงคิในการใช้งานของพิพิธภัณฑสถานมีมากขึ้น และสอดคล้องต่อความต้องการของชุมชน ถือเป็นส่งเสริมการใช้งานของชุมชนเพื่อสร้างความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่มากขึ้น
- 2) ตัวแทนชุมชนริมน้ำโขง สามารถสรุปการเสนอแนวทางเกี่ยวกับการศึกษาว่า การใช้วิธีสร้างจุดเด่น และจุดน่าสนใจภายในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงแสน เพื่อเพิ่มความตระหนักรู้ของผู้อยู่อาศัยต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่

โดยประยุกต์ใช้สื่อสำหรับการนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เพื่อป้องกันถึงลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นของพื้นที่ และการใช้งานภายในพื้นที่โบราณสถานที่เหมาะสมต่อบริบทพื้นที่ เช่น การจัดงานแสดงศิลปะพื้นเมืองทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ การจัดงานกิจกรรมแสดงวิถีชีวิตพื้นเมืองของชุมชนภายในเมืองโบราณ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภายใต้ประสบการณ์ใหม่ซึ่งช่วยสร้างการรับรู้ต่อคุณค่าของพื้นที่ได้ง่ายขึ้น อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการจัดกิจกรรมภายใต้การดูแลของชุมชน สร้างความผูกพันของชุมชนที่มีต่อพื้นที่โบราณสถานให้มากยิ่งขึ้น

ดังนั้นการเพิ่มกิจกรรมด้านการศึกษาภายในเมืองโบราณเชียงแสนตามแนวทางที่ประธานชุมชนเสนอเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณพิจารณาว่า วัตถุประสงค์ของข้อเสนอแนวทางนี้สามารถนำมาใช้เพื่อการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพราะเป็นแนวทางที่สอดคล้องรูปแบบเครื่องมือการวางแผน กับองค์ความรู้ ของแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ เป็นการเผยแพร่องค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นที่มีความยั่งยืนอย่างมาก แต่ขั้นตอนการปฏิบัติของประธานชุมชนเป็นรูปแบบที่ไม่เหมาะสมต่อการนำมาเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เนื่องจากควรคำนึงถึงความเหมาะสม และกฎระเบียบในการปฏิบัติของชุมชนที่มีต่อพื้นที่โบราณสถานไม่ให้เกิดความเสียหายทางกายภาพซึ่งเป็นผลให้สภาพของโบราณสถานถูกลดทอนคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม อีกทั้งการกระทำตามที่ประธานชุมชนสามารถลดประโยชน์ทางการใช้งานเดิมซึ่งขัดต่อวัตถุประสงค์ของพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

5.2.4 เพิ่มการคมนาคมสำหรับการท่องเที่ยว

ประธานชุมชนเจ้าแม่นางซึ่งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเพิ่มเส้นทางคมนาคมสาธารณะภายในเมืองโบราณเชียงแสนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในเมือง เช่น วัดเจดีย์หลวง วัดเสาศีแลง แนวกำแพงเมืองโบราณ เป็นต้น โดยพาหนะสำหรับการสัญจรทางประธานชุมชนเจ้าแม่นางซึ่งเสนอรถรางไฟฟ้า เพราะมีความเหมาะสมต่อบริบทพื้นที่ และเหมาะสมต่อการเป็นรถโดยสารสำหรับนำทางเพื่อการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามแนวทางการเน้นเส้นทางคมนาคมเพื่อการท่องเที่ยวเป็นแนวทางที่ตอบรับความต้องการของชุมชนมากเกินไป เพราะสร้างผลเสียต่อลักษณะทางกายภาพของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามการขยายเมืองเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งการท่องเที่ยวทำให้เกิดการลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยการพัฒนาระบบคมนาคมครอบคลุมถึงการขยายขนาดถนนเพื่อรองรับการสัญจรภายในเมืองโบราณเชียงแสนมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้มีขนาดฟุตบาทเล็กกลง และแรงสั่นสะเทือนจากการสัญจรของรถยนต์สร้างผลเสียต่อโบราณสถานให้เกิดการทรุดโทรมได้ จึงควรคำนึงถึงรูปแบบของการพัฒนาเส้นทางสัญจรที่สามารถตอบรับความต้องการของชุมชนในการสัญจรทั่วพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนก่อนผลักดันในด้านการท่องเที่ยว โดยมีกฎระเบียบการจัดทำเส้นทางเพื่อเป็นกรอบควบคุมการพัฒนาไม่ให้มีมากจนเกินไป และการพัฒนาทางสัญจรควรคำนึงถึงความเหมาะสมในบริบทของพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน เช่น ไม่ขัดต่อมุมมองการรับรู้ภายในพื้นที่ แรงสั่นสะเทือนในการสัญจรสร้างความเสียหายต่อโบราณสถานภายในเมืองได้น้อยที่สุด และไม่เป็นการปรับเปลี่ยนทางโครงสร้างทางสัญจรมากจนเกินความเหมาะสมต่อบริบทของพื้นที่เมือง

ดังนั้นการเพิ่มเส้นทางการคมนาคมภายในเมืองควรมุ่งเน้นการสร้างโครงข่ายเพื่อเชื่อมการเข้าถึงระหว่างชุมชนและพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์โดยมีผลประโยชน์ร่วมเป็นการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมต่อบริบททางสังคมภายในพื้นที่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มากกว่า อีกทั้งสามารถบูรณาการร่วมกับแนวทางอื่นให้เกิดการต่อยอดเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและเกิดความผูกพันต่อพื้นที่โบราณสถานมากยิ่งขึ้น

5.2.5 สนับสนุนการประชาสัมพันธ์และการจัดกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่โบราณสถาน

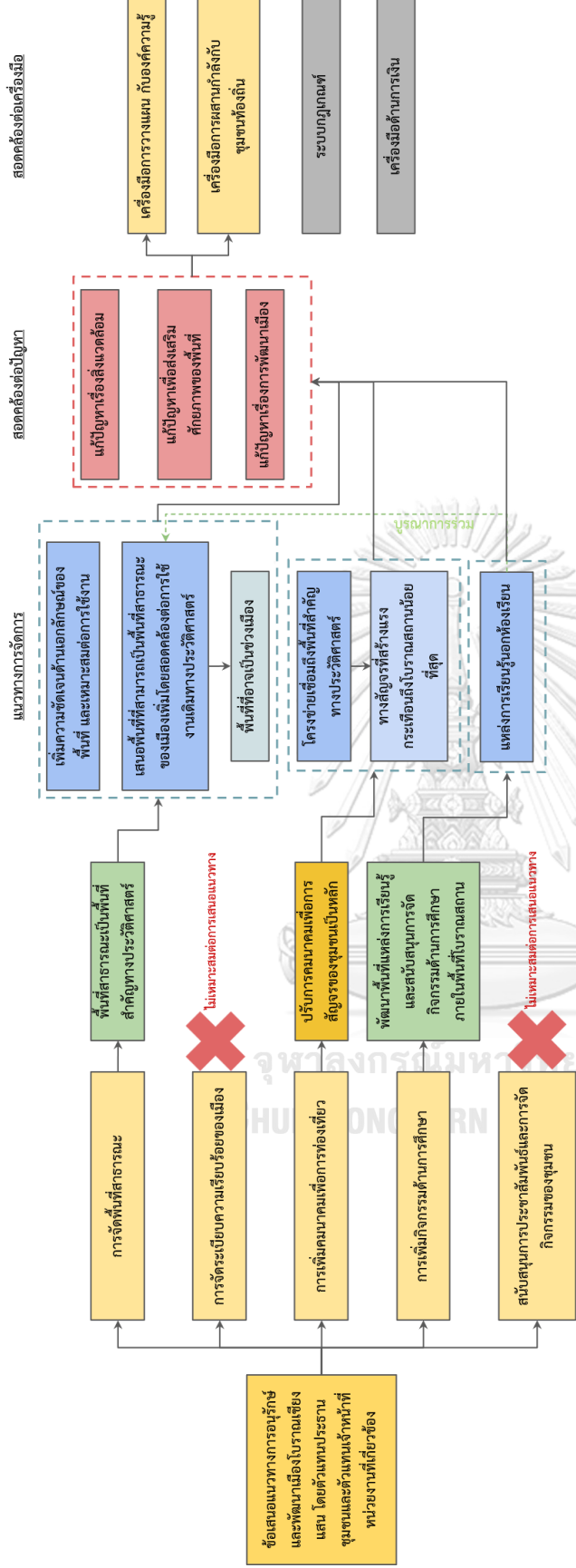
ทั้งตัวแทนจากฝั่งประธานชุมชน และฝั่งตัวแทนเจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่มีความคิดเห็นสอดคล้องว่า ชุมชนภายในเมืองโบราณเชียงใหม่มีปัญหาในการรับรู้กิจกรรมที่มีการจัดภายในพื้นที่เมืองเป็นอย่างมาก สาเหตุเกิดจากการประชาสัมพันธ์ไม่ดี และชุมชนมีรูปแบบการอาศัยแบบต่างคนต่างอยู่ ทำให้ยากต่อการปฏิสัมพันธ์และการกระจายข่าวสารภายในพื้นที่ จึงควรจัดทำโครงการประชาสัมพันธ์ที่ดียิ่งขึ้น โดยใช้เทคโนโลยีทางสารสนเทศส่งเสริมในการเผยแพร่กระจายข่าวสารให้เร็วมากขึ้น หรือวิธีการกระจายข่าวสารรูปแบบอื่นที่เหมาะสมต่อการใช้ภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ ครอบคลุมถึงการสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชุมชนจากปัญหาเดิมที่ชุมชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการดูแลโบราณสถานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากขึ้นเพื่อเพิ่มแรงกระตุ้นความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมของชุมชน

แต่ข้อเสนอดังกล่าวพิจารณาว่า เป็นแนวทางการจัดการภายใต้ระบบการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากกว่าเป็นแนวทางสำหรับเสนอเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ เพราะเป็นการแก้ปัญหาปลายเหตุ ปัญหา เนื่องจากการจัดกิจกรรมที่ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์เกิดจากไม่สอดคล้องตามความต้องการ และที่ตั้งพื้นที่ไม่สะดวกต่อการเข้าถึงจากกลุ่มผู้อยู่อาศัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและเยาวชนที่ควรมีผู้ปกครองคอยกำกับดูแล ซึ่งแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าควรเป็นแนวทางที่แก้ปัญหาจากต้นตอของปัญหาภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ เมื่อนำเผยแพร่และประชาสัมพันธ์จะสามารถกระจายข่าวได้ทั่วถึง เพราะลักษณะของกิจกรรมและที่ตั้งเอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมของชุมชนมากกว่า

จากการศึกษาผลการสัมภาษณ์โดยวิเคราะห์แนวทางที่ชุมชนเสนอเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองภายใต้การแสดงความคิดเห็นมีแนวทางทั้งหมด 3 ประเด็นที่มีความเหมาะสมต่อการต่อยอดภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ (1) การจัดพื้นที่สาธารณะ (2) เพิ่มกิจกรรมด้านการศึกษา และ (3) เพิ่มการคมนาคมภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ ซึ่งแนวทางทั้งหมดควรคำนึงกลุ่มผู้ใช้งานทุกประเภท โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเมือง อีกทั้งเป็นกลุ่มผู้ใช้งานที่มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและความผูกพันต่อพื้นที่เมืองน้อยที่สุด และคำนึงถึงการใช้งานที่สร้างผลกระทบต่อพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งสร้างความชัดเจนทางภูมิทัศน์และองค์ประกอบที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และส่งเสริมการใช้งานตามวัตถุประสงค์ของพื้นที่ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่กลายเป็นการลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมลงไป เพราะแนวทางดังกล่าวเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของพื้นที่, การวิจัยเนื้อหา, และกระบวนการสื่อสารของพื้นที่เมืองให้มีความชัดเจนทางเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมภายในเมืองเก่าที่สามารถได้รับความเสียหายจากสภาพแวดล้อมภายในพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป

และเป็นการพัฒนาเมืองโบราณในรูปแบบหนึ่งซึ่งมีขอบเขตและข้อจำกัดเพื่อดูแลสภาพโบราณสถานของเมือง ดังภาพที่ 5.2

ภาพที่ 80 แผนภาพอธิบายการวิเคราะห์ข้อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยตัวแทนชุมชนและตัวแทนเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ที่มา: ผู้วิจัย)

บทที่ 6

การเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่

ผลการศึกษาศักยภาพของเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์พบว่า เมืองโบราณเชียงใหม่ถือเป็นเมืองประวัติศาสตร์มีคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมด้านพื้นที่ทางกายภาพของเมืองเก่าเพราะมีพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สามารถจัดหมวดหมู่เป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) กลุ่มประเภทศาสนสถาน ส่วนใหญ่เป็นโบราณสถานมีทั้งวัดที่ชุมชนใช้งานอยู่กับวัดที่ถูกปล่อยร้าง โดยมีรูปแบบแผนผังและทรงเจดีย์อันเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ (2) กลุ่มประเภทเรือนพักอาศัยที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหรือสถาปัตยกรรมซึ่งรับอิทธิพลจากกลุ่มชนชาติอื่นที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เมือง เช่น กลุ่มชาวฝรั่งเศส และ (3) กลุ่มประเภทภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งมีทั้งกำแพงและป้อมโบราณเป็นตัวกำหนดขอบเขตพื้นที่เมือง คลองคูเมืองโบราณ แนวต้นไม้โบราณ พื้นที่พระมหาธาตุกลางเมือง และพื้นที่ริมแม่น้ำโขง ทั้งนี้เมืองโบราณเชียงใหม่มีคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมด้านวิถีชีวิตสังคม เพราะชุมชนมีรูปแบบวิถีชีวิตและกิจกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับผู้คนภายใต้ความเชื่อทางศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่กระจุกอยู่บริเวณถนนกลางเวียง รอบแนวกำแพงเมือง ถนนริมแม่น้ำโขง และถนนสี่แยกโถ้วัดเสาเดียน โดยเฉพาะบริเวณวัดเจดีย์หลวง วัดมหาธาตุ และวัดป่าสักเป็นพื้นที่ที่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำพื้นที่แหล่งการเรียนรู้เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ทางศิลปะด้านวัฒนธรรม ถือเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่

อย่างไรก็ตามผลการศึกษาบ่งชี้ถึงปัญหาที่พบภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ จำแนกประเภทของปัญหาได้เป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่

- 1) ปัญหาจากลักษณะทางกายภาพของเมือง เกิดจากสภาพโบราณสถานทรุดโทรม และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สูญหายตามกาลเวลา เพราะสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง และกิจกรรมประจำวันของชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชนแออัดบริเวณถนนกลางเมืองซึ่งพื้นที่ที่มีการใช้งานประโยชน์ที่ดินประเภทอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น จึงเกิดการบุกรุกพื้นที่โบราณสถานได้ง่าย เนื่องจากความไม่ชัดเจนและขาดการควบคุมในการกำหนดขอบเขตที่ดินระหว่างพื้นที่อาศัยกับพื้นที่โบราณสถาน จึงเป็นอุปสรรคต่อการดูแลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงสร้างความเสียหายแก่โบราณสถานและทำให้พื้นที่ช่วงเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของเมืองไม่เหลือร่องรอยของหลักฐานในการบ่งชี้ อีกทั้งการจัดทำพื้นที่บางประการตามแผนแม่บทของเมืองโบราณเชียงใหม่ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ทางการใช้งาน เช่น พื้นที่แหล่งการเรียนรู้ และเส้นทางจักรยานรอบกำแพงเมือง เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ไม่เห็นถึงความสำคัญจึงขาดความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการใช้พื้นที่ดังกล่าว
- 2) ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน เนื่องจากวิถีชีวิตภายในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ทัศนคติของชุมชนที่มีต่อการตระหนักถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่มีความแตกต่างอย่างชัดเจน ทำให้การผลักดันกิจกรรมไม่บรรลุตาม

วัตถุประสงค์ โดยเฉพาะประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองมากที่สุด คือ กลุ่มวัยสูงอายุและเยาวชนซึ่งมีปัจจัยเรื่องสุขภาพร่างกายทำให้ยากต่อการสัญจรภายในเมือง และขาดการรับรู้ถึงคุณค่าของพื้นที่เมือง รวมถึงขาดความสนใจในการร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับโบราณสถาน เนื่องจากกลุ่มวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่โดยส่วนใหญ่มีความจำเป็นต้องออกนอกเขตเมืองเพื่อทำงานทางด้านเกษตรกรรม และศึกษาสถาบันนอกพื้นที่ ส่งผลให้เกิดรูปแบบการอยู่อาศัยในลักษณะแบบต่างคนต่างอยู่ ทำให้ปัจจัยการกระตุ้นความสนใจของชุมชนมุ่งเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างรายได้เพื่อหาเลี้ยงชีพ เช่น กิจกรรมส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว และด้านเศรษฐกิจ

ทั้งศักยภาพและปัญหาที่พบภายในเมืองโบราณเชียงใหม่จนถึง ความเปราะบางขององค์ประกอบทางคุณค่าวัฒนธรรมซึ่งจำเป็นต้องการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อแก้ไขปัญหาการถูกลดทอนคุณค่าทางองค์ประกอบที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และสร้างความชัดเจนเพื่อบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมครอบคลุมถึงการกระตุ้นความสนใจของชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณ เพื่อสร้างความผูกพันที่มีต่อพื้นที่ของชุมชนมากขึ้น โดยศักยภาพและปัญหาของเมืองมีความสอดคล้องต่อปัจจัยที่ควรพิจารณาภายใต้แนวทางการประยุกต์แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ ทั้งหมด 4 ปัจจัย ประกอบด้วย

- 1) การขยายตัวของเมืองและกระแสโลกาภิวัตน์ จากการสำรวจพื้นที่จริงและบทสัมภาษณ์บ่งชี้ว่าเมืองโบราณเชียงใหม่ขาดการบริหารควบคุมและกำหนดขอบเขตประเภทการใช้ประโยชน์ภายในพื้นที่เมือง ส่งผลให้องค์ประกอบโดยรวมทางกายภาพของเมืองเก่าถูกลดทอนความสำคัญจนหายสาบสูญ เช่น ช่วงเมืองสุรพล ดำริห์กุล (2545) กล่าวถึงกรณีในพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่โบราณสถานอยู่แนบชิดมาก สร้างผลกระทบต่อภูมิทัศน์ของพื้นที่และความผูกพันที่มีต่อโบราณสถานของชุมชน จนเกิดความเสียหายของโบราณสถานซึ่งเกิดจากกิจกรรมประจำวันของชุมชนที่เริ่มขาดความสนใจต่อพื้นที่
- 2) สิ่งแวดล้อมภายในเมืองเก่า เมืองโบราณเชียงใหม่กำลังประสบปัญหาผลของการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการล้มของต้นไม้โบราณซึ่งสร้างความเสียหายแก่โบราณสถานและเรือนพักอาศัยของชุมชน รวมถึงความเสียหายทางภูมิสถาปัตยกรรมที่เริ่มสูญเสียต้นไม้โบราณภายในพื้นที่ โดยมีสาเหตุจากความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นของกระแสลมพัดจากริมแม่น้ำโขง เพราะการพัฒนาเส้นทางคมนาคมนอกเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ทำให้สูญเสียแนวทางธรรมชาติด้านแรงลมภายในเมืองโบราณเชียงใหม่
- นอกจากนี้ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2551) กล่าวถึง ความเสียหายของโบราณสถานที่ได้รับจากเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ช่วงประมาณพ.ศ. 2509 ทำให้เจดีย์วัดกุฎีเต้าซึ่งเป็นเจดีย์ทรงระฆังพิเศษเฉพาะในพื้นที่พังทลายลงมาจนเหลือเพียงส่วนฐานและระฆังของเจดีย์เท่านั้น แม้เป็นเจดีย์ที่อยู่นอกเขตเมืองโบราณ แต่ด้วยทำเลที่ตั้งของเมืองใกล้ริมแม่น้ำโขงซึ่งกำลังประสบปัญหาการกัดเซาะขอบตลิ่งจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำ จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ควรพิจารณาต่อการออกแบบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า
- 3) นโยบายแบบแผน สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ คือ หน่วยงานซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายในการควบคุมอาคารและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการดูแลโบราณสถานภายในเขตเมือง รวมถึงการวางแผนแม่บทโครงการสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเพื่อการใช้งานภายในพื้นที่

สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก ที่ผ่านมามีแผนแม่บททั้งหมดสองฉบับเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาภายในพื้นที่ แต่แผนดังกล่าวไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ของแผน เนื่องจากมุ่งเน้นการแก้ปัญหาทางด้านกายภาพ แต่ขาดการแก้ปัญหาทางด้านวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อพื้นที่เมืองเก่า อีกทั้งคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมโดยส่วนใหญ่ของภูมิภาคทางเอเชียมีรากฐานจากวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความเชื่อทางด้านศาสนา สอดคล้องต่อคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่ที่มีลักษณะทางกายภาพของเมืองอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเพราะรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความผูกพันต่อความเชื่อทางพุทธศาสนา จึงต้องคำนึงแนวทางที่สร้างความร่วมมือทั้งหน่วยงานและชุมชนมากยิ่งขึ้น

- 4) การเสริมสร้างศักยภาพของพื้นที่ การวิจัยเนื้อหา และกระบวนการสื่อสาร คือ ปัจจัยที่สอดคล้องต่อข้อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองจากการสัมภาษณ์ตัวแทนประชาชนชุมชนของเมืองโบราณเชียงใหม่ เพราะทั้งชุมชนและหน่วยงานมีความต้องการที่สอดคล้องกันในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างศักยภาพของพื้นที่ให้มีคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะกระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเกิดการตระหนักรู้และเข้าร่วมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของเมืองมากขึ้น

ดังนั้นเครื่องมือการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่มีความเหมาะสมต่อข้อเสนอแนะจากตัวแทนประชาชนชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์ศักยภาพกับปัญหาที่พบภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ ประกอบด้วย (1) เครื่องมือการวางแผน กับองค์ความรู้ เพราะเป็นเครื่องมือมุ่งเน้นเพิ่มความเข้าใจถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่า เพื่อใช้วิธีการจัดทำแผนที่บ่งชี้ศักยภาพและปัญหาที่พบภายในเมืองจากบทที่ 4 สำหรับเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาพื้นที่เปราะบางของเมืองซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญอันดับหนึ่งต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อดึงเอกลักษณ์ของเมืองให้มีความชัดเจนทั้งทางด้านกายภาพและทางด้านการใช้งานตามวัตถุประสงค์ที่มีมาตั้งแต่อดีตผ่านรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชน (2) เครื่องมือการผสมผสานกำลังกับชุมชนท้องถิ่น เพราะเป็นเครื่องมือมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากฝั่งชุมชนและเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเพื่อสร้างความเข้าใจและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยสนับสนุนการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี ค่านิยม ศาสนา ความเชื่อทางด้านจิตวิญญาณ และความต้องการของประชาชนผู้อยู่อาศัย เพื่อสร้างความผูกพันระหว่างชุมชนกับพื้นที่เมืองเก่าได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ และ (3) ระบบกฎเกณฑ์ เพราะเป็นเครื่องมือเน้นสร้างกฎระเบียบนโยบายบนฐานความรับผิดชอบร่วมกันของหน่วยงานและพลเมืองภายในเมืองเก่า ซึ่งมีความจำเป็นเพื่อควบคุมการขยายตัวของเมือง การพัฒนาภายในเมือง และการต่อยอดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้ความคิดเห็นของชุมชนที่ไม่เป็นการสร้างความเสียหายต่อพื้นที่โบราณสถานจนลดคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อทางประวัติศาสตร์ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ได้

จากการวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่ภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ สามารถจัดหมวดหมู่แนวทางเป็น 2 ประเด็น คือ (1) แนวทางแก้ไขปัญหาทางด้านกายภาพของเมือง และ (2) แนวทางการแก้ไขปัญหาแหล่งการเรียนรู้ทางการศึกษา ดังภาพที่ 6.1 รายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 แนวทางแก้ไขปัญหาด้านกายภาพของเมือง

การเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเพื่อแก้ไขปัญหาด้านกายภาพของเมือง เป็นแนวทางเพื่อดึงเอกลักษณ์ของพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ให้มีความชัดเจน และสื่อความถึงการใช้งานในพื้นที่ที่มีความสอดคล้องต่อวิถีชีวิตชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมากยิ่งขึ้น สามารถเสนอแนวทางที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านกายภาพของเมืองทั้งหมด 5 แนวทาง ประกอบด้วย

6.1.1 การออกแบบโครงข่ายสีเขียวสาธารณะ (Green Public Linkage)

การออกแบบที่ทำให้โครงข่ายสีเขียวสาธารณะเชื่อมพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางองค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่ และเกิดการเชื่อมต่อที่สามารถอำนวยความสะดวกต่อการเข้าถึงพื้นที่โบราณสถานของชุมชน แก้ไขปัญหาการเข้าถึงของกลุ่มผู้ใช้งานประเภทผู้สูงอายุและเยาวชน ส่งเสริมให้ชุมชนเข้าถึงพื้นที่ และออกมาใช้บริการหรือร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของเมืองมากยิ่งขึ้น โดยพื้นที่ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ที่เชื่อมด้วยโครงข่ายสีเขียวสาธารณะพิจารณาจากพื้นที่ที่ได้รับการวิเคราะห์ลำดับความสำคัญจากการศึกษาความเปราะบางที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ข้อที่ 4.3 ประกอบด้วย (1) พื้นที่โบราณสถาน บริเวณถนนกลางเมือง และบริเวณถนนสี่แยกใกล้วัดเสาศิลาเขย เพราะเป็นพื้นที่ศูนย์รวมการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมทางศาสนสถานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เกิดเป็นการผสมผสานศิลปะสองอิทธิพลหลัก คือ ล้านนากับพม่าเป็นความเฉพาะที่หาได้เพียงที่เมืองโบราณเชียงใหม่เท่านั้น (2) โบราณสถานซึ่งถูกพิจารณาว่ามีลำดับสำคัญอันดับ 1 โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัดที่ยังมีการใช้งานอยู่ในปัจจุบันยกตัวอย่างเช่น วัดพระเจ้าล้านทอง วัดผ้าขาวป่าน และวัดปงสนุก (3) เรือนพักอาศัยที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น พบว่าตั้งอยู่บริเวณถนนกลางเมืองโบราณกับถนนริมน้ำโขง และถนนกลางเมืองโบราณเชียงใหม่ (4) พื้นที่แหล่งการเรียนรู้เพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของเมือง ตั้งบริเวณวัดเจดีย์หลวง วัดมหาธาตุ และวัดป่าสักใกล้ทางเข้าเมือง (5) พื้นที่ที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ช่วงเมืองที่หายสาบสูญของเมืองโบราณเชียงใหม่ คือ วัดแสนเมือมนมา และ (6) ภูมิสถาปัตยกรรม ได้แก่ กำแพงและบ้อมเมืองโบราณ คลองคูเมือง แนวต้นไม้โบราณบริเวณรอบกำแพงเมืองกับถนนกลางเมือง ใกล้วัดเจดีย์หลวง และแนวต้นไม้จามจุรีขนาดใหญ่บริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำโขง พื้นที่พระมหาธาตุกลางเมือง และพื้นที่ริมแม่น้ำโขงซึ่งเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังภาพที่ 6.2

ทั้งนี้โครงข่ายสีเขียวสาธารณะไม่สามารถครอบคลุมทุกเส้นทาง เพราะมีความจำเป็นต้องคำนึงถึงพื้นที่ส่วนตัวของชุมชนผู้อยู่อาศัย และควบคุมการพัฒนาภายในพื้นที่ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสภาพโบราณสถานที่สำคัญของเมือง จึงแบ่งเส้นทางคมนาคมภายในเมือง 2 รูปแบบ คือ เส้นทางสำหรับรถโดยสารสาธารณะ เช่น รถประจำทางสายเล็ก กับเส้นทางสำหรับทางจักรยานซึ่งสามารถจัดทำได้ทุกเส้นทางสัญจรของเมือง เนื่องจากทางจักรยานสามารถใช้บริการได้ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ สร้างผลกระทบต่อโบราณสถานและพื้นที่ส่วนตัวของชุมชนได้น้อยที่สุด และช่วยลดมลพิษที่กระทบต่อภูมิทัศน์และสภาพของภูมิสถาปัตยกรรมภายในเมือง ดังภาพที่ 6.3

แผนผังออกแบบการเข้าถึงพื้นที่เปราะบางทางองค์ประกอบคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมภายในเมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 82 แผนผังออกแบบการเข้าถึงพื้นที่เปราะบางทางองค์ประกอบคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมภายในเมืองโบราณเชียงใหม่
(ที่มา: ผู้วิจัย)

แผนผังออกแบบโครงข่ายทางสัญจรภายในเมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 83 แผนผังออกแบบโครงข่ายทางสัญจรภายในเมืองโบราณเชียงใหม่

(ที่มา: ผู้วิจัย)

นอกจากนี้โครงข่ายพื้นที่สีเขียวสาธารณะครอบคลุมถึงการปรับปรุงเส้นทางสัญจรประเภท
 พุฒบาทให้มีขนาดกว้างมากขึ้น เนื่องจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นในเมืองโบราณเชียงใหม่ทำให้ขนาดของถนน
 มีความกว้างมากขึ้น ขัดแย้งกับขนาดทางสัญจรทางเท้า หรือพุฒบาททำให้เป็นอุปสรรคต่อการสัญจรของ
 ชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้บริการโครงข่ายสีเขียวสาธารณะในการเข้าถึงพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
 ของเมืองผ่านการสัญจรนอกเหนือจากรถโดยสารสาธารณะ และทางจักรยาน ยกตัวอย่างการแก้ไขปัญหา
 ด้านขนาดทางเท้าเช่น การลดสิ่งกีดขวางต่อการสัญจรอย่างการนำสายไฟฟ้าลงใต้ดิน และการปูพื้นที่
 น้ำซึมไหลผ่าน (Permeable pavement) รอบโคนต้นสักโบราณบางต้นที่มีตำแหน่งอยู่บนทางสัญจร
 คล้ายการเปิดหน้าดินให้ต้นไม้สามารถคายน้ำ ป้องกันไม่ให้รากเน่าและเกิดการล้มของต้นไม้เมื่อถูกระแ
 สลมพัด อีกทั้งเป็นการรักษาพื้นที่สำหรับการสัญจรภายในเมืองที่มีพื้นที่อย่างจำกัด ทั้งนี้การออกแบบ
 ลวดลายพื้นถนนบางพื้นที่ (Pavement) เพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่ถนนที่มีการจัดกิจกรรมชั่วคราว
 อย่างเช่นกิจกรรมตลาดกาดตอง เสริมสร้างความน่าสนใจเป็นแรงกระตุ้นในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน
 ได้มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามโครงข่ายพื้นที่สีเขียวสาธารณะจำเป็นออกแบบครอบคลุมถึงเส้นทางออกนอกเขต
 กำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่ เพราะควรคำนึงถึงในอนาคตที่มีการรองรับนักท่องเที่ยวสัญจรภายในเมือง
 โบราณเชียงใหม่ซึ่งเป็นความต้องการหลักของชุมชนสำหรับสร้างรายได้ทางด้านเศรษฐกิจจากการใช้พื้นที่
 สำคัญทางประวัติศาสตร์สร้างผลประโยชน์ร่วม จึงเป็นเหตุให้รถยนต์ของนักท่องเที่ยวควรจอดอยู่ภายนอก
 เขตกำแพงเมืองมากกว่าใช้พื้นที่ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่เพราะเป็นการเพิ่มปริมาณการสัญจรเกิด
 ความแออัดทำให้เกิดแนวทางการพัฒนาที่กระทบต่อสภาพแวดล้อมของโบราณสถานภายในเมือง และ
 ก่อให้เกิดมลภาวะทางสภาพแวดล้อมจนลดความกระตือรือร้นในการใช้กิจกรรมประจำวันของชุมชน และ
 อาจก่อพฤติกรรมเสี่ยงทั้งสร้างความเสียหาย หรือเพิกเฉยไม่ให้ความสำคัญแก่โบราณสถานภายในพื้นที่

จากการศึกษาขอบพื้นที่ภายนอกกำแพงเมืองโบราณเชียงใหม่พบเส้นทางที่เหมาะสมสำหรับ
 เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่พักของกลุ่มนักท่องเที่ยวกับเมืองโบราณเชียงใหม่ คือ สวนสาธารณะตำบลเวียง
 เพราะเป็นพื้นที่สาธารณะแห่งเดียวที่สามารถรองรับการจอดรถของนักท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นสวนสาธารณะ
 ทางเลือกสำหรับชุมชนเพื่อใช้สำหรับกิจกรรมทางนันทนาการนอกเหนือจากพื้นที่สาธารณะภายในเมือง
 โบราณเชียงใหม่ได้ โดยใช้เส้นทางสัญจรผ่านวัดป่าสักขึ้นทางเหนือ และเมื่อจอดที่สวนสาธารณะตำบล
 เวียงสามารถสัญจรต่อเพื่อเลี้ยวกลับเข้าตัวเมืองด้วยถนนริมแม่น้ำโขง ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวสามารถต่อ
 ยอดในการเพิ่มเส้นทางโครงข่ายสีเขียวสาธารณะร่วมกับการสร้างความร่วมมือไม่เพียงแต่กับชุมชนภายใน
 เมืองโบราณ แต่สามารถสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนนอกเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ได้ ด้วยแนวทาง
 ร่วมสำหรับจัดทำพื้นที่จอดรถชุมชน คล้ายรูปแบบสมาร์ท พาร์คกิ้ง (Smart Parking) คือ การจอดรถที่มี
 อุปกรณ์สำหรับเก็บค่าบริการซึ่งรองรับรถยนต์ในปริมาณเล็กถึงกลางขึ้นกับขนาดพื้นที่ที่สามารถจอดรถ
 โดยมีผลพลอยได้จากการจัดทำที่จอดรถท้องถิ่น คือ การคงสภาพแวดล้อมไม่ให้ถูกรื้อถอนจากการพัฒนา
 หรือขยายความเป็นเมืองในอนาคต ด้วยวิธีการให้ชุมชนดูแลรักษาสภาพที่จอดรถ และสภาพแวดล้อมรอบ
 พื้นที่อาศัย เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งแหล่งรายได้ของชุมชนและ
 การดูแลรักษาสภาพโครงข่ายพื้นที่สาธารณะอันเป็นบริการส่วนกลางของชุมชนในการเข้าถึงพื้นที่สำคัญ

ทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงแสนอย่างยั่งยืน กลายเป็นแนวกันทางธรรมชาติ (Buffer) เพื่อลดความเสียหายต่อโบราณสถานและภูมิสถาปัตยกรรมของเมืองจากกระแสลมที่พัดจากพื้นที่แม่น้ำโขง ซึ่งกำหนดกฎระเบียบข้อยกเว้นการอนุญาตร่วมโครงการในพื้นที่ชุมชนซึ่งตั้งใกล้ถนนที่ชิดขอบนอกกำแพงเมืองโบราณมากจนเกินไป เพราะสามารถสร้างความเสียหายแก่ภูมิสถาปัตยกรรมที่สำคัญของเมือง และกระทบความเป็นพื้นที่ส่วนตัวของชุมชนที่อาศัยกระจายรอบนอกกำแพง โดยเฉพาะบริเวณทางตอนใต้ของเมือง ดังภาพที่ 6.4

แผนผังออกแบบโครงข่ายสีเขียวสาธารณะต่อยอดแนวทางสู่พื้นที่สาธารณะนอกเขตเมืองโบราณเชียงแสน

ภาพที่ 84 แผนผังออกแบบโครงข่ายสีเขียวสาธารณะต่อยอดแนวทางสู่พื้นที่สาธารณะนอกเขตเมืองโบราณเชียงแสน (ที่มา: ผู้วิจัย)

6.1.2 การออกแบบโครงสร้างเส้นทาง (Route)

แนวทางเพื่อการออกแบบเส้นทางสำหรับการใช้งานเพื่อจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการใช้งานในพื้นที่สีเขียวสาธารณะจากข้อที่ 6.1.1 เพื่อกระตุ้นการใช้งานภายในพื้นที่ ได้แก่

6.1.2.1 เส้นทางสำหรับด้านการท่องเที่ยว

เส้นทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับการเข้าถึงจากนักท่องเที่ยว มุ่งเน้นเข้าถึงพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะพื้นที่โบราณสถานที่มีความสำคัญลำดับที่ 1 ภายในเมืองโบราณเชียงแสน เป็นเส้นทางที่สามารถสร้างรายได้ผ่านการเข้าถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ให้มีการใช้งานเชิงกิจกรรมพื้นที่โบราณสถาน ดังภาพที่ 6.5 จึงจำเป็นต้องมีไกด์ผู้นำทางคอยกำกับการดูแลนักท่องเที่ยวไม่ให้กระทำที่สร้างความเสียหายแก่โบราณสถานภายในพื้นที่ หรือทำป้ายประกาศกฎระเบียบควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว โดยป้ายประกาศควรออกแบบสอดคล้องแต่ไม่เป็นการรบกวนสภาพทางภูมิทัศน์ที่ทำให้ลดการรับรู้ภายในพื้นที่โบราณสถาน ทั้งนี้ชุมชนสามารถเสนอรูปแบบเส้นทางนอกเหนือจากที่กำหนด เพื่อเป็นการส่งเสริมการจัดกิจกรรมของชุมชน โดยจำเป็นต้องผ่านการรองรับและอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างหน่วยงานสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่เสมอ

6.1.2.2 เส้นทางสำหรับด้านการศึกษา

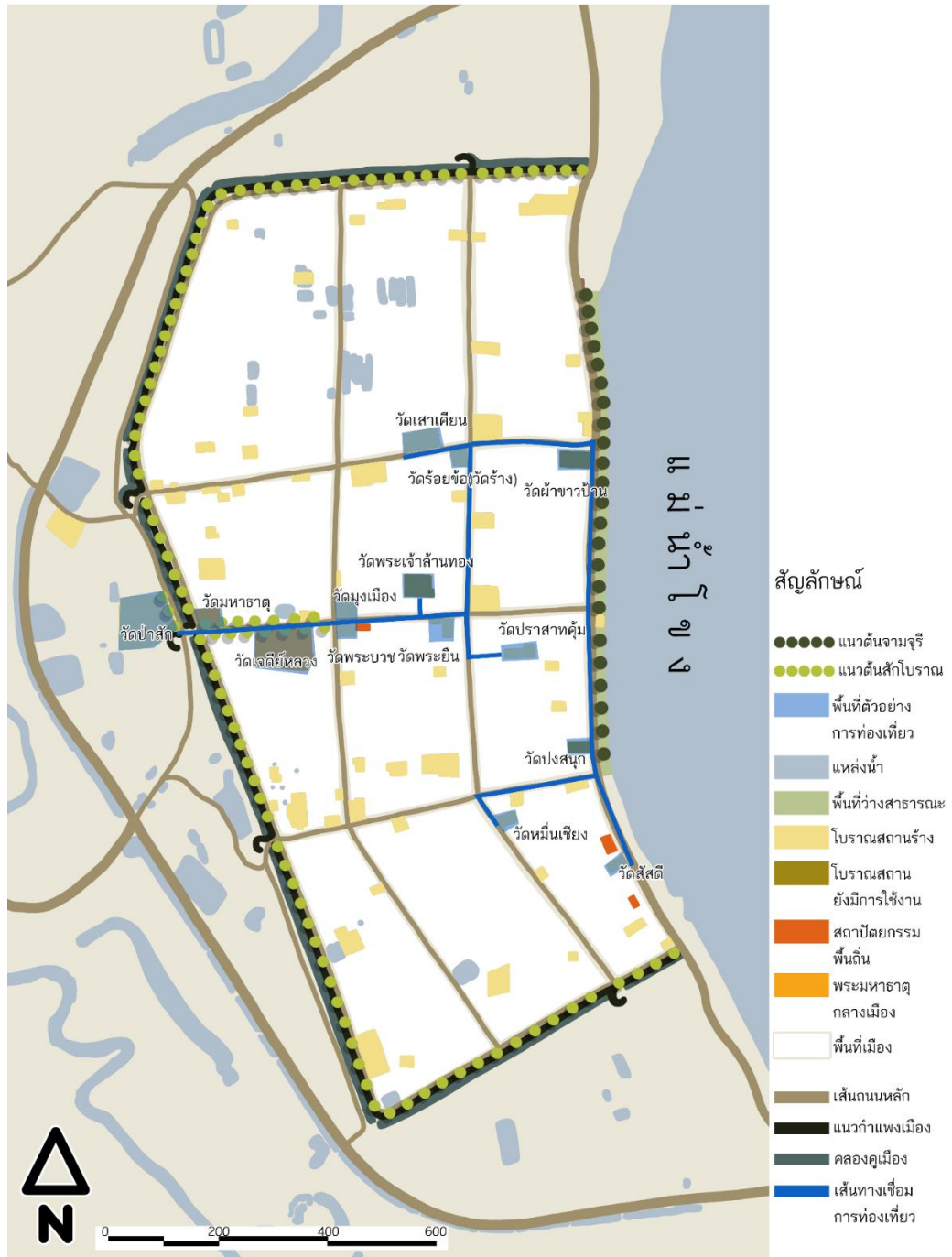
เส้นทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับการเข้าถึงจากกลุ่มที่มีความสนใจศึกษาคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงแสน ทำให้เส้นทางสัญจรเริ่มต้นจากพื้นที่แหล่งการเรียนรู้เป็นศูนย์กลางเพื่อกระจายเส้นทางเข้าถึงพื้นที่โบราณสถานตามด้านองค์ความรู้ที่สนใจ ยกตัวอย่างเช่น เส้นทางสำหรับศึกษารูปแบบองค์เจดีย์ที่มีภายในเมืองโบราณเชียงแสน ดังภาพที่ 6.6 อย่างไรก็ตามทั้งชุมชนและหน่วยงานสามารถออกแบบเส้นทาง และเป็นผู้นำจัดกิจกรรมเวิร์คช็อป (Workshop) เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นเมือง สำหรับกลุ่มคนที่มีความสนใจในการศึกษาแขนงศาสตร์ที่แตกต่างกันโดยผ่านการอนุมัติจากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ เพื่อควบคุมขอบเขตของการจัดกิจกรรมไม่เป็นการสร้างความเสียหายแก่โบราณสถาน และสร้างรบกวนพื้นที่ส่วนตัวของชุมชนในบางพื้นที่

6.1.2.3 เส้นทางสำหรับด้านสังคม

เส้นทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับการเข้าถึงจากกลุ่มที่มีความสนใจในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบวิถีชีวิตพื้นเมืองภายในเมืองโบราณเชียงแสน เพื่อให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันผ่านการร่วมกิจกรรมที่ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยกตัวอย่างเช่น การกำหนดเส้นทางเพื่อสวนดนตรีตามวัดร้างเพื่อสนับสนุนนักท่องเที่ยวที่ต้องการเสริมสิริมงคลตามความเชื่อส่วนบุคคล โดยแบ่งจัดในแต่ละวันรวม 8 คำ ตามเฉพาะพื้นที่เขตชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมสวนดนตรีตามวัดร้าง เช่น พื้นที่เขตชุมชนริมน้ำโขง พื้นที่เขตชุมชนเจดีย์หลวง เป็นต้น ดังภาพที่ 6.7 ทั้งนี้ชุมชนสามารถออกแบบเส้นทางสัญจร

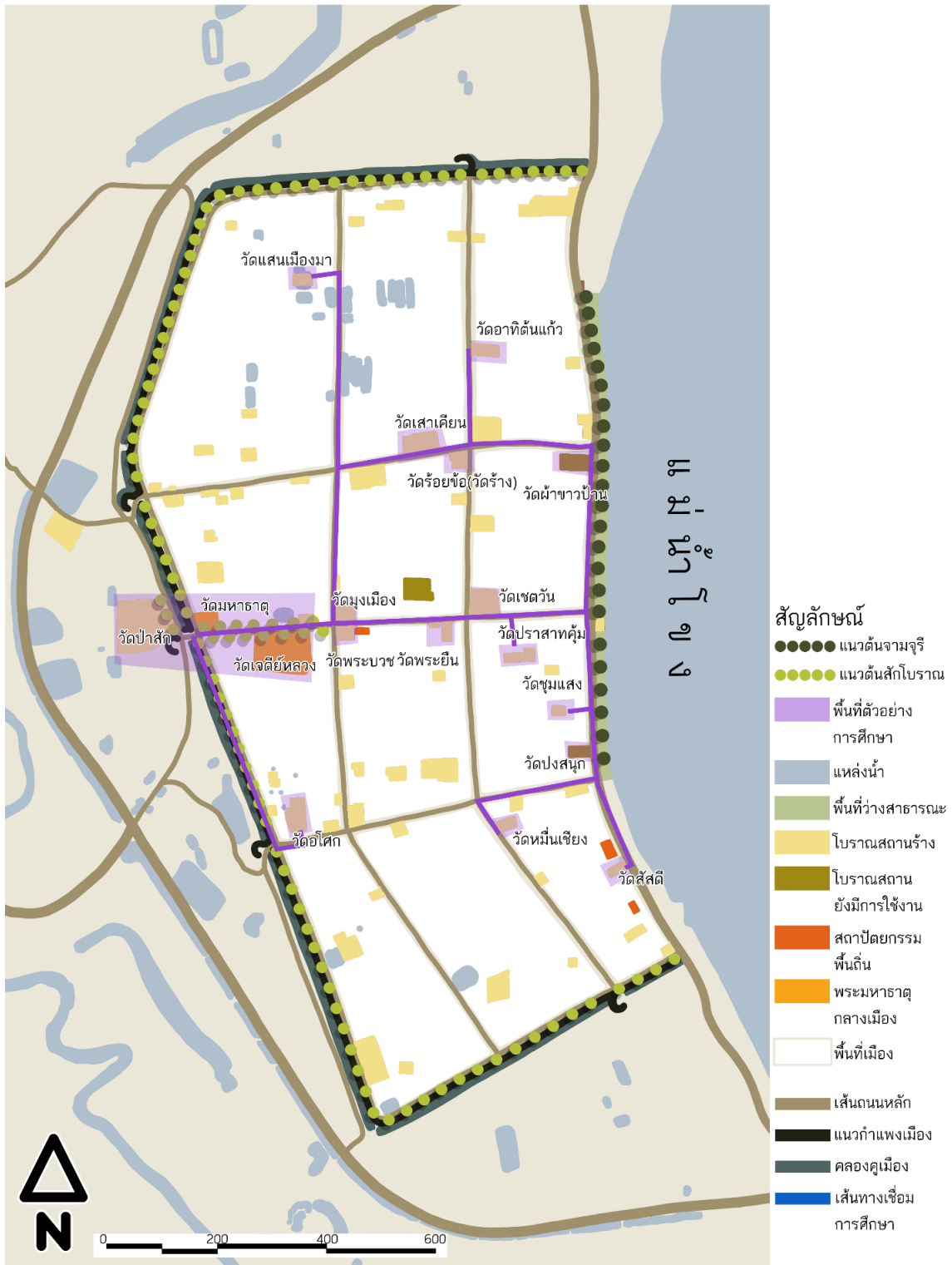
และเป็นผู้นำจัดกิจกรรมเวิร์คช็อปในการแบ่งปันประสบการณ์ในกิจวัตรประจำวันทางด้านศาสนา และประเพณีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น โดยไม่สร้างความเสียหายแก่โบราณสถานและได้รับการอนุมัติจากสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่

แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับการท่องเที่ยว

ภาพที่ 85 แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับการท่องเที่ยว (ที่มา: ผู้วิจัย)

แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับศึกษาทรงเจดีย์

ภาพที่ 86 แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับศึกษาทรงเจดีย์

(ที่มา: ผู้วิจัย)

แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับด้านสังคมด้วยเส้นทางสวดมนต์วัดร้างในเขตชุมชนริมน้ำโขง

ภาพที่ 87 แผนผังออกแบบตัวอย่างเส้นทางสำหรับด้านสังคมด้วยเส้นทางสวดมนต์วัดร้างในเขตชุมชนริมน้ำโขง (ที่มา: ผู้วิจัย)

6.1.3 การออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะ (Green Public Space)

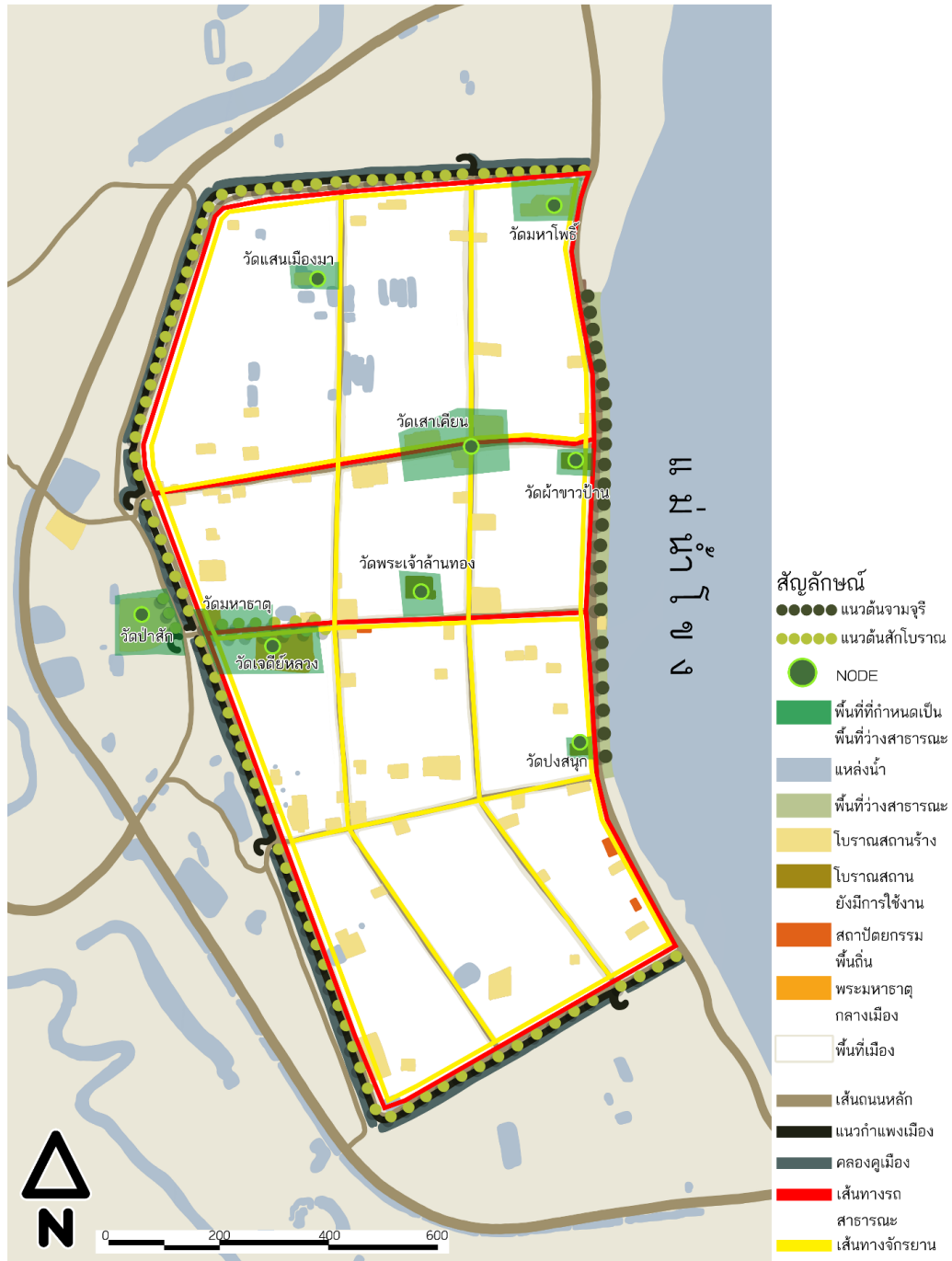
แนวทางที่มีการบูรณาการร่วมกับข้อที่ 6.1.1 ในการกำหนดพื้นที่สีเขียวสาธารณะเป็นจุดเชื่อมต่อ (Node) ของโครงข่ายสีเขียวสาธารณะในเมือง เพื่อเพิ่มพื้นที่สาธารณะในการรองรับการใช้งานของชุมชนมากขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันพบพื้นที่ว่างสาธารณะภายในเมืองโบราณเชียงใหม่เพียงแห่งเดียว คือ พื้นที่สาธารณะริมน้ำโขง เพราะเป็นพื้นที่ที่มีการจัดกิจกรรมของชุมชนมาตั้งแต่อดีตในฐานะพื้นที่ท่าเรือการค้า และท่าเรือสำหรับสัญจร และชุมชนยังคงใช้พื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมทางสังคมและทางวัฒนธรรมสำหรับสนับสนุนเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว จึงเหมาะสมต่อการเป็นพื้นที่สาธารณะอันเป็นศูนย์กลางของการเชื่อมต่อโครงข่ายขนาดใหญ่ และการเพิ่มพื้นที่สาธารณะเป็นการกระจายจุดเชื่อมต่อภายในโครงข่ายพื้นที่สีเขียวสาธารณะเพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงพื้นที่สาธารณะนอกเหนือจากพื้นที่สาธารณะบริเวณริมน้ำโขงได้มากยิ่งขึ้น ถือเป็นการกระตุ้นชุมชนให้ออกมาร่วมกิจกรรม และใช้บริการพื้นที่สาธารณะเพื่อสร้างความผูกพันของชุมชนที่มีต่อพื้นที่ภายในเมืองมากขึ้น โดยการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะควรจัดภูมิทัศน์ให้มีความสอดคล้องร่วมกับสภาพแวดล้อมของเมืองเพื่อความกลมกลืนและรักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ด้วยวิธีการเลือกต้นไม้พื้นถิ่นของเมืองโบราณเชียงใหม่ประกอบการออกแบบ ,การออกแบบสาธารณูปโภคกับสาธารณูปการไม่ให้ความโดดเด่นแย่งมุมมองของผู้ใช้บริการจากภูมิทัศน์ภายในพื้นที่ และการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะทั้งบริเวณสนามเด็กเล่นให้มีความเหมาะสมต่อการใช้งาน ไม่ชำรุดเสียหายเป็นอันตรายต่อผู้ใช้งาน กับองค์ประกอบภายในพื้นที่สาธารณะ เช่น ศาลาพักผ่อนและการออกแบบสวนที่มีลักษณะสอดคล้องต่อบริบททางสังคม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ อาจครอบคลุมถึงการจัดรูปแบบสวนให้มีความสอดคล้องตามสภาพแวดล้อมทางนิเวศน์ และการใช้วัสดุพื้นถิ่นในการก่อสร้างหรือลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีความสอดคล้องต่อกายภาพของเมืองสำหรับเป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อน ถือเป็น การดึงเอกลักษณ์ทางกายภาพของเมือง เสริมสร้างศักยภาพของพื้นที่สาธารณะเพื่อสร้างความสนใจของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมภายในพื้นที่สาธารณะ กลายเป็นส่วนหนึ่งของการใช้กิจกรรมประจำวันของชุมชนมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้การกำหนดพื้นที่ว่างสาธารณะนอกเหนือจากพื้นที่สาธารณะริมน้ำโขงพิจารณาจากลำดับสำคัญของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเป็นพื้นที่สาธารณะ และวัตถุประสงค์ของพื้นที่โบราณสถานในอดีตควรมีความเหมาะสมต่อการจัดเป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง ไม่เพียงเป็นการกำหนดเพื่อวัตถุประสงค์ทางนันทนาการและพักผ่อน แต่ครอบคลุมถึงการต่อยอดเพื่อเป็นพื้นที่ทางการศึกษาในแนวทางเสนอถัดไป ภายใต้การดูแลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมีชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมจัดการดูแลพื้นที่ เช่น การดูแลความสะอาด การลงทุนเพื่อบำรุงรักษาสภาพโบราณสถานภายใต้การกำกับของหน่วยงานทางการอนุรักษ์ เป็นต้น โดยพื้นที่ที่สามารถกำหนดเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อเป็นจุดเชื่อมต่อโครงข่ายสีเขียวสาธารณะภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ ดังภาพที่ 6.8 ประกอบด้วย

- 1) บริเวณพื้นที่วัดมหาธาตุ กับวัดเจติยหลวง เพราะเป็นพื้นที่มหาธาตุกลางเมือง อันเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาของชุมชน

2) บริเวณพื้นที่วัดป่าสัก เพราะมีพื้นที่ใช้สอยประเภทสวนป่าสัก (อารามป่าสัก) (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2546: น.78, 187) ภายในพื้นที่ เหมาะสมต่อการเป็นพื้นที่สาธารณะของเมืองอีกแห่ง

แผนผังออกแบบกำหนดพื้นที่ว่างสาธารณะ (Green Public Space)

ภาพที่ 88 แผนผังออกแบบกำหนดพื้นที่ว่างสาธารณะ (Green Public Space)

(ที่มา: ผู้วิจัย)

3) พื้นที่วัดที่ยังมีการใช้งานอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ วัดพระเจ้าล้านทอง วัดผ้าขาวบ้าน และวัดปงสนุก โดยกำหนดการใช้งานภายในพื้นที่ว่างสาธารณะดังกล่าวให้เป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อนและจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับทางด้านศาสนาเท่านั้น จึงควรมีการดูแลกำกับโดยบุคลากรภายในวัด เช่น พระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น

4) กลุ่มโบราณสถานบริเวณสี่แยกทางเหนือ อันประกอบด้วย วัดร้อยข้อ, วัดเสาศิยาน และวัดสังฆาแก้วดอนตัน ซึ่งเป็นพื้นที่โบราณสถานที่โดดเด่นทั้งลักษณะการวางแผนผัง โบราณสถานและรูปทรงเจดีย์ที่บ่งชี้ถึงการซ้อนทับอิทธิพลทางศิลปะสองวัฒนธรรม คือ ล้านนา และพม่า เพราะรอบพื้นที่เป็นพื้นที่พักอาศัยชุมชนที่มีความหนาแน่นน้อยและที่พักประเภทโรงแรม รีสอร์ท กับโฮมสเตย์สำหรับรองรับการพักอาศัยแบบชั่วคราวของนักท่องเที่ยว พื้นที่นี้จึงเหมาะสมต่อการเป็นจุดเชื่อมเพื่อกระจายทั้งผู้อยู่อาศัยและกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่พักผ่อนส่วนตัวของตนเอง อีกทั้งถือเป็นพื้นที่ซึ่งบ่งชี้ถึงเอกลักษณ์ทางกายภาพของเมืองที่สำคัญอีกด้วย

5) พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมทางเทศกาลสำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ นอกจากพื้นที่เจดีย์หลวง ยังมีพื้นที่โบราณสถานที่วัดมหาโพธิ์ เป็นพื้นที่สาธารณะขนาดใหญ่ และมีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น จึงเหมาะสมต่อการใช้เป็นพื้นที่สาธารณะทางนันทนาการเพิ่มเติม เพื่อบ่งชี้ถึงการเป็นพื้นที่สำคัญทางด้านวิถีชีวิตทางสังคมภายในเมือง

6) พื้นที่ที่มีความใกล้เคียงช่วงเมือง เนื่องจากสุรพล ดาร์ทีกุล (2551) วิเคราะห์ถึงพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ของตำแหน่งพื้นที่ช่วงเมืองภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยโบราณสถานที่มีความสำคัญทางสถาปัตยกรรมและอยู่ใกล้พื้นที่ที่คาดว่าเป็นช่วงเมืองมากที่สุดคือ วัดแสนเมืองมา จึงมีความเหมาะสมต่อการบูรณะ พื้นฟูพื้นที่เมืองในอดีตให้เป็นพื้นที่สำคัญทางวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อส่งเสริมการเริ่มต้นทางการใช้งานที่เกี่ยวข้องกับช่วงเมืองของเมืองโบราณเชียงใหม่กลับมาอีกครั้ง ด้วยวิธีสนับสนุนการจัดเทศกาลงานเมือง ครอบคลุมถึงงานประเพณีทางด้านศาสนาภายในเมืองโบราณเชียงใหม่

6.1.4 การออกแบบภูมิทัศน์ของพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่เป็นพื้นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จึงควรออกแบบภูมิทัศน์ที่เพิ่มความชัดเจนของพื้นที่ให้ชุมชนสามารถรับรู้ได้มากยิ่งขึ้น ด้วยการออกแบบภูมิทัศน์ภายในพื้นที่ที่สามารถแสดงจุดเด่นของสถาปัตยกรรม และรูปแบบแผนผังของโบราณสถานมากขึ้น ครอบคลุมถึงการจัดภูมิสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องกับบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดป่าสัก หากต้นไม้ล้มควมำต้นสักไปปลูกให้สอดคล้องกับหลักฐานทางพงศาวดารว่า พื้นที่วัดป่าสักปลูกต้นสักตามแนวกำแพงอารามเป็นจำนวน 300 ต้น (สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2546: น.78, 187)

ทั้งนี้บริเวณพระมหาธาตุกลางเมืองที่เป็นจุดศูนย์กลางเมืองสำหรับประกอบพิธีกรรมสำคัญของชุมชน คือ วัดมหาธาตุและวัดเจดีย์หลวง จำเป็นต้องออกแบบภูมิทัศน์ที่สื่อความหมายถึงวัตถุประสงค์การใช้งานของพื้นที่ให้ชุมชนตระหนักรู้และกลับมาใช้งานทางด้านวัฒนธรรม หรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนามากขึ้น โดยการใช้งานของพื้นที่พระมหาธาตุกลางเมืองสามารถจัดกิจกรรมรูปแบบอื่นซึ่งเหมาะสม

ต่อบริบทภายในพื้นที่ตามยุคสมัย และไม่สร้างความเสียหายต่อโบราณสถาน ได้แก่ การจัดแสดงผลงานทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนทั้งคนตรีกับการแสดงระบำพื้นเมือง เพื่อถ่ายทอดผลงานและความสามารถศิลปะพื้นเมืองของคนภายในพื้นที่ โดยเฉพาะการสนับสนุนในการร่วมกิจกรรมของเยาวชน และการจัดกิจกรรมด้านการศึกษาด้วยการให้ชุมชนจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและความรู้เชิงประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่น

นอกจากนี้การออกแบบภูมิทัศน์ของพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ครอบคลุมถึงการวางแผนการดูแลทั้งสภาพโบราณสถาน สภาพภูมิสถาปัตยกรรม และสภาพภูมิทัศน์ทางมุมมองการรับรู้ภายในพื้นที่ให้เกิดความเรียบร้อย ถือเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางในการออกแบบภูมิทัศน์ของพื้นที่ให้อยู่อย่างยั่งยืน ยกตัวอย่างเช่น การค้าขั้นต้นสักโบราณบริเวณถนนกลางเมือง เพื่อพยุงต้นไม้ไม่ให้ล้มจากกระแสลมพัดจากพื้นที่ริมแม่น้ำโขงที่มีความรุนแรงอันเป็นปัญหาหลักที่สร้างผลกระทบต่อทั้งภูมิสถาปัตยกรรมที่สำคัญของเมือง การวางผังเมือง สภาพโบราณสถานที่ได้รับ ความเสียหายจากการล้มของต้นไม้โบราณซึ่งมีขนาดใหญ่ และสร้างความเสียหายต่อที่อยู่อาศัยในชุมชน ทั้งนี้แนวทางในการออกแบบภูมิทัศน์ของพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์สามารถต่อยอดแนวทางการออกแบบ เพื่อเสริมการออกแบบพื้นที่สำหรับการรองรับรูปแบบการใช้งานอื่นในพื้นที่บริเวณพระมหาธาตุกลางเมือง และแนวทางการดูแลรักษาต้นไม้โบราณภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนในรูปแบบที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นในอนาคต

6.1.5 การกำหนดกฎระเบียบ

การรับผิดชอบดูแลโบราณสถานภายในเขตที่ดินอาศัยของชุมชน เป็นการร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้อาศัยโดยต้องกำหนดให้ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อสร้างแรงจูงใจแก่ชุมชน และกำหนดระเบียบการใช้งานร่วมกับข้อปฏิบัติต่อพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งของชุมชน และนักท่องเที่ยว เพื่อรักษาสภาพของโบราณสถานและองค์ประกอบคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมภายในเมืองโบราณเชียงแสนไม่ให้ถูกทำลาย อีกทั้งควบคุมขอบเขตการจัดกิจกรรมของชุมชนซึ่งใช้พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองไม่ได้รับความเสียหาย และไม่เป็กิจกรรมที่ร่วมสมัยมากจนทำลายวัตถุประสงค์การใช้งานเดิมของพื้นที่ดังกล่าว

6.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาแหล่งการเรียนรู้ทางการศึกษา

แนวทางการแก้ไขปัญหาแหล่งการเรียนรู้ทางการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนให้ทราบถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงแสนมากยิ่งขึ้น มุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่องค์ความรู้เป็นกลุ่มเยาวชน เนื่องจากเป็นวัยช่วงเล่าเรียนศึกษาเหมาะเป็นกลุ่มเป้าหมายในการเสนอแนวทางด้านนี้มากที่สุด สามารถสร้างความสนใจและแรงบันดาลใจในการต่อยอดความรู้ซึ่งช่วยเผยแพร่ให้ผู้อื่นเกิดการกระตุ้นให้มีส่วนร่วมกิจกรรมในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมเพื่อแสดงศักยภาพทางความสามารถของเยาวชนเพื่อต่อยอดในการประกอบอาชีพอันเป็นเป้าหมายได้ในอนาคต ถือเป็นการเรียนรู้ที่มีความยั่งยืนต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสน ครอบคลุมถึงการดึงศักยภาพของพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมของเมืองโบราณเชียง

แผนให้สามารถใช้งานตรงตามวัตถุประสงค์ และจัดทำพื้นที่สำหรับการเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยสามารถเสนอแนวทางแก้ปัญหาได้ 2 แนวทาง รายละเอียดดังนี้

6.2.1 การออกแบบองค์ประกอบเสริมเพื่อการเรียนรู้

การออกแบบสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทางประเพณี ทั้งพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ พื้นที่ว่างสาธารณะ และตามโครงข่ายสีเขียวสาธารณะ เพื่อประชาสัมพันธ์สอดแทรกการเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสิ่งของที่อยู่ในกิจกรรมประจำวันของชุมชน เช่น ป้ายสื่อการเรียนรู้ ประติมากรรมบ่งบอกเอกลักษณ์ทางกายภาพที่มีคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมที่มีประวัติศาสตร์ แบบจำลองความสมบูรณ์ของโบราณสถานเทียบกับสภาพปัจจุบันเพื่อเพิ่มความชัดเจนให้ผู้รับสารเข้าใจบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น เป็นต้น เพื่อกระตุ้นความสนใจ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมในเมืองโบราณเชียงใหม่ ให้ความผูกพันและรักหวงแหนพื้นที่มากขึ้น

ทั้งนี้อุปกรณ์สื่อการเรียนรู้ตามพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่โบราณสถาน ต้องได้รับการออกแบบทางภายนอกที่สร้างจุดเด่นทางสายตาแบบไม่รบกวนองค์ประกอบหลักอย่างโบราณสถานภายในพื้นที่ และมีเนื้อหาที่มีการสื่อความหมายง่าย ตัวอักษรไม่เยอะและเล็กจนไม่สะดวกในการอ่านต่อกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงการใช้ภาษาในการสื่อความที่เข้าใจง่าย หรืออาจบูรณาการการออกแบบร่วมกับข้อที่ 6.1.2 และ ข้อที่ 6.1.4 ในแนวทางการแก้ไขทางกายภาพเพื่อให้พื้นที่โบราณสถานซึ่งมีการใช้งาน ร่วมกับการเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อกิจกรรมนันทนาการ กลายเป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน (Learning playground) เพื่อกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของเยาวชนให้เข้ามาสำรวจภายในพื้นที่โบราณสถาน และสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นกิจกรรมพักผ่อนร่วมกับครอบครัว เช่น การออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีรูปแบบเชิงปริศนา (Puzzle) สร้างความสนใจของเยาวชนและไขปริศนาหาคำตอบที่เป็นป้ายสื่อการเรียนรู้บอกถึงประวัติศาสตร์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยแนวทางการออกแบบองค์ประกอบเสริมเพื่อการเรียนรู้สามารถต่อยอดเพื่อศึกษาแนวทางการออกแบบต้องมีความเหมาะสมต่อการใช้งานของชุมชน และเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กภายในเมืองในเนื้อหาเชิงลึกยิ่งขึ้น โดยไม่เป็นการสร้างความเสียหายต่อโบราณสถานในอนาคต เช่น กิจกรรมการเล่นของเยาวชนต้องไม่เข้าใกล้ตัวโบราณสถานมากเกินไป หรือองค์ประกอบสื่อการเรียนรู้ไม่ควรตั้งในพื้นที่ที่หลบสายตาจนกลายเป็นแหล่งการก่อกำชุกกรรมในอนาคตได้ เป็นต้น

6.2.2 การส่งเสริมศักยภาพของแหล่งการเรียนรู้ และการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นห้องเรียนนอกสถานที่

แนวทางการส่งเสริมศักยภาพของแหล่งการเรียนรู้ เป็นแนวทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนใช้งานและใช้บริการภายในแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมมากขึ้น ประกอบพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมของเมืองโบราณเชียงใหม่ ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ บริเวณข้างวัดเจติยหลวง, อาคารในโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงใหม่ของสำนักศิลปากร บริเวณใกล้พื้นที่วัดป่าสักนอกเขตกำแพงเมืองโบราณ และถึงศูนย์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอีกแห่ง คือ ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์ บริเวณวัดมหาธาตุ เป็นแหล่งการเรียนรู้ซึ่งมุ่งเน้นเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองโบราณเชียงใหม่ อีกทั้งถือเป็นพื้นที่ที่สามารถรองรับการใช้บริการ

ของนักท่องเที่ยวและผู้ที่มีความสนใจศึกษาได้เป็นอย่างมาก เพราะมีเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญกำกับดูแล และเตรียมอุปกรณ์สนับสนุนการจัดกิจกรรมได้สะดวก ทั้งนี้สามารถต่อยอดและพัฒนาสถานที่ในการใช้งาน ด้านอื่นเพื่อความเหมาะสมต่อบริบททางสังคมในปัจจุบัน เพื่อเกิดการใช้งานได้หลากหลายภายในพื้นที่มากยิ่งขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณสถานเชียงแสน ส่งเสริมดนตรีและศิลปะท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก และหน่วยงานราชการในพื้นที่

การกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นห้องเรียนนอกสถานที่เป็นการกำหนดพื้นที่โบราณสถานภายในเมืองโบราณเชียงแสนที่สามารถรองรับองค์ความรู้และการสร้างสื่อเพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้เข้าใจคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ เป็นการสร้างแรงกระตุ้นความสนใจของชุมชนให้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานในการจัดการดูแลพื้นที่โบราณสถานร่วมกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถบูรณาการการกำหนดพื้นที่ร่วมกับข้อที่ 6.1.2 ในแนวทางการแก้ไขทางด้านกายภาพของเมืองสำหรับจัดการเรียนรู้นอกห้องเรียนของเยาวชน เพื่อเพิ่มความผูกพันต่อพื้นที่โบราณสถานของชุมชนโดยเฉพาะของกลุ่มเยาวชน พื้นที่โบราณสถานที่มีความเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้นอกสถานที่นอกเหนือจากพื้นที่จากหัวข้อที่ 6.1.2 ในแนวทางการแก้ไขทางด้านกายภาพ คือ พื้นที่โบราณสถานที่มีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นทั้งด้านแผนผังโบราณสถานและรูปทรงเจดีย์ และเป็นพื้นที่โบราณสถานที่ถูกพิจารณาจากหัวข้อที่ 4.3 ว่าเป็นพื้นที่สำคัญที่มีความเปราะบาง ควรค่าแก่การนำมาเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดอาทิต้นแก้ว, วัดอ้อมแก้ว (วัดร้าง), วัดอโศก และโบราณสถานหมายเลข 16 (วัดร้าง) ดังภาพที่ 6.9

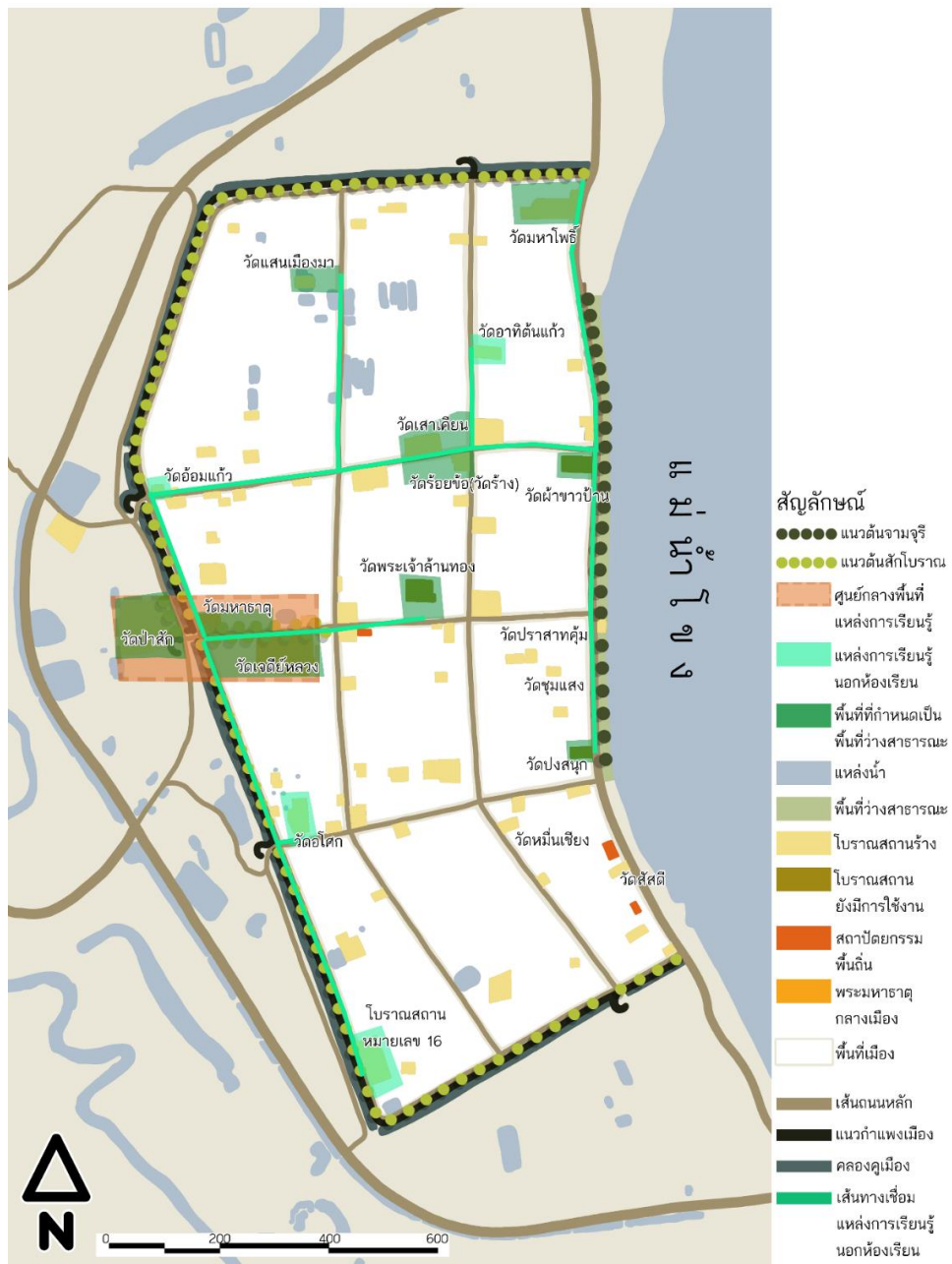
6.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

จากสถานการณ์การระบาดของโรคระบาด COVID-19 ในพ.ศ. 2564 - 2565 ทางพื้นที่เมืองเชียงแสนมีการระบาดหนักโดยเฉพาะในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายนเป็นครั้งที่ 5 ของการระบาดหนักก่อนเริ่มคลายล็อกดาวน์ในช่วงเดือนมิถุนายนที่ผ่านมา ดังนั้นช่วงแรกจึงเป็นอุปสรรคต่อการสัมภาษณ์ประชาชนกลุ่มตัวอย่างนอกเหนือจากประธานชุมชนแต่ละพื้นที่ซึ่งถือเป็นตัวแทนเสียงส่วนใหญ่ของชุมชน โดยหากได้รับข้อมูลจากการสังเกตการใช้งานในแต่ละพื้นที่ของชุมชน และจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของชุมชนในกลุ่มวัยเยาวชน กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อทราบถึงลักษณะทางกิจกรรมที่ทราบในแต่ละวัยนอกเหนือจากกลุ่มประธานชุมชนซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยผู้ใหญ่ที่มีอายุช่วง 30 - 60 ปี ถือเป็นที่ยืนยันหลักฐานจากการสัมภาษณ์ของประธานชุมชนให้มีความหนักแน่นได้มากยิ่งขึ้น

ดังนั้นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสนภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการเสนอแนวทางโดยมุ่งเน้นการออกแบบพื้นที่ทางกายภาพที่สร้างแรงกระตุ้นให้ชุมชนอยากมีส่วนร่วมและเกิดความผูกพันกับพื้นที่โบราณสถานมากขึ้น เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากขึ้นภายในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่า เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และสังคม หากได้รับการต่อยอดแนว

ทางการออกแบบโดยมีความท้าทายทางวัตถุประสงค์ถึงขั้นตอนการร่วมมือระหว่างประเทศ เมืองโบราณเชียงใหม่สามารถจัดโครงการเพื่ออนุรักษ์และการพัฒนาสู่เมืองมรดกโลกภายใต้องค์การยูเนสโก ซึ่งช่วยสนับสนุนทั้งการศึกษาศาสนสถานที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่นสำหรับองค์ความรู้ใหม่ทางโบราณคดีของชาติ และปฏิสังขรณ์รักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่โดยมีชุมชนที่ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างยั่งยืน

แผนผังออกแบบกำหนดพื้นที่แหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียนในพื้นที่โบราณสถานของเมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 89 แผนผังออกแบบกำหนดพื้นที่แหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียนในพื้นที่โบราณสถานของเมืองโบราณเชียงใหม่ (ที่มา: ผู้วิจัย)

บรรณานุกรม

Bandarin, Francesco, and Ron Van Oers. *The Historic Urban Landscape: Managing Heritage in an Urban Century*: United Kingdom., 2012.

Edwards, Penny. *Cambodge: The Cultivation of a Nation, 1860-1945*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2007.

GML Heritage. "The Future for Urban Conservation—the Hul Approach." 2022.

<https://www.gml.com.au/news/the-future-for-urban-conservation-the-hul-approach/>.

Issarathumnoon, Wimonrart. "Applying the Historic Urban Landscape Approach to the Identification of Urban Heritage Attributes of Bangkok Old Town." *Nakhara : Journal of Environmental Design and Planning* 19 (2020): 25-38.

<https://dx.doi.org/10.54028/nj2020192538>.

Ornthammarath, Teraphan. "Seismic Damage to Ancient Monuments in Chiang Saen (Northern Thailand): Implication for Historical Earthquakes in Golden Triangle Area." *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences* 377, no. 2155 (2019): 20180255.

<https://dx.doi.org/10.1098/rsta.2018.0255>.

Osborne, Milton. *The Mekong: Turbulent Past, Uncertain Future*. Sydney: Allen & Unwin, 2000.

RE-LEVANT. "Hul - Historic Urban Landscape." 2019.

<https://lieblinghaus.wixsite.com/white-city-center/post/hul-historic-urban-landscape>.

Rey-Pérez, Julia, and Ana Pereira Roders. "Historic Urban Landscape." *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 10, no. 3 (2020): 233-58.

<https://dx.doi.org/10.1108/jchmsd-05-2018-0036>.

Rudokas, Kastytis, and Indre Grazuleviciute-Vileniske. "The Concept of Pervading Authenticity: Contribution to Historic Urban Landscape Approach." *Journal of Heritage Management* 5, no. 2 (2020/12/01 2020): 144-57. Accessed 2022/12/27.

<https://dx.doi.org/10.1177/2455929620974897>.

UNESCO. "The Hul Guidebook." 2015.

<http://historicurbanlandscape.com/themes/196/userfiles/download/2016/6/7/wirey5prpznidqx.pdf>.

UNESCO. "Managing Historic Cities / Gérer Les Villes Historiques." 2010.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000189607>.

UNESCO. "New Life for Historic Cities: The Historic Urban Landscape Approach

Explained." 2013. <https://whc.unesco.org/uploads/news/documents/news-1026-1.pdf>.

UNESCO. "Recommendation on the Historic Urban Landscape." 2011.

<https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf>.

UNESCO. "World Heritage and Contemporary Architecture – Managing the Historic Urban Landscape." 2005.

<https://unesco.lt/uploads/file/failaiVEIKLA/kultura/RAViennamemorandum.pdf>.

เกรียงไกร เกิดศิริ. "เมืองเก่าในประเทศไทย และแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์กับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า." 2562.

<https://issuu.com/be.su.research/docs/>

เกิดศิริ, เกรียงไกร. "บทความแปล "ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์"." *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment* 30, no. 0 (01/05 2017): D-27. Accessed 2022/12/28. [https://so04.tci-](https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA-Arch/article/view/65019)

[thaijo.org/index.php/NAJUA-Arch/article/view/65019](https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA-Arch/article/view/65019).

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. โครงการศึกษาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นเมืองเชียงแสน จ.เชียงราย. เชียงใหม่, 2553.

ชนะจิต รอนใหม่. "มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถาน." สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2563.

คำริห์กุล, สุรพล. ช่วงเมืองและวัดหัวช่วงกับแบบแผนของเมืองในดินแดนล้านนา. เชียงใหม่, 2545.

ธิตี บัวคำศร. "สยามกับฝรั่งเศสและประวัติศาสตร์ (ยุคมิด) ของกัมพูชา.", มติชน. , ยุคมิดของประวัติศาสตร์ไทย: หลังบายัน พุทธเถรวาท และการเข้ามาของคนไท (2559): 226-49.

ภาสกร วงศ์ดาวัน. กำเนิดและล่มสลายเมืองโบราณเหนือแผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ, 2555.

เรื่อนทอง, เอกสิทธิ์. "พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

ละอองปลิว, วาสนา. เชียงแสน การค้า การท่องเที่ยว และความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดน. กรุงเทพฯ, 2548.

วัลลิโกดม, ศรีศักร. ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ, 2538.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ศิลปะเมืองเชียงแสน : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ, 2551.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. "แนวทางปฏิบัติและมาตรการอนุรักษ์พัฒนา และฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เมืองเก่า และพื้นที่โดยรอบ. ." 2549.

สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่. โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสนให้เป็นมรดกโลก. เชียงใหม่, 2549.

อ่องสกุล, สรัสวดี. "ประชุมพงศาวดาร ฉบับราชกุมาร: พื้นเมืองเชียงแสน." (2546).

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	อภิปียา เทียนทรัพย์
วัน เดือน ปี เกิด	3 กรกฎาคม 2540
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2558 - 2563: ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	15/14 หมู่บ้านคาส้าวิลล์ พระราม 2 ซอยเทียนทะเล 7 ถนนบางขุนเทียน - ชายทะเล แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY